

Study Circle Career Development Institute

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्वपरीक्षा

सामान्य अध्ययन पेपर (१)

महाराष्ट्र नागरी सेवा राजपत्रित संयुक्त पूर्व परीक्षा
MAHARASHTRA CIVIL SERVICES GAZETTED COMBINE
PRELIMINARY EXAMINATION

-: SCHEME OF EXAMINATION:-

Paper No. and Code	Marks	Duration	Standard	Medium	Nature of Paper
Paper I (Compulsory) (514)	200	Two hours	Degree	Marathi & English	Objective Type
Paper II (Qualifying) (515)	200	Two hours	Topic No.(1) to (5) Degree level Topic No.(6) class X level Topic No. (7) class X/XII level		

टीप - सामान्य अध्ययन पेपर क्रमांक २ (CSAT) हा अर्हताकारी (Qualifying) असून अर्हताप्राप्त करण्यासाठी किमान ३३% गुण मिळविणे आवश्यक राहिल. या पेपरमध्ये किमान ३३% गुण प्राप्त करणाऱ्या उमेदवारांची पेपर क्रमांक १ मधील गुणांच्या आधारे महाराष्ट्र नागरी सेवा राजपत्रित मुख्य परीक्षेसाठी गुणवत्ता यादी तयार करण्यात येईल.

नकारात्मक गुणदान:- पेपर क्रमांक १ करीता व पेपर क्रमांक २ मधील “Decision making & Problem Solving” चे प्रश्न वगळून उर्वरित प्रश्नांकरिता नकारात्मक गुणदान लागू राहिल.

१) प्रत्येक चुकीच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/ कमी करण्यात येतील.
२) एखाद्या प्रश्नाची एकापेक्षा अधिक उत्तरे दिली असल्यास अथवा ज्या उमेदवाराने उत्तरपत्रिकेत पूर्ण वर्तुळ चिन्हांकित केले नसेल अशा प्रश्नाचे उत्तर चुकीचे समजण्यात येऊन त्या प्रश्नाच्या उत्तराकरीता २५% किंवा १/४ एवढे गुण एकूण गुणांमधून वजा/कमी करण्यात येतील.
३) वरीलप्रमाणे कार्यपध्दतीचा अवलंब करताना एकूण अंतिम गुणांची बेरीज अपूर्णाकात आली तरीही ती अपूर्णाकातच राहिल व पुढील कार्यवाही त्याच्या आधारे करण्यात येईल.
४) एखाद्या प्रश्नाचे उत्तर अनुत्तरितअसेल तर, अशा प्रकरणी नकारात्मक गुणांची पध्दत लागू असणार नाही.

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग

विद्युत गोलब फिल्ड, प्लॉट नंबर ३४, सेक्टर २२, कलिंगर विहार समीर, वेलापूर सीबीडी, नवी मुंबई-४००६२४
 Email ID : contact-secretary@mpsc.gov.in Website : https://mpsc.gov.in , https://mpsonline.gov.in
 @mpsc_office @officialmpsc

क्रमांक : सीएमए-०४२३/सीआर-१६०/२०२३/जाहिरात

जाहिरात क्रमांक: ४१४/२०२३

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्व परीक्षा - २०२४

महाराष्ट्र शासनाच्या विविध विभागांतर्गत खालील संवर्गातील एकूण २७४ पदांच्या भरतीकरीता महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगामार्फत महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्व परीक्षा-२०२४, रविवार, दिनांक २८ एप्रिल, २०२४ रोजी महाराष्ट्रातील एकूण ३७ जिल्हा केंद्रांवर घेण्यात येईल :-

अ. क्र.	विभाग	संवर्ग	वेतनश्रेणी	एकूण पदे
१	सामान्य प्रशासन विभाग	राज्य सेवा	गट-अ व गट-ब संवर्गांच्या वेतन स्तरानुसार	२०५
२	मृद व जलसंधारण विभाग	महाराष्ट्र स्थापत्य अभियांत्रिकी सेवा		२६
३	महसूल व वन विभाग	महाराष्ट्र वनसेवा सेवा		४३

२. अर्ज सादर करण्याची प्रक्रिया/कालावधी :-

अ.क्र.	तपशील	विहित कालावधी
१	अर्ज सादर करण्याचा कालावधी	दिनांक ०५ जानेवारी, २०२४ रोजी १४.०० ते दिनांक २५ जानेवारी, २०२४ रोजी २३:५९
२	ऑनलाईन पद्धतीने विहित परीक्षा शुल्क भरण्याचा अंतिम दिनांक	दिनांक २५ जानेवारी २०२४ रोजी २३:५९
३	भारतीय स्टेट बँकेमध्ये चलनाद्वारे परीक्षा शुल्क भरण्यासाठी चलनाची प्रत घेण्याचा दिनांक	दिनांक २८ जानेवारी, २०२४ रोजी २३:५९
४	चलनाद्वारे परीक्षा शुल्क भरण्याचा अंतिम दिनांक	दिनांक २९ जानेवारी, २०२४ रोजी बँकेच्या कार्यालयीन वेळेमध्ये

३. प्रस्तुत परीक्षेमधून भरावयाच्या विविध संवर्गातील सर्व पदांचा सविस्तर तपशील सोबतच्या परिशिष्ट-एक मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे आहे.

४. संयुक्त पूर्व परीक्षेच्या निकालाधारे संबंधित संवर्गांच्या मुख्य परीक्षेच्या प्रवेशासाठी पात्र ठरलेल्या उमेदवारांकरिता स्वतंत्र मुख्य परीक्षा खालीलप्रमाणे आयोजित करण्यात येतील:-

अ.क्र.	परीक्षा	दिनांक
१	राज्य सेवा मुख्य परीक्षा - २०२४	दिनांक १४ ते १६ डिसेंबर, २०२४
२	महाराष्ट्र स्थापत्य अभियांत्रिकी सेवा मुख्य परीक्षा - २०२४	दिनांक २३ नोव्हेंबर, २०२४
३	महाराष्ट्र वनसेवा मुख्य परीक्षा - २०२४	दिनांक २८ ते ३१ डिसेंबर, २०२४

५. जाहिरातीमध्ये विहित केलेल्या अटी व शर्तीची पूर्तता करणा-या उमेदवारांकडून विहित पध्दतीने अर्ज मागविण्यात येत आहेत.

६. पदसंख्या व आरक्षणासंदर्भात सर्वसाधारण तरतुदी :-

६.१ भरावयाच्या उपरोक्त संवर्ग/पदांचा सामानिक/समांतर आरक्षणाबाबतचा तपशील शासनाच्या मागणीपत्रानुसार आहे. तसेच, वर नमूद केलेल्या पदसंख्या व आरक्षणांमध्ये शासनाच्या सूचनेनुसार बदल होण्याची शक्यता आहे.

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा परीक्षा

१. संवर्ग व पदे याबाबतचा संक्षिप्त तपशील:-

१.१ राज्य शासनाच्या सेवेतील खालील संवर्गातील पदे शासनाच्या मागणीनुसार व पदांच्या उपलब्धतेनुसार सदर परीक्षेमधून भरण्यात येतात :-

अ.क्र.	संवर्ग	वेतनसूची (Pay Matrix)	नियुक्तीचे ठिकाण	उच्च पदावर बढतीची संधी
(एक)	राज्य सेवा परीक्षा :-			
(१)	उप संचालक/प्रकल्प अधिकारी (एकात्मिक अदिवासी विकास प्रकल्प)(श्रेणी एक) / उपायुक्त, गट-अ	S-२३ : रूपये ६७७००-२०८७०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सह संचालक व त्यापुढील पदे
(२)	उप जिल्हाधिकारी, गट - अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उप जिल्हाधिका-यांच्या निवडश्रेणीत व त्यापुढील पदे
(३)	पोलीस उप अधीक्षक/सहायक पोलीस आयुक्त, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	पोलीस अधीक्षक / पोलीस उपायुक्त व त्यापुढील पदे
(४)	सहायक राज्यकर आयुक्त, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	राज्यकर उपायुक्त व त्यापुढील पदे.
(५)	उपनिबंधक, सहकारी संस्था, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहनिबंधक सहकारी संस्था व त्यापुढील पदे
(६)	उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी/ गट विकास अधिकारी (उच्च श्रेणी), गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	महाराष्ट्र विकास सेवेतील वरिष्ठ पदावर.
(७)	सहायक संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट -अ (वरिष्ठ) व त्यापुढील पदे
(८)	मुख्याधिकारी, नगरपालिका/परिषद, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	नगरपालिका/ नगर परिषद क्षेत्रात	निवड श्रेणीतील पदावर
(९)	अधीक्षक, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपायुक्त (वरिष्ठ) व त्यापुढील पदे
(१०)	शिक्षणाधिकारी, महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, गट-अ (प्रशासन शाखा)	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	शिक्षण उप संचालक व त्यापुढील पदे
(११)	प्रकल्प अधिकारी (एकात्मिक अदिवासी विकास प्रकल्प)(श्रेणी दोन)/ सहायक आयुक्त, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपसंचालक/प्रकल्प अधिकारी (एकात्मिक अदिवासी विकास प्रकल्प) (श्रेणी एक) / उपायुक्त व त्यापुढील पदे
(१२)	उद्योग उप संचालक (तांत्रिक), गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	अधीक्षकीय उद्योग अधिकारी, गट-अ व त्यापुढील पदे
(१३)	बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (नागरी)/सहायक आयुक्त/परिविक्षा अधीक्षक/ जिल्हा महिला व बाल विकास अधिकारी/ जिल्हा कार्यक्रम अधिकारी(महिला व बाल विकास) जिल्हा परिषद, गट-अ, (सर्वसाधारण राज्य सेवा)	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उप आयुक्त व त्यापुढील पदे
(१४)	तहसिलदार, गट - अ	S-१९ : रूपये ५५१००-१७५१०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपजिल्हाधिकारी व त्यापुढील पदे
(१५)	सहायक संचालक, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता गट-अ	S-१९ : रूपये ५५१००-१७५१०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उप संचालक व त्यापुढील पदे
(१६)	सहायक कामगार आयुक्त, गट - अ	S-१८ : रूपये ४९१००-१५५८०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उप आयुक्त व त्यापुढील पदे

(१७) उपशिक्षणाधिकारी, महाराष्ट्र शिक्षण सेवा, गट-ब (प्रशासन शाखा)	S-१७ : रूपये ४७६००-१५११०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	शिक्षणाधिकारी व त्यापुढील पदे
(१८) मंत्रालयातील विभागातील कक्ष अधिकारी, गट-ब	S-१७ : रूपये ४७६००-१५११०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	फक्त मुंबई	अवर सचिव व त्यापुढील पदे
(१९) महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या कार्यालयातील कक्ष अधिकारी, गट-ब	S-१७ : रूपये ४७६००-१५११०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	फक्त नवी मुंबई	अवर सचिव व त्यापुढील पदे
(२०) सहायक प्रादेशिक परिवहन अधिकारी, गट -अ	S-१६ : रूपये ४४९००-१४२४०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उप प्रादेशिक परिवहन अधिकारी, गट-अ व त्यापुढील पदे
(२१) लेखा अधिकारी, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट -ब	S-१६ : रूपये ४४९००-१४२४०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट-अ (कनिष्ठ) व त्यापुढील पदे
(२२) अधीक्षक, निरीक्षक प्रमाणित शाळा व संस्था, रचना व कार्यपद्धती अधिकारी, गट-ब, महिला व बाल विकास आयुक्तालय आणि बाल विकास प्रकल्प अधिकारी (ग्रामीण) गट-ब, एकात्मिक बाल विकास सेवा योजना	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	महिला व बालविकास अधिकारी (उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी) (बालकल्याण) व त्यापुढील पदे
(२३) सहायक गट विकास अधिकारी, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	महाराष्ट्र विकास सेवा, गट-अ व निवडश्रेणीत
(२४) मुख्याधिकारी, नगरपालिका/नगर परिषद, गट- ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	नगरपालिका/नगर परिषद क्षेत्रात	मुख्याधिकारी नगरपालिका / नगर परिषद, गट -अ व त्यापुढील पदे
(२५) सहायक निबंधक सहकारी संस्था, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपनिबंधक सहकारी संस्था व त्यापुढील पदे
(२६) उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख, गट -अ व त्यापुढील पदे
(२७) उप अधीक्षक, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	अधीक्षक, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-अ व त्यापुढील पदे
(२८) सहायक आयुक्त, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपायुक्त (कनिष्ठ) राज्य उत्पादन शुल्क, गट -अ व त्यापुढील पदे
(२९) कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता-मार्गदर्शन अधिकारी, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहायक संचालक कौशल्य विकास रोजगार व उद्योजकता, गट-अ व त्यापुढील पदे
(३०) उद्योग अधिकारी, तांत्रिक, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उद्योग उपसंचालक व त्यापुढील पदे
(३१) सरकारी कामगार अधिकारी, गट - ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहायक कामगार आयुक्त व त्यापुढील पदे
(३२) सहायक प्रकल्प अधिकारी/ सांख्यिकी अधिकारी/ प्रशासकीय अधिकारी/ संशोधन अधिकारी / गृहप्रमुख /प्रबंधक, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	प्रकल्प अधिकारी (एकात्मिक अदिवासी विकास प्रकल्प) (श्रेणी दोन)/सहायक आयुक्त
(३३) नायब तहसिलदार, गट-ब	S-१४ : रूपये ३८६००-१२२८०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	तहसिलदार, गट-अ व त्यापुढील पदे
(३४) सहायक नियंत्रक शिधावाटप, सर्वसाधारण राज्य सेवा, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	उपनियंत्रक व त्यापुढील पदे
(३५) निरीक्षण अधिकारी (पुरवठा), गट-ब	S-१४ : रूपये ३८६००-१२२८०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहायक जिल्हा पुरवठा अधिकारी, गट-ब

(दोन) जलसंपदा विभाग, सार्वजनिक बांधकाम विभाग, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग तसेच मृद व जलसंधारण विभाग : स्थापत्य अभियांत्रिकी सेवा :-				
(१)	सहायक कार्यकारी अभियंता, गट-अ, स्थापत्य	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार उच्च कार्यकारी व प्रशासकीय पदावर महाराष्ट्रात कोठेही
(२)	सहायक अभियंता, गट-अ, स्थापत्य	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.		
(३)	सहायक अभियंता, गट-ब, स्थापत्य, श्रेणी-२	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.		
(४)	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी, स्थापत्य, गट - अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.		
(५)	जलसंधारण अधिकारी स्थापत्य, गट-ब	S-१६ : रूपये ४४९००-१४२४०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.		
(तीन) जलसंपदा विभाग तसेच पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग : यांत्रिकी अभियांत्रिकी सेवा :-				
	सहायक अभियंता, यांत्रिकी, गट-ब, श्रेणी-२	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार उच्च कार्यकारी व प्रशासकीय पदावर
(चार) सार्वजनिक बांधकाम विभाग : विद्युत अभियांत्रिकी सेवा :-				
	सहायक अभियंता, विद्युत, गट- ब, श्रेणी-२	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार उच्च कार्यकारी व प्रशासकीय पदावर
(पाच) जलसंपदा विभाग : विद्युत व यांत्रिकी अभियांत्रिकी सेवा :-				
	सहायक अभियंता, विद्युत व यांत्रिकी, गट- ब, श्रेणी-२	S-१५ : ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार उच्च कार्यकारी व प्रशासकीय पदावर
(सहा) कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग : महाराष्ट्र कृषि सेवा :-				
(१)	कृषि अधिकारी, गट अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार उच्च कार्यकारी व प्रशासकीय पदावर
(२)	कृषि अधिकारी, गट ब	S-१६ : रूपये ४४९००-१४२४०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.		
(३)	कृषि अधिकारी, गट ब कनिष्ठ	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.		
(सात) महसूल व वन विभाग : महाराष्ट्र वनसेवा :-				
(१)	सहायक वनसंरक्षक, गट-अ	S-१८ : रूपये ४९१००-१५५८०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	ज्येष्ठता व पात्रतेनुसार महाराष्ट्र वनसेवेतील वरिष्ठ पदावर
(२)	वनक्षेत्रपाल, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.		
(आठ) वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग : अन्न व औषध प्रशासकीय सेवा :-				
(१)	सहायक आयुक्त, अन्न तथा पदनिर्देशित अधिकारी, गट-अ	S-२० : रूपये ५६१००-१७७५०० अधिक महागाई भत्ता व नियमानुसार देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सह आयुक्त (अन्न) व त्यापुढील पदावर
(२)	अन्न सुरक्षा अधिकारी, गट-ब	S-१५ : रूपये ४१८००-१३२३०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहायक आयुक्त, (अन्न) व त्यापुढील पदावर
(नऊ) अन्न, नागरी पुरवठा व गृहक संरक्षण विभाग :				
	निरीक्षक, वैधमापन शास्त्र, गट-ब	S-१४ : रूपये ३८६००-१२२८०० अधिक महागाई भत्ता व नियमाप्रमाणे देय इतर भत्ते.	महाराष्ट्रात कोठेही	सहायक नियंत्रक वैधमापनशास्त्र व त्यापुढील पदे

१.२ वेतनश्रेणीमध्ये शासनाच्या धोरणानुसार बदल होण्याची शक्यता आहे.

१.३ शासनाच्या मागणीनुसार भरावयाच्या संवर्गाचा तपशील, पदसंख्या, आरक्षण, अर्हता, इत्यादी बाबी जाहिरात / अधिसूचनेद्वारे उमेदवारांना उपलब्ध करून देण्यात येतील.

७. पात्रता :-

७.१ भारतीय नागरिकत्व

७.२ वयोमर्यादा :-

७.२.१ वयोमर्यादा गणण्याचा दिनांक-

(१) निरीक्षण अधिकारी/परिमंडळ अधिकारी, गट-ब वगळता इतर सर्व संवर्गासाठी - दिनांक १ एप्रिल, २०२४

(२) निरीक्षण अधिकारी/परिमंडळ अधिकारी, गट.ब - दिनांक २५ जानेवारी, २०२४

किमान अमागास / मागासवर्गीय/ आ. दु. घ.	कमाल वय						दिव्यांग उमेदवार
	अराखीव (खुला)	मागासवर्गीय/ आ.दु.घ./ अनाथ	प्राविण्य प्राप्त खेळाडू		माजी सैनिक, आणवाणी व अल्पसेवा राजदिव्य अधिकारी		
			अराखीव (खुला)	मागासवर्गीय/ आ.दु.घ./ अनाथ	अराखीव (खुला)	मागासवर्गीय/ आ.दु.घ./ अनाथ	
१८/१९	३८	४३	४३	४३	४३	४३	४५

(एक) मागासवर्गीय उमेदवार, दिव्यांग आणि खेळाडू यांना अनुज्ञेय असलेली वयोमर्यादेतील शिथिलतेची सवलत यापैकी कोणतेही अधिकतम असलेली एकच सवलत देय राहिल.

(दोन) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक:- सनिव-२०२३/प्र.क्र.१४/कार्या-१२, दिनांक ०३ मार्च, २०२३ अनुसार कमाल वयोमर्यादेत दोन वर्षे इतकी शिथिलता देण्यात येत आहे.

७.३ विहित वयोमर्यादा इतर कोणत्याही बाबतीत शिथिल केली जाणार नाही.

७.४ शैक्षणिक अर्हता :-

७.४.१ राज्य सेवा परीक्षा :-

खाली नमुद संवर्ग वगळून इतर संवर्गांसाठी मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पदवी किंवा महाराष्ट्र शासनाने पदवीस समतुल्य म्हणून मान्य केलेली विहित अर्हता:-

अ.क्र.	संवर्ग	शैक्षणिक अर्हता
(१)	सहायक संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट -अ	(१) सॉर्विधिक विद्यापीठाची, किमान ५५ टक्क्यांसह वाणिज्य शाखेची स्नातक पदवी, किंवा (२) इन्स्टिट्यूट ऑफ चार्टर्ड अकाऊंट्स ऑफ इंडिया यांनी घेतलेली सनदी लेखापालाची अंतिम परीक्षा उत्तीर्ण किंवा (३) इन्स्टिट्यूट ऑफ कॉस्ट अॅण्ड व्हर्स अकाऊंट्स यांनी आयोजित केलेली परिव्यय लेखाशास्त्राची अंतिम परीक्षा उत्तीर्ण किंवा (४) सॉर्विधिक विद्यापीठाची वाणिज्य मधील पदव्युत्तर पदवी, किंवा (५) अखिल भारतीय तंत्र शिक्षण परिषदेच्या मान्यताप्राप्त संस्थेमधून वित्त व्यवसाय प्रशासन वा विशेषज्ञतेसह पदव्युत्तर पदवी (एम.बी.ए.)
(२)	उद्योग उप संचालक, तांत्रिक, गट-अ	(१) सॉर्विधिक विद्यापीठाची अभियांत्रिकी मधील (स्थापत्य अभियांत्रिकी तसेच स्थापत्य अभियांत्रिकी मधील विषयांच्या गटांशी संलग्न असलेल्या वास्तुविद्या, नगररचना इत्यादी विषयांव्यतिरिक्त) किंवा तंत्रज्ञानामधील पदवी किंवा (२) विज्ञान शाखेतील सॉर्विधिक विद्यापीठाची पदवी.

७.४.२ महाराष्ट्र जनसेवा :-

(१) सहायक जनसंरक्षक पदाकरीता :-

(अ) खालील विषयांपैकी कमीत कमी एका विषयाची मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची पदवी :-

(१) जनसंरक्षणशास्त्र (२) रसायनशास्त्र (३) वनशास्त्र (४) भूशास्त्र (५) गणित (६) भौतिकशास्त्र (७) सांख्यिकी (८) प्राणिशास्त्र (९) उद्यानविद्या (१०) पशुसंरक्षण व पशुवैद्यकरास किंवा

(ब) कृषि, अभियांत्रिकी यातील स्नातक पदवीधर

(२) वनक्षेत्रपाल पदाकरीता :-

(एक) वनस्पतीशास्त्र, रसायनशास्त्र, वनशास्त्र, भूशास्त्र, गणित, भौतिकशास्त्र, सांख्यिकी, प्राणिशास्त्र, उद्यानविद्या शास्त्र, कृषिशास्त्र, कृषि अभियांत्रिकी, रसायन अभियांत्रिकी, स्थापत्य अभियांत्रिकी, संगणक अभियांत्रिकी, विद्युत अभियांत्रिकी, इलेक्ट्रॉनिक्स अभियांत्रिकी, वन अभियांत्रिकी, संगणक ऑप्लिकेशन, संगणक विज्ञान, पर्यावरणवी विज्ञान, पशुवैद्यकीय विज्ञान यांपैकी कोणत्याही विषयातील सॉर्विधिक विद्यापीठाची विज्ञान शाखेची पदवी किंवा

(दोन) विज्ञान शाखेव्यतिरिक्त इतर शाखेतील गणित विषयासह पदवीधारक.

(तीन) विज्ञान शाखेव्यतिरिक्त इतर शाखेतील गणित विषयासह पदवीधारक उमेदवाराने विज्ञान शाखेतील उच्च माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा उत्तीर्ण असणे आवश्यक आहे.

(चार) शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्रमांक एफएसटी-०२/१५/प्र.क्र.४६/फ-४, दिनांक ११ फेब्रुवारी, २०१६ नुसार इलेक्ट्रॉनिक्स आणि टेलि कम्युनिकेशन अभियांत्रिकी तसेच संगणक विज्ञान व तंत्रज्ञान अभियांत्रिकी अशी अर्हता धारण करणारे उमेदवार वनक्षेत्रपाल पदासाठी अर्ज करण्यास पात्र राहतील.

(पाच) शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : एफएसटी-०१/१८/प्र.क्र.३६६/फ-४, दिनांक ८ सप्टेंबर, २०२१ अन्वये प्राप्त अभिप्रायानुसार खालील विद्याशाखेतील पदवीधर उमेदवार पदवीमध्ये गणित विषय घेऊन उत्तीर्ण झाले असल्यास व उच्च माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा विज्ञान शाखेत असल्यास वनक्षेत्रपाल संवर्ग/पदासाठी पात्र असतील :-

(१) BE/B.Tech. Automobile Engineering ,(२) BE/B.Tech. Power,(३) BE/B.Tech. Production,(४) BE/B.Tech. Metallurgy and Material,(५) BE/B.Tech. Textile,(६) BE- Information Technology,(७) BE- Instrumentation, (८) B.Sc.- Biotechnology, (९) B. Pharmacy, (१०) B.Tech. - Food Science

(सहा) वनशास्त्र पदवी प्रवर्गाकरीता आरक्षित असलेल्या वनक्षेत्रपाल पदाकरीता वनशास्त्र पदवीधारक उमेदवार उपलब्ध न झाल्यास सदर पद परिच्छेद क्रमांक ७.४.२(२) मधील क्रमांक एक ते पाच मध्ये नमुद अर्हता धारकामधून भरण्यात येईल.

७.४.३ स्थापत्य अभियांत्रिकी सेवा परीक्षा :-

(१) मान्यताप्राप्त विद्यापीठाची स्थापत्य अभियांत्रिकी मधील पदवी किंवा महाराष्ट्र शासनाने त्या पदवीशी समतुल्य असल्याचे घोषित केलेली तत्सम अर्हता.

(२) शासन निर्णय, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, क्रमांक सॉर्विर्ण-२०१३/(४५/१३)/भाग-१/तांशि-२, दिनांक १८ ऑक्टोबर, २०१६ नुसार खालील शैक्षणिक अर्हता स्थापत्य अभियांत्रिकी पदवी अभ्यासक्रमाशी समतुल्य आहेत:-

(अ) B.E./B. Tech.(Civil and Water Management) (ब) B.E. / B. Tech. (Civil and Environmental)

(क) B.E./ B. Tech. (Structural)

(ड) B.E./B. Tech. (Construction Engineering/Technology)

७.४.४ मराठी भाषेचे ज्ञान आवश्यक.

७.४.५ पदवीच्या शेवटच्या वर्षाच्या परीक्षेस बसलेले उमेदवार पूर्व परीक्षेच्या प्रवेशासाठी पात्र असतील. परंतु मुख्य परीक्षेच्या प्रवेशासाठी अर्हताप्राप्त ठरल्यास मुख्य परीक्षेच्या प्रवेशासाठी विहित पद्धतीने आवश्यक माहिती व परीक्षा शुल्क सादर करण्याच्या अंतिम दिनांकापर्यंत पदवी परीक्षा उत्तीर्ण होणे अनिवार्य राहिल.

७.४.६ आतर्वासिता किंवा कार्यशाळेतील प्रत्यक्ष कामाचा अनुभव आवश्यक असेल अशा पदवी धारकाने शैक्षणिक अर्हतेबाबतची अट मुख्य परीक्षेची माहिती/अर्ज स्वीकारण्याच्या विहित दिनांकापर्यंत पूर्ण केली असली पाहिजे.

३.३.५ शारीरिक अर्हता :-

३.३.५.१ राज्य सेवा परीक्षा :-

अ.क्र.	पदाचे नाव	पुरुष उमेदवारांकरीता	महिला उमेदवारांकरीता
(१)	पोलीस उप अधीक्षक / सहायक पोलीस आयुक्त, गट अ	उंची-१६५ सें. मी. (अनवाणी) (कमीत कमी) छाती-न फुगविता ८४ से.मी. फुगविण्याची क्षमता-किमान ५ से.मी. आवश्यक	उंची - १५७ सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी)
(२)	अधीक्षक, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-अ	उंची-१६५ सें. मी. (अनवाणी)(कमीत कमी) छाती - न फुगविता ७९ से.मी.	उंची-१५५ सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी)
(३)	उपअधीक्षक राज्य उत्पादन शुल्क, गट-ब	फुगविण्याची क्षमता- किमान ५ से.मी. आवश्यक	
(४)	सहायक प्रादेशिक परिवहन अधिकारी, गट-अ	(१) उंची-१६३ सें. मी. पेक्षा कमी नसावी (२)छाती - न फुगविता ७९ से.मी. फुगविल्यानंतर किमान ५ से.मी. वाढलेली असावी (३) चष्म्यासह किंवा चष्म्याशिवाय चांगली दृष्टी आहे आणि रंग अंध नाहीत. (४) "चांगली दृष्टी" याचा अर्थ चष्म्याशिवाय	(१) उंची-१५५ सें.मी. पेक्षा कमी नसावी (२)चष्म्यासह किंवा चष्म्याशिवाय चांगली दृष्टी आहे आणि रंग अंध नाहीत. (३) "चांगली दृष्टी" याचा अर्थ चष्म्याशिवाय प्रत्येक डोळ्याचा ६/२४, सुधारल्यानंतर + २.५ सह, प्रत्येक

पृष्ठ ८/१५

दिनांक:- २९ डिसेंबर, २०२३

	प्रत्येक डोळ्याचा ६/२४, सुधारल्यानंतर + २.५ सह, प्रत्येक डोळ्याचा ६/६, इशियार चाचणीनुसार जी वर्णभेद ओळखते ती नेहमीची दृष्टी. डोळ्याच्या बाहेरील संक्रमणाची कोणतीही स्पष्ट चिन्हे, कोणताही सैल तिरळेपणे नसावेत.	डोळ्याचा ६/६, इशियार चाचणीनुसार जी वर्णभेद ओळखते ती नेहमीची दृष्टी. डोळ्याच्या बाहेरील संक्रमणाची कोणतीही स्पष्ट चिन्हे, कोणताही सैल तिरळेपणे नसावेत.
--	--	---

३.३.५.२ महाराष्ट्र वन सेवा परीक्षा :-

पदाचे नाव	पुरुष उमेदवारांकरीता	महिला उमेदवारांकरीता
(१) सहायक वनसंरक्षक, गट-अ (२) वनक्षेत्रपाल, गट-ब	(अ) अनुसूचित जमाती व्यतिरिक्त अन्य उमेदवार उंची - १६३ सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी) छाती - न फुगवता ७९ सें.मी. (कमीत कमी) फुगविण्याची क्षमता- न फुगवलेली छाती व फुगवलेली छाती यातील फरक ५ सें.मी.पेक्षा कमी नसावा. (ब)अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील उमेदवार उंची - १५२.५ सें.मी.(अनवाणी)(कमीत कमी) छाती - न फुगवता ७९ सें.मी. (कमीत कमी) फुगविण्याची क्षमता- न फुगवलेली छाती व फुगवलेली छाती यातील फरक ५ सें.मी.पेक्षा कमी नसावा. (क)दृष्टी :- सुधारणेनंतर (After Correction) + 4.00 D सह प्रत्येक डोळ्याची दृष्टीक्षमता (Visual Acuity) ६/६ असावी. बाह्य डोळ्यावर कोणतेही रोग संक्रमण झालेले नसावे किंवा तिरळेपणा नसावा. (ड) सहायक वनसंरक्षक, गट-अ करीता पुरुष व महिला उमेदवारांची अनुक्रमे २५ कि.मी. व १४ कि.मी. अंतर चार तासांत चालून पूर्ण करण्याची शारीरिक क्षमता असणे आवश्यक. वनक्षेत्रपाल, गट-ब पुरुष व महिला उमेदवारांची अनुक्रमे २५ कि.मी. व १६ कि.मी. अंतर चार तासांत चालून पूर्ण करण्याची शारीरिक क्षमता असणे आवश्यक.	उंची - १५० सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी)

७.५ अर्हता/पात्रता गणण्याचा दिनांक :-

मुख्य परीक्षेकरीता अर्ज स्वीकारण्यासाठी विहित अंतिम दिनांकापर्यंत किंवा त्यापूर्वी विहित शैक्षणिक अर्हता धारण केलेली असणे अनिवार्य आहे.

७.६ शारीरिक मोजमापे/अर्हता :-

महाराष्ट्र वन सेवा परीक्षा :-

पदाचे नाव	पुरुष उमेदवारांकरिता	महिला उमेदवारांकरिता
(१) सहायक वनसंरक्षक, गट-अ (२) वनक्षेत्रपाल, गट-ब	(अ) अनुसूचित जमाती व्यतिरिक्त अन्य उमेदवार	
	उंची - १६३ सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी) छाती - न फुगवता ७९ सें.मी. (कमीत कमी) फुगविण्याची क्षमता- न फुगवलेली छाती व फुगवलेली छाती यातून फरक ५ सें.मी.पेक्षा कमी नसावा.	उंची - १५० सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी)
	(ब) अनुसूचित जमाती प्रवर्गातील उमेदवार	
	उंची - १५२.५ सें.मी. (अनवाणी) (कमीत कमी) छाती - न फुगवता ७९ सें.मी. (कमीत कमी) फुगविण्याची क्षमता- न फुगवलेली छाती व फुगवलेली छाती यातून फरक ५ सें.मी.पेक्षा कमी नसावा.	उंची - १४५ सें.मी.पेक्षा कमी नसावी
(क) दृष्टी :- सुधारणेनंतर (After Correction) + ४.०० OD सह प्रत्येक डोळ्याची दृष्टीक्षमता (Visual Acuity) ६/६ असावी. बाह्य डोळ्यावर कोणतेही रोग संक्रमण झालेले नसावे किंवा तिरळेपणा नसावा.		
(ड) सहायक वनसंरक्षक, गट-अ करीता पुरुष व महिला उमेदवारांची अनुक्रमे २५ कि.मी. व १४ कि.मी. अंतर चार तासांत चालून पूर्ण करण्याची शारीरिक क्षमता असणे आवश्यक. वनक्षेत्रपाल, गट-ब पुरुष व महिला उमेदवारांची अनुक्रमे २५ कि.मी. व १६ कि.मी. अंतर चार तासांत चालून पूर्ण करण्याची शारीरिक क्षमता असणे आवश्यक.		

७.६.१ अंतिम निकालाच्या आधारे शिफारस झालेल्या उमेदवारांची नियुक्ती करण्यापूर्वी त्यांची शारीरिक मोजमापे शासनाच्या संबंधित विभागामार्फत सक्षम प्राधिकार-वाकडून तपासून घेण्यात येतील. तसेच वैद्यकीय चाचण्या घेण्यात येतील. बरीलप्रमाणे शारीरिक मोजमापे न भरल्यास व वैद्यकीय चाचणीमध्ये पात्र न ठरल्यास संबंधित उमेदवार नियुक्तीसाठी अपात्र ठरेल.

८. निवडप्रक्रिया :-

- जाहिरातीमध्ये नमूद अर्हता/पात्रतेविरुद्ध अटी किमान असून किमान अर्हता धारण केली म्हणून उमेदवार शिफारसीसाठी पात्र असणार नाही.
- सेवा भरती बाबतची संपूर्ण प्रक्रिया संबंधित संवर्ग/पदाच्या सेवाप्रवेश नियम आणि या संदर्भात शासनाकडून वेळोवेळी करण्यात आलेल्या सुधारणा, आरक्षणासंदर्भातील शासनाचे प्रचलित धोरण तसेच आयोगाच्या कार्यनियमावलीतील तरतुदीनुसार राबविण्यात येईल.

९. परीक्षेचे टप्पे :-

९.१ प्रस्तुत परीक्षेमधून भरावयाच्या विविध संवर्गांकरिता भरती प्रक्रिया खालीलप्रमाणे त्यांच्या नावासमोर दर्शविलेल्या टप्प्यामध्ये राबविण्यात येईल :-

अ. क्र.	संवर्ग	टप्पे	संयुक्त पूर्व परीक्षेचे गुण	मुख्य परीक्षेचे गुण	मुलाखतीचे गुण
१	राज्य सेवा परीक्षा	संयुक्त पूर्व परीक्षा व स्वतंत्र मुख्य परीक्षा	४००	८००	१००
२	महाराष्ट्र स्वास्थ्य अभियांत्रिकी सेवा परीक्षा			४००	५०
३	महाराष्ट्र वन सेवा परीक्षा			४००	५०

- संयुक्त पूर्व परीक्षेच्या जाहिरातीस अनुसरून अर्ज करणा-या उमेदवारांना, शैक्षणिक अर्हतेनुसार पात्र असल्यास ते बरीलपेकी एकापेक्षा जास्त संवर्गांसाठी बसू इच्छितात किंवा कसे याबाबत विकल्प (Option) द्यावा लागेल.
- संबंधित संवर्गाच्या पदभरतीकरिता उमेदवाराने दिलेला/ले विकल्प हा/हे संबंधित संवर्ग भरतीच्या परीक्षेसाठी अर्ज समजण्यात येईल/येतील.
- संयुक्त पूर्व परीक्षेस अर्ज करताना दिलेला विकल्प तसेच, संबंधित संवर्गाच्या परीक्षेमधून भरावयाच्या पदसंख्येच्या आधारे, मुख्य परीक्षेसाठी पात्र करावयाच्या उमेदवारांची संख्या निश्चित करून, संयुक्त पूर्व परीक्षेमधील गुणांच्या आधारे प्रत्येक संवर्गाच्या परीक्षेसाठी स्वतंत्र निकाल जाहीर करण्यात येईल.
- आयोगाच्या संकेतस्थळावर स्वतंत्रपणे प्रसिद्ध करण्यात आलेल्या प्रस्तुत परीक्षेच्या परीक्षा योजना/पद्धती तसेच अभ्यासक्रमानुसार अंतिम निकाल प्रक्रिया राबविण्यात येईल.

-: परिशिष्ट - एक :-
महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्व परीक्षा - २०२४
 -: विविध संवर्गातील पदांचा तपशील :-

प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.घ.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
(एक) राज्य सेवा परीक्षा :- एकूण पदे २०५												
(१) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी/ गट विकास अधिकारी (उच्च श्रेणी), गट-अ (एकूण २७ पदे)												
पदसंख्या	३	२	१	--	१	--	६	--	३	१६	११	२७
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/स्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	२	१	१	--	१	--	४	--	२	११	७	१८
(२) महिला	१	१	--	--	--	--	२	--	१	५	३	८
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	१	१
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद - अस्थिव्यंगता / मंदुचा पक्षघात (Cerebral Palsy) / कुष्ठरोग मुक्त (Leprosy Cured) / शारीरिक वाढ खुंटणे (Dwarfism) / आम्ल हल्लाप्रसत (Acid Attack Victims) / स्नायु विकृती (Muscular Dystrophy)											
(५) अनाथ	--											
(२) सहायक संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, गट-अ (एकूण ४० पदे)												
पदसंख्या	९	२	३	१	२	--	९	१	४	३१	९	४०
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/स्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	५	१	२	१	१	--	६	१	३	२०	६	२६
(२) महिला	३	१	१	--	१	--	३	--	१	१०	२	१२
(३) खेळाडू	१	--	--	--	--	--	--	--	--	१	१	२
(४) दिव्यांग	एकूण ०२ पदे (०१ पद - अंध / अल्पदृष्टी (Blind / Low Vision), ०१ पद - कर्णवधोरता अथवा एकु गण्यातील दुर्बलता (Deaf / Hard Hearing))											
(५) अनाथ	--											
(३) सहायक आयुक्त/ प्रकल्प अधिकारी (एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प) (श्रेणी दोन), गट-अ (एकूण ०३ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.घ.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	--	१	--	--	--	--	--	--	--	१	२	३
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/स्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	--	१	--	--	--	--	--	--	--	१	१	२
(२) महिला	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	१	१
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) दिव्यांग	--											
(५) अनाथ	--											
(४) उद्योग उप संचालक (तांत्रिक), गट-अ (एकूण ०७ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.घ.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	१	--	--	--	--	१	२	--	२	६	१	७
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/स्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	१	--	--	--	--	१	२	--	२	६	१	७
(२) महिला	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद - अंध / अल्पदृष्टी (Blind / Low Vision),											
(५) अनाथ	--											
(५) सहायक कामगार आयुक्त, गट - अ (एकूण ०२ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.घ.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	--	--	--	--	--	--	१	--	१	२	--	२
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/स्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	--	--	--	--	--	--	१	--	१	२	--	२
(२) महिला	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) दिव्यांग	--											
(५) अनाथ	--											

(६) मंत्रालयीन विभागातील कक्ष अधिकारी, गट-ब (एकूण १९ पदे)												
प्रबन्ध	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	४	२	१	—	—	१	४	—	२	१४	५	१९
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	३	१	१	—	—	१	३	—	१	१०	३	१३
(२) महिला	१	१	—	—	—	—	१	—	१	४	२	६
(३) खेळाडू	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद - अंध / अल्पदृष्टी (Blind / Low Vision)											
(५) अनाथ	—											
(७) सहायक गट विकास अधिकारी, गट-ब (एकूण २१ पदे)												
प्रबन्ध	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	३	१	१	—	—	—	८	२	२	१७	४	२१
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	२	१	१	—	—	—	६	१	१	१२	३	१५
(२) महिला	१	—	—	—	—	—	२	१	१	५	१	६
(३) खेळाडू	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद - अस्थिव्यंगता / मंदुचा पक्षघात (Cerebral Palsy) / कुष्ठरोग मुक्त (Leprosy Cured) / शारीरिक वाढ खुंटणे (Dwarfism) / आम्ल हल्लाप्रस्त (Acid Attack Victims) / स्नायु विकृती (Muscular Dystrophy)											
(५) अनाथ	—											
(८) सहायक आयुक्त, राज्य उत्पादन शुल्क, गट-ब (एकूण १ पदे)												
पदसंख्या	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	१	१
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	१	१
(२) महिला	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(३) खेळाडू	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(४) दिव्यांग	—											
(५) अनाथ	—											
(९) कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता-मार्गदर्शन अधिकारी, गट-ब (एकूण ०३ पदे)												
प्रबन्ध	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	—	—	—	—	—	—	१	—	—	१	२	३
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	—	—	—	—	—	—	१	—	—	१	१	२
(२) महिला	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	१	१
(३) खेळाडू	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद - अस्थिव्यंगता / मंदुचा पक्षघात (Cerebral Palsy) / कुष्ठरोग मुक्त (Leprosy Cured) / शारीरिक वाढ खुंटणे (Dwarfism) / आम्ल हल्लाप्रस्त (Acid Attack Victims) / स्नायु विकृती (Muscular Dystrophy)											
(५) अनाथ	—											
(१०) सरकारी कामगार अधिकारी, गट - ब (एकूण ०२ पदे)												
प्रबन्ध	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.व.	वि.मा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराखीव पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	१	—	—	—	—	—	—	—	१	२	—	२
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	१	—	—	—	—	—	—	—	१	२	—	२
(२) महिला	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(३) खेळाडू	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(४) दिव्यांग	—											
(५) अनाथ	—											

(११) ताहायक प्रकल्प अधिकारी/ पाठशिवकी अधिकारी/ प्रवर्तारकीय अधिकारी/ संशोधन अधिकारी/ गृहप्रमुख/प्रबंधक, गट-ब (एकूण ०४ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (घ)	इ.मा.ज.	वि.मा.प्र.	आ.दु.प.	एकूण आरक्षित पदे	असाक्षीय पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	--	१	--	१	१	--	--	--	१	४	--	४
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/सर्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	--	१	--	१	--	--	--	--	१	३	--	३
(२) महिला	--	--	--	--	१	--	--	--	--	१	--	१
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) दिव्यांग	--											
(५) अनाथ	--											
(१२) निरीक्षण अधिकारी (पुरवठा), गट-ब (एकूण ७६ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (घ)	इ.मा.ज.	वि.मा.प्र.	आ.दु.प.	एकूण आरक्षित पदे	असाक्षीय पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	१०	५	२	२	३	२	१४	२	८	४८	२८	७६
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/सर्मांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	६	३	१	१	२	१	९	१	५	२९	१७	४६
(२) महिला	३	२	१	१	१	१	४	१	३	१७	९	२६
(३) खेळाडू	१	--	--	--	--	--	१	--	--	२	२	४
(४) दिव्यांग	एकूण -- ०३ पदे [०१ पद - अंध / अल्पदृष्टी (Blind / Low Vision), ०१ पद - कर्णबधिरता अथवा एकु येण्यातील दुर्बलता (Deaf / Hard Hearing), ०१ पद - अस्थिवंगता / मेंदूचा पक्षघात (Cerebral Palsy)/ कुष्ठरोग मुक्त (Leprosy Cured) / शारीरिक वाढ खूंटणे (Dwarfism) / आम्ल हल्लाग्रस्त (Acid Attack Victims) / स्नायु विकृती (Muscular Dystrophy)											
(५) अनाथ	एकूण ०१ पद [संस्थात्मक]											

(बी) महाराष्ट्र वनसेवा परीक्षा - महसूल व वन विभाग (एकूण ४३ पदे)												
(१) सहायक वनसंरक्षक, गट-अ, (एकूण ३२ पदे)												
प्रश्न	अ.ज.	अ.ज.	वि.ज. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.ज.	वि.सा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	असाध्य पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	२	४	२	--	--	--	११	--	३	२२	१०	३२
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणव खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	१	३	१	--	--	--	७	--	२	१४	६	२०
(२) महिला	१	१	१	--	--	--	३	--	१	७	३	१०
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	१	--	--	१	१	२
(४) दिव्यांग	--											
(५) अनाथ	--											
(२) वनक्षेत्रपाल, गट-ब, (एकूण ११ पदे)												
प्रश्न	अ.ज.	अ.ज.	वि.ज. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (द)	इ.मा.ज.	वि.सा.प्र.	आ.द.प.	एकूण आरक्षित पदे	असाध्य पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	४	१	--	--	१	--	३	--	१	१०	१	११
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणव खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	३	१	--	--	१	--	२	--	१	८	१	९
(२) महिला	१	--	--	--	--	--	१	--	--	२	--	२
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) वनशास्त्र पर्यी	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(५) दिव्यांग	--											
(६) अनाथ	--											

(सीन) महाराष्ट्र स्थापत्य अभियंत्रिकी सेवा परीक्षा – मृद व जल संधारण विभाग (एकूण २६ पदे)												
(१) उपविभागीय जलसंधारण अधिकारी (स्थापत्य), गट-अ, (एकूण ०६ पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.ज.	वि.मा.प्र.	आ.इ.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराश्रीय पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	--	१	१	--	१	--	१	१	--	५	१	६
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	--	१	१	--	१	--	--	१	--	४	१	५
(२) महिला	--	--	--	--	--	--	१	--	--	१	--	१
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
(४) दिव्यांग	--											
(५) अनाथ	--											
(२) जलसंधारण अधिकारी (स्थापत्य), गट-ब, (एकूण २० पदे)												
प्रवर्ग	अ.जा.	अ.ज.	वि.जा. (अ)	भ.ज. (ब)	भ.ज. (क)	भ.ज. (ड)	इ.मा.ज.	वि.मा.प्र.	आ.इ.प.	एकूण आरक्षित पदे	अराश्रीय पदे	एकूण पदे
पदसंख्या	१	--	--	१	--	१	४	१	--	८	१२	२०
रिक्त जागांचे प्रवर्गानिहाय सामाजिक/समांतर आरक्षणाचे विवरणपत्र खालीलप्रमाणे आहे :-												
(१) सर्वसाधारण	१	--	--	१	--	१	४	१	--	८	६	१४
(२) महिला	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	५	५
(३) खेळाडू	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	१	१
(४) दिव्यांग	एकूण ०१ पद स्वमग्नता (Autism) / मंदबुद्धी किंवा आकलन क्षमतेची कमतरता (Intellectual Disability) / विशिष्ट शिक्षण अक्षमता (Specific Learning Disability) / मानसिक आजार (Mental Illness) तसेच एकापेक्षा जास्त प्रकारचे दिव्यांगत्व											
(५) अनाथ	--											

SYLLABUS

Paper I - (200 marks)	
(1)	Current events of state, national and international importance.
(2)	History of India and Indian National Movement with some weightage to Maharashtra
(3)	Maharashtra, India and World Geography - Physical, Social, Economic Geography of Maharashtra, India and the World.
(4)	India and Maharashtra - Polity and Governance - Constitution, Political System, Panchayati Raj, Urban Governance, Public Policy, Rights issues, etc.
(5)	Economic and Social Development - Sustainable Development, Poverty, Inclusion, Demographics, Social Sector initiatives, etc.
(6)	General issues on Environmental Ecology, Bio-diversity and Climate Change - that do not require subject specialisation.
(7)	General Science.

Paper II....

1

Paper II - (200 marks)	
(1)	Comprehension
(2)	Interpersonal skills including communication skills.
(3)	Logical reasoning and analytical ability.
(4)	Decision - making and problem - solving.
(5)	General mental ability.
(6)	Basic numeracy (numbers and their relations, orders of magnitude, etc.) (Class X level), Data interpretation (Charts, graphs, tables, data sufficiency etc.- Class X level)
(7)	Marathi and English Language Comprehension skills (Class X/XII level)

Note 1 : Questions relating to Marathi and English Language Comprehension skill of Class X/XII level (last item in the Syllabus of Paper II) will be tested through passages from Marathi and English language without providing cross translation thereof in the question paper.

Note 2 : The questions will be of multiple choice, objective type.

Note 3 : It is mandatory for the candidate to appear in both the Papers of Maharashtra Civil Services Gazetted (Prelim) Examination for the purpose of evaluation. Therefore a candidate will not be considered for evaluation in case he / she does not appear in both the papers of Maharashtra Civil Services Gazetted (Prelim) Examination.

Date :- 7th December, 2022

**Secretary,
Maharashtra Public Service Commission**

महाराष्ट्र नागरी सेवा राजपत्रित संयुक्त पूर्व परीक्षा अभ्यासक्रम

सामान्य अध्ययन पेपर (१)

- १) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)
- २) महाराष्ट्र, भारत आणि जागतिक भूगोल (१५)
- ३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राज्यव्यवस्था आणि शासन (१५)
- ४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)
- ५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (१०)
- ६) सामान्य विज्ञान (१५)
- ७) चालू घडामोडी – राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१५)

१०० महत्त्वाचे मुद्दे : सामान्य अध्ययन पेपर (१)

१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

- १) प्राचीन भारताचा इतिहास (४)
 - २) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (३)
 - ३) आधुनिक भारताचा इतिहास (४)
 - ४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (४)
 - * वास्तुकला, साहित्य, सामाजिक सांस्कृतिक, राजकीय आणि आर्थिक इतिहास
-
- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
 - २) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म
 - ३) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
 - ४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत
 - ५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य
 - ६) भक्ती आणि सुफी चळवळ
 - ७) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य
 - ८) अँग्लो – ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट
 - ९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार
 - १०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना
 - ११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते
 - १२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्त्वाचे नेते
 - १३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी
 - १४) स्वातंत्र्य चळवळी – स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो
 - १५) मुस्लिम लीग आणि इतर, स्वातंत्र्योत्तर भारत आणि संयुक्त महाराष्ट्र

२) महाराष्ट्र, भारत आणि जागतिक भूगोल (१५)

- १) जगाचा भौतिक भूगोल (३)
- २) जगाचा सामाजिक भूगोल (१)
- ३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)
- ४) भारताचा भौतिक भूगोल (२)
- ५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)
- ६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)
- ७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)
- ८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)
- ९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

- १६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ
- १७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प
- १८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह
- १९) जागतिक लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
- २०) जागतिक खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी
- २१) भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती आणि भूरूपशास्त्र
- २२) प्रमुख भौतिक प्रदेश – हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या आणि प्रकल्प, पाऊस, हवामान
- २३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण
- २४) भारत : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
- २५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार
- २६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे
- २७) खडक, माती, पीके, वनस्पती
- २८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती
- २९) महाराष्ट्र : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
- ३०) महाराष्ट्र : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण आणि शासन (१५)

- १) संविधान (३)
- २) राजकीय व्यवस्था (३)
- ३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (३)
- ४) सार्वजनिक धोरण (३)
- ५) मानवी हक्क समस्या (३)

- ३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे
- ३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे
- ३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे
- ३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था
- ३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट

- ३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन
- ३७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
- ३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास
- ३९) शहरी प्रशासन - संस्था आणि विकास
- ४०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
- ४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम
- ४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण
- ४३) मानवी हक्क जाहीरनामा
- ४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये
- ४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)

- १) शाश्वत विकास (२)
 - २) गरिबी (२)
 - ३) समावेश (२)
 - ४) लोकसंख्याशास्त्र (२)
 - ५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (२)
 - ६) भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त (१)
 - ७) बाह्य व्यापार (१)
 - ८) बँकिंग, महागाई (१)
 - ९) उद्योग (१)
 - १०) शेती (१)
-
- ४६) वाढ आणि विकास - MDG, SDG, Macro Economics
 - ४७) आर्थिक सुधारणा - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने
 - ४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम
 - ४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक
 - ५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता
 - ५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम
 - ५२) लोकसंख्या - संख्यात्मक आणि गुणात्मक वैशिष्ट्ये
 - ५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे
 - ५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ
 - ५५) महागाई - कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
 - ५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे
 - ५७) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल चळवळ
 - ५८) बँकिंग - क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी
 - ५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र
 - ६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र

५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (१०)

- १) परिस्थितिकी (२)
- २) जैवविविधता (२)
- ३) हवामान बदल (२)

- ६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र
- ६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए
- ६३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती
- ६४) अभयारण्ये आणि राष्ट्रीय उद्याने, व्याघ्र प्रकल्प, पर्यावरण कायदे
- ६५) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका
- ६६) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय

६) सामान्य विज्ञान (१५)

- ६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम
- ६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान
- ६९) आयसीटी - इलेक्ट्रॉनिक्स, कम्युनिकेशन आणि संगणक तंत्रज्ञान, सोशल मीडिया
- ७०) मूलद्रव्य सारणी - धातू आणि नॉनमेटल्स
- ७१) रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे
- ७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते
- ७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान
- ७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी
- ७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान
- ७६) उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती
- ७७) अॅग्नोइकोलॉजी - सेंद्रिय शेती, पिके आणि वधत, पाणी व्यवस्थापन
- ७८) पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, फलोत्पादन आणि फुलशेती
- ७९) मानवी शरीर प्रणाली - CNS, CVS, GIT
- ८०) मानवी शरीर प्रणाली - मस्कुलोस्केलेटल, अंतःस्रावी, उत्सर्जन संस्था
- ८१) आरोग्य आणि रोग - वेक्टर, एजंट, निदान, उपचार आणि कार्यक्रम
- ८२) औषधे आणि औषधे
- ८३) अन्न आणि पोषण - मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे
- ८४) भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती, संस्था, वैज्ञानिक
- ८५) विज्ञान विकास, तंत्रज्ञानाद्वारे पायाभूत सुविधांचा विकास

७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१५)

- ८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या
- ८७) राष्ट्रीय - सुधारणा कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष
- ८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना - UN, ASEAN, BRICS, European Union, G20, OPEC
- ८९) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र स्तरावरील संघटनात्मक व संस्थात्मक बाबी
- ९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक, IMF, WTO
- ९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम
- ९२) वैज्ञानिक घटना - अंतराळ विज्ञान, संशोधन, BT, ICT
- ९३) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - ऊर्जा आणि इन्फ्रा, संस्था, धोरणे
- ९४) भौगोलिक घटना - स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती
- ९५) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - धरणे आणि प्रकल्प, जमाती आणि समुदाय
- ९६) सांस्कृतिक घडामोडी - नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव
- ९७) क्रीडा सांस्कृतिक घडामोडी - ऑलिंपिक, आशियाई खेळ, अॅथलेटिक्स, हॉकी बॅडमिंटन, बुद्धिबळ, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस
- ९८) साहित्यिक घडामोडी - पुस्तके, वर्तमानपत्रे
- ९९) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती - आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी
- १००) पुरस्कार व बहुमान - आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य

महाराष्ट्र नागरी सेवा राजपत्रित संयुक्त पूर्व परीक्षा अभ्यासक्रम

सामान्य अध्ययन पेपर (२)

- (१) आकलन (४०)
- (२) संवाद कौशल्यांसह परस्पर कौशल्ये (०)
- (३) तार्किक तर्क आणि विश्र्लेषणात्मक क्षमता (१०)
- (४) निर्णयक्षमता आणि समस्या सोडवणूक (५)
- (५) सामान्य मानसिक क्षमता (७)
- (६) मूलभूत संख्यात्मक क्षमता (८)
- (७) मराठी आणि इंग्रजी भाषा आकलन कौशल्ये (१०)

८० महत्त्वाचे मुद्दे : सामान्य अध्ययन पेपर (२)

(१) उतान्यांचे आकलन कौशल्य (४०)

* महत्त्वाचे विषय आणि परिच्छेदांचे आकलन -

(१) ऐतिहासिक घटना

- १) इतिहास आणि सामाजिक सुधारणा
- २) स्वातंत्र्य चळवळ आणि नेते
- ३) जागतिक इतिहास

(२) साधनसंपत्ती व पर्यावरणीय बाबी

- ४) भूगोल
- ५) नैसर्गिक संसाधने
- ६) लोकसंख्या आणि मानव संसाधन
- ७) पर्यावरण समस्या
- ८) जैवविविधता
- ९) प्रदूषण
- १०) ग्लोबल वार्मिंग आणि हवामान बदल

(३) राजकीय क्षेत्र

- ११) राज्यपद्धती व संघराज्य
- १२) राजकारण आणि निवडणुका
- १३) भारताची स विधान
- १४) प्रशासन
- १५) मानवी हक्क
- १६) कायदे, नियम आणि आयोग

आर्थिक व सामाजिक विकास

- १७) अर्थव्यवस्था
- १८) जागतिकीकरण, सुधारणा आणि व्यापार
- १९) पायाभूत सुविधा
- २०) गरिबी
- २१) विकास, समावेश आणि सक्षमीकरण
- २२) शेती

(४) विज्ञान व तंत्रज्ञान क्षेत्र

- २३) सामान्य विज्ञान आणि संशोधन
- २४) जीवशास्त्र
- २५) भौतिकशास्त्र
- २६) रसायनशास्त्र
- २७) तंत्रज्ञान
- २८) आयसीटी
- २९) जैवतंत्रज्ञान
- ३०) ऊर्जा आणि इंधन तंत्रज्ञान
- ३१) अणु तंत्रज्ञान
- ३२) आरोग्य
- ३३) पोषण
- ३४) शिक्षण

(४) कला, सहित्य व सांस्कृतिक क्षेत्र

- ३५) कला आणि संस्कृती
- ३६) सभ्यता आणि समाज
- ३७) धर्म
- ३८) नैतिकता, सचोटी आणि प्रोबिटी
- ३९) व्यक्तिमत्व
- ४०) साहित्य

(२) मराठी आणि इंग्रजी भाषा आकलन कौशल्य (१०)

- ४१) इंग्रजी भाषा १
- ४२) इंग्रजी भाषा २
- ४३) इंग्रजी भाषा ३
- ४४) इंग्रजी भाषा ४
- ४५) इंग्रजी भाषा ५
- ४६) मराठी भाषा १
- ४७) मराठी भाषा २
- ४८) मराठी भाषा ३
- ४९) मराठी भाषा ४
- ५०) मराठी भाषा ५

(३) तार्किक तर्क आणि विश्लेषणात्मक क्षमता

- १) दिलेल्या वाक्यरचनेवरून निर्णय, निष्कर्ष काढणे
- २) विधाने आणि युक्तिवाद, विधाने आणि गृहितके, विधाने आणि निष्कर्ष
- ३) परिस्थिती आणि प्रतिसाद, परिच्छेदांवरून निष्कर्ष काढणे
- ४) विधान आणि कृतीचा मार्ग, प्रतिपादन आणि कारण, विधानाच्या सत्यतेची पडताळणी
- ५) बैठक व मांडणी व्यवस्था, मानांकन चाचणी, तुलना
- ६) नातेसंबंध
- ७) मशीन इनपुट आणि चिन्हे, गणितीय तर्क
- ८) स्थान निश्चिती चाचणी, दिशानिर्देश
- ९) विश्र्लेषण, निर्णय घेणे, समस्या सोडवणे
- १०) वेन आकृत्यांवरील समस्या

(४) सामान्य मानसिक क्षमता

६१) क्रम आणि मालिका -

- १) संख्या मालिका
- २) अल्फा-न्युमरिकल सिक्वेन्स कोडे
- ३) चिन्हे आणि नोटेशन्स
- ४) गहाळ वर्ण समाविष्ट करणे

६२) क्रम आणि मालिका -

- ५) क्रमवारी आणि वेळ क्रम चाचणी
- ६) तार्किक क्रम चाचणी
- ७) वर्णमाला चाचणी

६३) सांकेतिक भाषा / कोडिंग-डिकोडिंग

६४) साम्य, तुलना, वर्गीकरण

६५) गणितीय / अंकगणितीय क्रिया

६६) आकृत्यांवर प्रश्न -

- १) चौरस आणि त्रिकोणांची संख्या
- २) आकृती मालिका
- ३) अपूर्ण नमुना पूर्ण करणे
- ४) समान आकृत्यांचा समूह
- ५) वर्गीकरण, विसंगत घटक ओळखणे
- ६) आरसा-प्रतिमा, जल-प्रतिमा
- ७) पेपर फोल्डिंग, पेपर कटिंग
- ८) डॉट व चिन्हांचा क्रम

६७) आकृत्यांवर प्रश्न -

- ९) एम्बेड केलेल्या आकृत्या शोधणे
- १०) घन आणि फासे यावरील प्रश्न
- ११) आकृती मॅट्रिक्स
- १२) नियमाचा शोध घेणे
- १३) वेन आकृती आणि विश्र्लेषणात्मक तर्क

(५) मूलभूत संख्यात्मक क्षमता

- ६८) अंकगणितीय कौशल्य -** दशांश अपूर्णांक, बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार आणि सरलीकरण
- ६९) टक्केवारी, भागीदारी आणि गुंतवणूक, गुणोत्तर आणि प्रमाण, साखळी नियम
 - ७०) वेळ आणि अंतर, रेल्वेगाड्या, बोट आणि जलप्रवाह
 - ७१) विक्री आणि खरेदी, सवलत, नफा आणि तोटा, सरळ व्याज आणि चक्रवाढ व्याज
 - ७२) वेळ आणि काम, पाईप, घड्याळ, कॅलेंडर, वयावरील प्रश्न
 - ७३) संभाव्यता, सरासरी - मध्य, मध्य, मोड
 - ७४) भूमिती - क्षेत्रफळ, घनफळ आणि परिमिती
 - ७५) आलेख (पाय चार्ट, रेखा चार्ट, रेखा आलेख आणि बार आलेख)

(६) निर्णयक्षमता आणि समस्या सोडवणूक (५)

(७ - संवाद कौशल्यांसह परस्पर कौशल्ये)

- ७६) परिस्थिती हाताळणे
- ७७) प्रशासकीय क्षमता
- ७८) सामाजिक धार्मिक समस्या
- ७९) भ्रष्टाचार, सचोटी, नैतिकता
- ८०) व्यवस्थापकीय कौशल्ये

२०२३ परीक्षेतील १०० महत्त्वाचे मुद्दे (प्रश्नसंख्येनिहाय)

- १) सामान्य विज्ञान (२१= १२, ९) +१५
- २) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५ = ११, ४)
- ३) महाराष्ट्र, भारत आणि जागतिक भूगोल (१५ = १०, ५)
- ४) महाराष्ट्र आणि भारत - भारतीय राज्यव्यवस्था आणि शासन (१५ = १०, ५) +१०
- ५) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५ = ११, ४) +१०
- ६) चालू घडामोडी - राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१४ = ११, ४)
- ७) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (६ = ५, १) +१५

(१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

* वास्तुकला, साहित्य, सामाजिक सांस्कृतिक, राजकीय आणि आर्थिक इतिहास

* भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (९)

- १) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना /२
- २) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते /२
- ३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी /२
- ४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो /२
- ५) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्त्वाचे नेते /१

* प्राचीन भारताचा इतिहास (२)

- ६) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म /१
- ७) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत /१

* मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (२)

- ८) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य /१
- ९) भक्ती आणि सुफी चळवळ/१

* आधुनिक भारताचा इतिहास (२)

- १०) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट/१
- ११) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार /१

* प्रश्न नसलेले उपघटक/मुद्दे (४)

- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
- २) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
- ३) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य
- ४) स्वातंत्र्योत्तर भारत

(२) भूगोल (महाराष्ट्राच्या भूगोलाच्या विशेष अभ्यासासह) (१५)

* जगाचा भौतिक भूगोल (६)

- १) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह /३
- २) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ /२
- ३) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प /१

* भारताचा आर्थिक भूगोल (२)

- ४) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार /२

* महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)

- ५) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे /२

* जगाचा आर्थिक भूगोल (१)

- ६) जागतिक खनिजे, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी /१

* भारताचा भौतिक भूगोल (१)

- ७) प्रमुख भौतिक प्रदेश - हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट, किनारी भाग, बेटे, नद्या आणि प्रकल्प, पाऊस, हवामान/१

* भारताचा सामाजिक भूगोल (१)

- ८) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण /१

* महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)

- ९) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती/१

* महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

- १०) पीके, वनस्पती /१

* प्रश्न नसलेले उपघटक/मुद्दे -

- १) जागतिक लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
- २) भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती आणि भूरूपशास्त्र
- ३) भारत : कृषी आणि पीके
- ४) महाराष्ट्र : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
- ५) महाराष्ट्र : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

(३) महाराष्ट्र आणि भारत - भारतीय राजकारण व शासन (१५)+१०

* संविधान (७)

- २) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे /३
- ३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे /२
- ४) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे/२

* राजकीय व्यवस्था (५)

- ५) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था /२
- ६) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट/२

- ७) राज्य सरकार आणि प्रशासन / १
a) सार्वजनिक धोरण (१) +५
८) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम/१
९) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण / +५

*** मानवी हक्क समस्या (१) +५**

- १०) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी / १ +५

*** पंचायती राज आणि शहरी शासन (१)**

- ११) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास/१

*** प्रश्न नसलेले उपघटक/मुद्दे -**

- १) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
२) शहरी प्रशासन - संस्था आणि विकास
३) महत्त्वाचे कायदे, नियम
४) मानवी हक्क जाहीरनामा
५) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये

(४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)+१०

*** शाश्वत विकास (६)**

- २) वाढ आणि विकास - चउरुद, डउरुद, चरली एलेपोळली / ४
३) आर्थिक सुधारणा - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने/२

*** गरिबी (३)**

- ४) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम/२
५) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक / १

*** समावेश (२)**

- ६) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता/१
७) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम/१

*** लोकसंख्याशास्त्र (१)**

- ८) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे / १

*** सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (१)**

- ९) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ / १

*** भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त +५**

- १०) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे? +५

*** उद्योग (१)**

- ११) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र / १

*** शेती (१)**

१२) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र /१

*** प्रश्न नसलेले उपघटक/मुद्दे (४)-**

- १) महागाई - कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
- २) लोकसंख्या - संख्यात्मक आणि गुणात्मक वैशिष्ट्ये
- ३) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल चळवळ
- ४) बँकिंग - क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी

(५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (५) + १५

*** परिस्थितिकी (२) -**

- १) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र/२ + ५
- २) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए/१

*** हवामान बदल (२)**

- ४) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका/१ + ५
- ५) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय/१ + ५

*** जैवविविधता (१)**

- ३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती/१

*** प्रश्न नसलेले उपघटक/मुद्दे (१) -**

- १) अभयारण्ये आणि राष्ट्रीय उद्याने, व्याघ्र प्रकल्प, पर्यावरण कायदे

(६) सामान्य विज्ञान (२१) + १५

*** भौतिकशास्त्र (७) +५**

- १) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम/४
- २) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान/३ +५

*** रसायनशास्त्र (६) +५**

- ३) मूलद्रव्य सारणी - धातू आणि नॉनमेटल्स/२
- ४) रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे/३
- ५) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते /१ +५

*** जीवशास्त्र (३) +५**

- ६) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान/२ + ५
- ७) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी/१

*** मानवी जीवशास्त्र (३)**

- ८) औषधे आणि लसी /१
- ९) अन्न आणि पोषण - मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे /२

*** वनस्पतीशास्त्र (२)**

- १०) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान /२

*** प्रश्न नसलेले उपघटक / मुद्दे (९) -**

- १) आयसीटी - इलेक्ट्रॉनिक्स, कम्युनिकेशन आणि संगणक तंत्रज्ञान, सोशल मीडिया
- २) उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती
- ३) अॅग्रोइकोलॉजी - सेंद्रिय शेती, पिके आणि वृद्धत, पाणी व्यवस्थापन
- ४) पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, फलोत्पादन आणि फुलशेती
- ५) मानवी शरीर प्रणाली - उच्छ्व, उतड, ऋखढ
- ६) मानवी शरीर प्रणाली - मस्क्युलोस्केलेटल, अंतःस्रावी, उत्सर्जन संस्था
- ७) आरोग्य आणि रोग - वेक्टर, एजंट, निदान, उपचार आणि कार्यक्रम
- ८) भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती, संस्था, वैज्ञानिक
- ९) विज्ञान विकास, तंत्रज्ञानाद्वारे पायाभूत सुविधांचा विकास

(७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१४)

- १) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती- आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी/२
- २) पुरस्कार व बहुमान - आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य/२
- ३) सामाजिक, आरोग्य, शिक्षण, जमाती आणि समुदाय /२
- ४) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या/१
- ५) राष्ट्रीय - सुधारणा कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष/१
- ६) आंतरराष्ट्रीय संघटना /१
- ७) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक/१
- ८) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम/१
- ९) भौगोलिक घटना - पर्यटन, स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती /१
- १०) सांस्कृतिक घडामोडी - नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव/१
- ११) क्रीडा डामोडी - ऑलिंपिक, आशियाई खेळ, अॅथलेटिक्स, हॉकी बॅडमिंटन, बुद्धिबळ, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस/१

*** प्रश्न नसलेले उपघटक / मुद्दे (४) -**

- १) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र स्तरावरील संघटनात्मक व संस्थात्मक बाबी
- २) वैज्ञानिक घटना - अंतराळ विज्ञान, संशोधन
- ३) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - ऊर्जा आणि इन्फ्रा, संस्था, धोरणे
- ४) साहित्यिक घडामोडी - पुस्तके, वर्तमानपत्रे

State Services Preliminary Examination
Topics & Subtopics of the Syllabus
Preparation & Guidance

* MPSC has notified 14 topics for the State Services Preliminary examination.

- 1) **History of India and Indian National Movement (15)**
- 2) **Maharashtra, India and World Geography (15)**
- 3) **Maharashtra and India - Indian Polity and Governance (15)**
- 4) **Economic and Social development (15)**
- 5) **Environmental Ecology, Bio-diversity & Climate Change (5)**
- 6) **General Science (20)**
- 7) **Current Events of State, National and International Importance (15)**

SSP Examination Paper I

Qs asked on various topics and subtopics

Topics & Subtopics	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2021	2022	2013
1) History & Indian National Movement	14	17	15	18	16	15	15	15	15	15
2) Maharashtra, India & World Geography	15	15	13	15	22	14	15	15	15	15
3) MH and India - Polity and Governance	15	9	14	14	11	16	15	15	16	15
4) Economic and Social development	17	9	10	5	14	15	15	15	15	15
5) Ecology, Biodiversity & Climate Change	8	9	5	6	5	5	5	7	6	5
6) General Science	22	27	25	24	21	21	20	18	20	21
7) Current Events - State, National & World	9	14	18	18	10	16	15	15	13	14
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्वपरीक्षा, ४ जून २०२३

सामान्य अध्ययन पेपर (१)

१०० महत्वाचे मुद्दे : सामान्य अध्ययन पेपर (१)

- १) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)
- २) महाराष्ट्र, भारत आणि जागतिक भूगोल (१५)
- ३) महाराष्ट्र आणि भारत - भारतीय राज्यव्यवस्था आणि शासन (१५)
- ४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)
- ५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (१०)
- ६) सामान्य विज्ञान (१५)
- ७) चालू घडामोडी - राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१५)

(१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

* वास्तुकला, साहित्य, सामाजिक सांस्कृतिक, राजकीय आणि आर्थिक इतिहास

(१) प्राचीन भारताचा इतिहास (२)

- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
- २) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म / १
- ३) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
- ४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत / १

(२) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (२)

- ५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य / १
- ६) भक्ती आणि सुफी चळवळ / १
- ७) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य

(३) आधुनिक भारताचा इतिहास (२)

- ८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट / १
- ९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार / १
- (४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (९)
- १०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना / २
- ११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते / २
- १२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्वाचे नेते / १
- १३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी / २
- १४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो / २
- १५) स्वातंत्र्योत्तर भारत

(१) प्राचीन भारताचा इतिहास (२)

- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
- २) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म / १
- ३) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
- ४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत / १

२) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म

- १) वैदिक काळात व्यापारात विनिमयांचे माध्यम काय होते ?
i) निष्क ii) कृष्णाल iii) शतमान iv) गण v) श्रेणी
पर्यायी उत्तरे :
१) i, ii व iii २) ii, iii व iv ३) i, ii, iv व v ४) i,iii व v
- 1) What was the medium of trade exchange during vedic period ?
i) Nishka ii) Krsnal iii) Shatman iv) Gan v) Shreni

Answer Options :

- 1) i, ii and iii 2) ii, iii and iv 3) i, ii, iv and v 4) i, iii and v

४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत

- १) "मालविकाग्निमित्र" या प्राचीन नाटकात कोणत्या दोन राजघराण्याच्या वैवाहिक संबंधावर प्रकाश पडतो ?
१) शुंग आणि विदर्भ (यज्ञसेन) घराणे २) गुप्त आणि विदर्भ (यज्ञसेन) घराणे
३) शक आणि सातवाहन घराणे ४) चालुक्य आणि वर्धन घराणे
- 1) On which of the following matrimonial relationship between two Royal families, the ancient drama 'Malavikagnimitra' throws light ?
1) Shunga and Vidarbha (Yadnyasen) family 2) Gupta and Vakataka family
3) Shakas and Satavahana family 4) Chalukya and Vardhana family

(२) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (२)

- ५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य / १
- ६) भक्ती आणि सुफी चळवळ / १
- ७) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य

५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य

- १) खालील विधाने कोणासंदर्भात आहेत ?
i) धर्माची राजकारणापासून फारकत घेतली.
ii) सती जाणाऱ्या शूर स्त्रियांच्याबाबत अलिप्ततेचे धोरण स्वीकारले.
iii) बालविवाह थांबविणे व विधवा विवाहाला उत्तेजन दिले.
iv) सामाजिक कायद्याबाबत अंतिम निर्णय आपला असल्याचा दावा केला.
पर्यायी उत्तरे :
१) बाबर २) हुमायून ३) अकबर ४) औरंगजेब

- 1) About whom the following statements are related ?
i) Religion was separated from politics.
ii) Adopted a policy of seclusion towards brave women who followed Sati.
iii) To stop child marriage and widow marriage was encouraged.
iv) Claimed that the final decision regarding the social law will be his.

Answer Options :

- 1) Babur 2) Humayun 3) Akbar 4) Aurangzeb

६) भक्ती आणि सुफी चळवळ

- १) सेतू माधवराव पगडी यांच्या मते, नाथ पंथातील कोणत्या संताने "शहा रमजान" हे नाव धारण करून सुफी संत निजामुद्दीन यांच्याकडून इस्लाम धर्माची दिक्षा घेतली. हे महाराष्ट्राच्या सांस्कृतिक इतिहासातील एक गूढ आहे.
१) गोरखनाथ २) गहिनीनाथ ३) जालंदरनाथ ४) कानिफनाथ
- 1) According to Setu Madhavrao Pagadi, who of the following saint renamed himself as 'Shaha Ramjan' and got converted to Islam by a Sufi Saint Nizamuddin. It is a mystery of cultural history of Maharashtra.
1) Gorakhnath 2) Gahininath 3) Jalandharnath 4) Kanifnath

(३) आधुनिक भारताचा इतिहास (२)

- ८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट / १
९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार / १

८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट

- १) खानदेशातील भिल्लांनी ब्रिटिश राजवटीस विरोध केला होता कारण
i) उत्तर भारतातील उठावाच्या घटनांपासून सातपुडा विभागातील भिल्लांना प्रेरणा मिळाली.
ii) १८५७ च्या उठावाचा कायदा घेऊन भागोजी नाईक व काजीसिंग नाईक उठावात सामील झाले.
iii) काजीसिंग व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी सरकारी खजिना व पोस्ट जाळले.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) i व ii २) ii व iii ३) i व iii ४) वरीलपैकी सर्व
- 1) Bhills in Khandesh protested against British rule because
i) The Bhills of the Satpura division got inspiration from the event of the uprising in North India.
ii) Taking advantage of the revolt of 1857 Bhagoji Naik and Kazising Naik joined the revolt.
iii) Kazising and his associates burnt government treasuries and post offices.

Answer Options :

- 1) i and ii 2) ii and iii 3) i and iii 4) All of the above

९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार

- १) खालील घटनांची योग्य क्रमाने मांडणी करा.
i) श्वेत पत्रिका ii) पुणे करार iii) नेहरू अहवाल iv) धारासना सत्याग्रह
- पर्यायी उत्तरे :**
१) iv, ii, iii, i २) iv, i, ii, iii ३) iii, iv, ii, i ४) ii, iii, iv, i

- 1) Arrange the following events in the correct order. iii, iv, i, ii
i) White paper ii) Poona pact iii) Nehru report iv) Dharasna Satyagraha
Answer Options :
1) iv, ii, iii, i 2) iv, i, ii, iii 3) iii, iv, ii, i 4) ii, iii, iv, i

(४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (९)

- १०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना / २
११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते / २
१२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्त्वाचे नेते / १
१३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी / २
१४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो / २
१५) स्वातंत्र्योत्तर भारत

१०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना

- १) पुढील वाक्ये यांच्या विषयी आहेत.
अ) महाराष्ट्राच्या शिक्षण क्षेत्रात त्यांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली.
ब) त्यांनी वेगवेगळ्या विषयांवर पाठ्यपुस्तके तयार केली.
क) गणित आणि शास्त्रावर त्यांनी "शून्यलब्धी" हे पुस्तक मराठीतून लिहिले.
ड) केशवराव भवाळकरांनी त्यांचे चरित्र लिहिले आहे.
पर्यायी उत्तरे :
१) दादोबा पांडुरंग तर्खडकर २) आत्माराम पांडुरंग तर्खडकर
३) बालशास्त्री जांभेकर ४) गोपाळ हरी देशमुख
- 1) The following statements are written about
a) He played an important role in the field of education in Maharashtra.
b) He prepared textbooks on various subjects.
c) He wrote a book 'Shunyalabdhii' on Mathematics and Science in Marathi.
d) Keshavrao Bhavalkar has written his biography.

Answer Options :

- 1) Dadoba Pandurang Tarkhadkar 2) Atmaram Pandurang Tarkhadkar
3) Balshastri Jambhekar 4) Gopal Hari Deshmukh
- २) पंडिता रमाबाईंनी असोसिएशनच्या अनुमतीने आपल्याला सल्ला देण्यासाठी एक सल्लागार मंडळ नेमले. त्यात खालीलपैकी कोणाचा समावेश होता ?
i) न्यायमूर्ती म. गो. रानडे ii) डॉ. आर. जी. भांडारकर
iii) न्यायमूर्ती के. टी. तेलंग iv) बापू हरी शिंदे
पर्यायी उत्तरे :
१) केवळ i व ii २) केवळ ii व iii ३) i केवळ व iv ४) i, ii व iii
- 2) Pandita Ramabai with the permission of the Ramabai Association, appointed an advisory board to advise her, who among the following was included in this advisory board ?
i) Justice M. G. Ranade ii) Dr. R. G. Bhandarkar
iii) Justice K. T. Telang iv) Babu Hari Shinde
Answer Options :
1) i and ii only 2) ii and iii only 3) i and iv only 4) i, ii and iii only

११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते

- १) ब्राह्मणेतर पत्रकारितेची मुहुर्तमेढ रोवून चिपळूणकरांच्या महात्मा ज्योतिराव फुलेवरील हल्ल्याचा बचाव आपल्या वृत्तपत्राद्वारे कोणी केला ?
- १) नारायण मेघाजी लोखंडे
२) भाऊ दाजी लाड
३) तुकाराम तात्या पडवळ
४) कृष्णाजी भालेकर
- 1) Who defended Chiplunkar's attack on Mahatma Jyotirao Phule through his newspaper, considered as the beginning of non Brahmin journalism ?
- 1) Narayan Meghaji Lokhande
2) Bhau Daji Lad
3) Tukaram Tatya Padval
4) **Krushnaji Bhalekar**
- २) खालीलपैकी कोणत्या वृत्तपत्रातून अॅनी-बेझंट यांनी होमरूल चळवळी बद्दलचे विचार मांडले ?
- अ) न्यू इंडिया ब) कॉमन वील क) बॉम्बे गॅझेट ड) टेलिग्राफ
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) अ आणि ब फक्त २) ब आणि क फक्त ३) अ आणि ड फक्त ४) अ, ब आणि क फक्त
- 2) In which of the following newspapers did Annie-Besant present her thoughts about Home Rule Movement ?
- a) New India b) Common Weal c) Bombay Gazette d) Telegraph
- Answer Options :**
- 1) a and b only 2) band conly 3) a and d only 4) a, b and c only

१२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्त्वाचे नेते

- १) पुढील राजकीय संघटनांचा कालानुक्रमे योग्य क्रम लावा.
- अ) पुणे सार्वजनिक सभा ब) बॉम्बे प्रेसिडन्सी असोसिएशन
क) मद्रास महाजन सभा ड) इंडियन असोसिएशन
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) ब अ ड क
२) अ ड क ब
३) क ड ब अ
४) ड ब अ क
- 1) Arrange the following political organizations chronologically.
- a) Pune Sarvajanik Sabha b) Bombay Presidency Association
c) Madras Mahajan Sabha d) Indian Association
- Answer Options :**
- 1) b a d c
2) a d c b
3) c d b a
4) d b a c

१३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी

- १) इस १९३४ मध्ये "कृषक संघम" एक शेतकरी संघटना म्हणून खालीलपैकी कोणत्या प्रांतात स्थापन करण्यात आली ?
१) आंध्रप्रदेश २) तामिळनाडू ३) केरळ ४) बंगाल
- 1) In 1934 A. D., which of the following region, witnessed the establishment of 'Karshak Sangham' as a peasant organisation ?
1) Andhra Pradesh 2) Tamil Nadu 3) Kerala 4) Bengal
- २) इ. स. १९१८ साली मुंबईतील कामगारांना "पीपल्स युनियन" ही संघटना स्थापन करण्याचा उपदेश कोणी केला होता ?
१) राजर्षी शाहू महाराज २) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
३) नारायण मेघाजी लोखंडे ४) भाई माधवराव बागल
- 2) In 1918 AD, who advised to the Mumbai workers to establish the organization 'People's Union' ?
1) Rajashree Shahu Maharaj 2) Dr. Babasaheb Ambedkar
3) Narayan Meghaji Lokhande 4) Bhai Madhavrao Bagal

१४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो

- १) खालीलपैकी कोणता निर्णय साबरमती कराराने घेण्यात आला ?
१) प्रतियोगी सहकारिता पक्षाची स्थापना करावी.
२) विद्यार्थ्यांना राजकारणात सहभागी करून घेऊ नये.
३) कनिष्ठ जातीय कामगारामध्ये भेदाभेद करू नये. तसेच ५० स्वयंसेवकाची पथक उभारावे व हिंदू, मुस्लीम ऐक्य राखावे
४) मोतीलाल नेहरू आणि जयकर यांच्या समितीने मध्यवर्ती विधिमंडळाचे सदस्य निश्चित करावे.
- 1) Which of the following decision was taken by Sabarmati treaty ?
1) A competitive co-operative party should be established.
2) Students should not be involved in politics.
3) There should be no discrimination among lower caste workers and a team of 50 volunteers should be formed and Hindu Muslim unity should be maintained.
4) A committee of Motilal Nehru and Jayakar to determine the members of the Central Legislature.
- २) दांडी यात्रेचा उल्लेख "रामाचा लंकेवरील ऐतिहासिक मोर्चा" असे कोणी केला ?
१) पंडित मोतीलाल नेहरू आणि डी. जी. तेंडुलकर
२) पी. सी. रे. आणि डी. पी. मिश्रा
३) शंकरराव देव आणि ग. वि. केतकर
४) अप्पासाहेब पटवर्धन आणि सुहासिनी नंबियार
- 2) Who remarked about the 'Dandi Yatra as, Rama's Historical March to Lanka' ?
1) Pandit Motilal Nehru and D. J. Tendulkar
2) P. C. Ray and D. P. Mishra
3) Shankarrao Dev and G. V. Retkar
4) Appasaheb Patwardhan and Suhasini Nambiyar

(२) भूगोल (महाराष्ट्राच्या भूगोलाच्या विशेष अभ्यासासह) (१५)

(१) जगाचा भौतिक भूगोल (६)

१६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ / २

१७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प / १

१८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह / ३

(२) जगाचा सामाजिक भूगोल

१९) जागतिक लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा

(३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)

२०) जागतिक खनिजे, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी / १

(४) भारताचा भौतिक भूगोल (१)

२१) भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती आणि भूरूपशास्त्र

२२) प्रमुख भौतिक प्रदेश – हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या आणि प्रकल्प, पाऊस, हवामान / १

(५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)

२३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण / १

(६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)

२४) भारत : कृषी आणि पीके / १

२५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार / २

(७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)

२६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे / १

(८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)

२८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती / १

(९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

२७) पीके, वनस्पती / १

२९) महाराष्ट्र : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने

३०) महाराष्ट्र : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

(१) जगाचा भौतिक भूगोल (६)

१६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ

१) खालीलपैकी कोणत्या दिवशी दक्षिण गोलार्धातील उन्हाळी अयनदिन येतो ?

१) २१ मार्च

२) २१ जून

३) २३ सप्टेंबर

४) २२ डिसेंबर

1) On which of the following day does the summer solstice occurs in the southern hemisphere ?

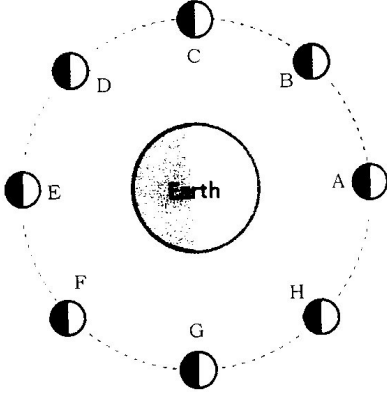
1) 21 March

2) 21 June

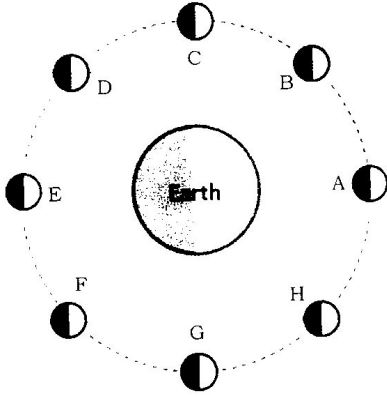
3) 23 September

4) 22 December

- २) खालील आकृतीचे निरीक्षण करून खालीलपैकी कोणत्या मुळाक्षरांनी चंद्राचा तीन चतुर्थांश भाग प्रकाशित दर्शविला आहे हे नमूद करा ?

- १) B आणि H २) C आणि G ३) D आणि F ४) E आणि A
- 2) Observe the following diagram and state which of the following alphabets indicate the gibbous phase of the moon ?

- 1) B and H 2) C and G 3) D and F 4) E and A

१७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प

- १) गोदावरी व कृष्णा नद्यांच्या तुलनेने कावेरी नदीच्या पात्रात हिवाळ्यात पाण्याचे प्रमाण वाढते, कारण
- १) नैऋत्य मान्सून वाऱ्यांमुळे कावेरी नदीच्या पात्रात पर्जन्यवृष्टी मोठ्या प्रमाणात होते.
- २) ईशान्य मान्सून वाऱ्यांमुळे कावेरी नदीच्या पात्रात पर्जन्यवृष्टी मोठ्या प्रमाणात होते.
- ३) कावेरी नदीच्या पात्रात ईशान्य व नैऋत्य मान्सून वाऱ्यांपासून पर्जन्यवृष्टी होते.
- ४) कावेरी नदीच्या उपनद्या कावेरी नदीच्या पात्रात मोठ्या प्रमाणात पाण्याचा पुरवठा करतात.
- 1) As compared to the Godavari and Krishna rivers, the course of the Kaveri river receives large volume of water during winter, because
- 1) The course of the river Kaveri receives heavy rainfall from the south-west monsoons
- 2) The course of the river Kaveri receives heavy rainfall from the north-east monsoons
- 3) **The course of the river Kaveri receives rainfall from both south-west and north-east monsoons**
- 4) The tributaries of the Kaveri provide large volume of water to the course of the Kaveri

१८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह

- १) भूमध्य सामुद्रिक प्रदेशात हिवाळ्यात पाऊस पडण्याचे कारण
- १) वायुभार पट्ट्यांचे आंदोलन
 - २) वायुभार पट्ट्यांच्या आंदोलनामुळे हिवाळ्यात भूमध्य समुद्राच्या प्रदेशात कमी वायुभार प्रदेश निर्माण होतो.
 - ३) भूमध्य समुद्राकडून भूभागाकडे वारे वाहतात
 - ४) आल्प्स पर्वताच्या वात सन्मुख उतारावर प्रतिरोध पर्जन्य पडतो.
- 1) Winter rainfall received by the Mediterranean region is the result of
- 1) Shifting of pressure belts
 - 2) **Low pressure belt occurs over the Mediterranean region during the winter season due to shifting of pressure belts**
 - 3) Winds blow from the Mediterranean sea towards land
 - 4) Orographic rain developed on the windward slope of the Alps
- २) पश्चिम पॅसिफिक महासागराच्या किनारावर्ती भागात प्रामुख्याने सागरीमार्ग आढळतात कारण
- १) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमेकडील किनारावर्ती भाग अधोगमन क्षेत्राचा आहे.
 - २) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिम किनारी भागाला समांतर पर्वतरांगा पसरल्या आहेत.
 - ३) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमेकडील भागात खंडान्त उतार तीव्र आहे.
 - ४) पॅसिफिक महासागराच्या पश्चिमी भागात सागरीगर्ता मोठ्या प्रमाणावर आढळतात.
- 2) Trenches are found mainly along the coast of the western Pacific Ocean because
- 1) **The western margin of the Pacific Ocean is the sub-duction zone**
 - 2) Along the western border of the Pacific Ocean parallel mountain ranges are aligned
 - 3) The continental slope of the western part of the Pacific Ocean is steep
 - 4) The western part of the Pacific Ocean is characterised by a large number of trenches

(३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)

२०) जागतिक खनिज, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी

- १) उद्योगाच्या स्थान निश्चिती करताना आल्फ्रेड वेबर यांनी खालीलपैकी कोणत्या घटकाचे महत्व आपल्या सिद्धांतात सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला आहे च
- १) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणाने मजुरांवरील मूल्याचे योगदान महत्त्वाचे असते.
 - २) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणाने कच्च्या मालावरील खर्चाचे योगदान महत्त्वाचे असते.
 - ३) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणाने बाजारपेठेची सुगमता महत्त्वाची असते.
 - ४) उद्योगाच्या स्थान निश्चितीकरणाने वाहतूक खर्चाचे योगदान महत्त्वाचे असते.
- 1) In his theory of industrial location Alfred Weber tried to establish the pivotal role of which of the following factors ?
- 1) Labour cost plays a pivotal role in the selection of industrial location
 - 2) Cost of raw material plays a pivotal role in the selection of industrial location
 - 3) Market accessibility plays a pivotal role in the selection of industrial location
 - 4) **Transport cost plays a pivotal role in the selection of industrial location**

(४) भारताचा भौतिक भूगोल (१)

२२) प्रमुख भौतिक प्रदेश - हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट, किनारी भाग, बेटे, नद्या, पाऊस, हवामान

- १) "मान्सूनची माघार" हा भारतीय हवामानाचा आविष्कार खालीलपैकी कोणत्या वातावरणीय परिस्थितीचा परिणाम आहे ?
१) नैर्ऋत्य मान्सून वारे हिमालय पर्वतरांगांपर्यंत पोहोचल्यानंतर ते तेथून माघारी फिरतात.
२) सूर्याचे भासमान भ्रमण
३) भारताच्या वायव्य भागाकडून आग्नेय भागाकडे उच्च वायुभार पट्ट्याचा होणारा विस्तार
४) भारतीय उपखंडात निर्माण होणारी वायुभारतील भिन्नता.
- 1) The climatic phenomena retreating monsoon is the result of which of the following atmospheric condition in India ?
1) After reaching to the Himalayan ranges the south-west monsoons retreats
2) The apparent movement of the Sun
3) **The expansion of the high pressure belt from north-western part to south-eastern part of India**
4) The occurrence of variability in the atmospheric pressure developed over the Indian sub-continent

(५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)

२३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण

- १) खालील विधानांचा विचार करून त्यातील कोणते/कोणती विधान/ने बरोबर आहे/आहेत ते संकेतांकांचा वापर करून उत्तर लिहा.
१) केंद्रित वस्ती बहुधा शेतवाड्यांनी वेढलेली असते
२) हिमालयीन प्रदेशात केंद्रित वस्त्या आढळत नाहीत.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त १ बरोबर आहे
२) फक्त २ बरोबर आहे
३) दोन्ही १ आणि २ बरोबर आहेत
४) १ ही बरोबर नाही व २ ही बरोबर नाही
- 1) Consider the following statements and select the correct answer using the code given below.
1) A compact settlement is most probably surrounded by hamlets.
2) Compact settlements are not found in the Himalayan region.
Answer Options :
1) Only 1 is correct
2) **Only 2 is correct**
3) Both 1 and 2 are correct
4) Neither 1 nor 2 is correct

(६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)

२५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

- १) खालीलपैकी कोणत्या मृदेत लोह व बॉक्साईट खनिजाचे प्रमाण अधिक असते ?
१) तांबडी मृदा
२) रेगूर मृदा
३) जांभी मृदा
४) गाळाची मृदा
- 1) Which of the following soil contain the maximum proportion of iron and bauxite minerals ?
1) Red soil
2) Regur soil
3) **Laterite soil**
4) Alluvial soil

- २) पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात चुनखडक, जिप्सम आणि खनिज मिठाचे साठे वितरित झालेले आहेत. खालीलपैकी कोणती कारणे या खनिजांच्या साठ्यांच्या वितरणास कारणीभूत आहेत ?
- a) पर्माकार्बोनिफेरस युगात पश्चिम राजस्थानचा भाग समुद्राच्या पाण्याखाली होत्या.
b) पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात पर्जन्याचे प्रमाण कमी आहे.
c) पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात हवामान उष्ण व कोरडे आहे.
d) पश्चिम राजस्थानाच्या प्रदेशात वनाच्छादाना खालील क्षेत्र अत्यल्प आहे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त a बरोबर आहे
२) a फक्त आणि b बरोबर आहेत
३) a, b आणि c बरोबर आहेत
४) फक्त d बरोबर आहेत

- 2) In the western part of Rajasthan minerals like limestone, gypsum and mineral salts reserves are distributed. Which of the following reasons are responsible for this occurrence ?
- a) Western part of Rajasthan was submerged under sea water during permocarboniferous period.
b) Western part of Rajasthan receives low rainfall.
c) Western part of Rajasthan has hot and dry climate.
d) In the western part of Rajasthan the area under vegetation is very low.

Answer Options :

- 1) only a is correct
2) only a and b are correct
3) a, b and c are correct
4) only d is correct

(७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)

२६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे

- १) खालीलपैकी कोणते/कोणती विधान/ने बरोबर आहेत ?
महाराष्ट्रात उत्तरेकडून क्रमाने पठारावरील प्रमुख डोंगररांगा व त्यांच्या दक्षिणेकडील नद्यांची खोरी खालीलप्रमाणे आहेत :
- अ) सातपुडा पर्वत रांगेच्या दक्षिणेकडे तापी-पूर्णा खोरे.
ब) सातमाळा अजिंठा डोंगराच्या दक्षिणेस गोदावरी नदीचे खोरे.
क) हरिश्चंद्र बालाघाट डोंगर व त्याच्या दक्षिणेस भीमा नदीचे खोरे.
ड) शंभू महादेवाचे डोंगर व त्यांच्या दक्षिणेस कृष्णा नदीचे खोरे

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ
२) वरील सर्व बरोबर
३) फक्त अ व ब
४) फक्त अ व क

- 1) Which of the following is/are correct statements ?
In Maharashtra, in order from north, the major hill ranges on the plateau and the river basins to their south are as follows :
- a) Tapi Purna basin to the south of the Satpura mountain range.
b) Godavari river valley to the south of Satmala Ajintha hills.
c) Harishchandra Balaghat hill and Bhima river basin to its south.
d) Shambhu Mahadeva hills and Krishna river basin to its south.

Answer Options :

- 1) Only a
2) All are correct
3) Only a and b
4) Only a and c

- २) सह्याद्रीची रांग सरळ रेषेत नसून अनेक ठिकाणी ती वक्राकार झालेली आहे कारण
१) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांनी उगमापाशी केलेल्या शीर्षवर्ती खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
२) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांच्या पार्श्ववर्ती खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
३) सह्याद्रीतून उगम पावणाऱ्या कोकणातील नद्यांच्या तळाच्या खननामुळे ती वक्राकार झालेली आहे.
४) सह्याद्रीतून पडणाऱ्या मुसळधार पर्जन्यामुळे सह्याद्रीची झीज होऊन ती वक्राकार झालेली आहे.
- 2) The Sahyadri range is not straight but at many places it is curved, because
1) **The Sahyadri range is curved at many places because of the headward erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri**
2) The Sahyadri range is curved at many places because of the lateral erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri
3) The Sahyadri range is curved at many places because of the downward erosion of the Konkan rivers originating in Sahyadri
4) Due to heavy rainfall the Sahyadri range is heavily eroded and hence it is curved

(८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)

२८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती

- १) भारताच्या प्राकृतिक नकाशात महाराष्ट्र पठार खालीलपैकी कोणत्या रंगाने दर्शविले आहे ?
१) गडद हिरवा २) हिरवा ३) पिवळा ४) तपकिरी
- 1) In the physical map of India, Maharashtra plateau is shown by which of the following colours ?
1) Dark green 2) Green 3) Yellow 4) Brown

(९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

२७) पीके, वनस्पती

- १) खालील दोन विधाने दिली आहेत त्यापैकी (A) हे प्रतिपादन असून (R) हे त्याचे कारण आहे. दिलेल्या पर्यायातून बरोबर उत्तर निवडा.
(A) कापूस हा वजन न घटणारा शुद्ध कच्चा माल आहे, शिवाय हलका व टिकाऊ आहे.
(R) सुती कापड उद्योगाचे स्थानिकीकरण कापूस उत्पादक प्रदेश किंवा बाजारपेठ या ठिकाणी होते.
पर्यायी उत्तरे :
१) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत आणि (R) हे (A) कचे खरे स्पष्टीकरण आहे
२) (A) आणि (R) दोन्ही बरोबर आहेत परंतु (R) हे (A) चे खरे स्पष्टीकरण नाही.
३) (A) हे बरोबर आहे पण (R) हे चूक आहे.
४) (A) हे चूक आहे पण (R) हे बरोबर आहे
- 1) Given below are two statements one labeled as Assertion (A) and other labeled as Reason (R).
Select correct answer from the options given below.
(A) Cotton is not a weight lossing pure raw material, besides is light in weight and durable.
(R) The localization of the cotton textile is found either in cotton producing region or near market.
Answer Options :
1) Both (A) and (R) are true and (R) is the correct explanation of (A)
2) Both (A) and (R) are true but (R) is not the correct explanation of (A)
3) (A) is true but (R) is false
4) (A) is false but (R) is true

(३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण व शासन (१५)+१०

(१) संविधान (७)

- ३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे / २
३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे / ३
३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे / २

(२) राजकीय व्यवस्था (५)

- ३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था / २
३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट / २
३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन / १

(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (१)

- ३७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास / १
३९) शहरी प्रशासन – संस्था आणि विकास

(४) सार्वजनिक धोरण (१)

- ४०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम / १
४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण / +५
४३) मानवी हक्क जाहीरनामा
४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये
४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग – एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी / १ + ५

(१) भारतीय संविधान (३)

३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे

- १) घटना परिषदेमध्ये विस्तृत चर्चा होऊन पुढील तरतुदीचा समावेश करण्यात आला. खालीलपैकी कोणत्या अनुच्छेदांचा त्यात समावेश होत नाही ?

- I) अनुच्छेद ५१ अ नुसार मूलभूत कर्तव्य
III) अनुच्छेद ३५२ नुसार राष्ट्रीय आणीबाणी पर्यायी उत्तरे :

- II) अनुच्छेद ३६८ नुसार घटनादुरुस्ती
IV) अनुच्छेद १२३ नुसार वटहकूम

१) फक्त I बरोबर

३) वरील सर्व बरोबर

२) फक्त II बरोबर

४) वरीलपैकी कोणतेही बरोबर नाही

- 1) After the extensive discussion in the Constituent Assembly, the following provisions was/were included. Which Article does not include ?

- I) Fundamental duties under Art. 51A
III) National emergency under Art. 352

- II) Constitutional Amendment under Art. 368
IV) Ordinance under Art. 123

Answer Options :

1) Only I correct

3) All of the above are correct

2) Only II correct

4) None of the above are correct

- २) भारतीय संविधानात स्वीकार केल्या संदर्भात खालीलपैकी योग्य जोडी/जोड्या कोणती/कोणत्या आहे/आहेत ?
अ) अमेरिका – उपराष्ट्रपती पद
ब) कॅनडा – केंद्र सरकारसाठी “युनियन” ही संज्ञा
क) दक्षिण आफ्रिका – राज्यसभा निवडणूक पद्धती
ड) आयरलँड – राष्ट्रपतींकडून राज्यसभेत विशिष्ट क्षेत्रातील विशेष कामगिरी केलेल्या सदस्यांची नामनिर्देशन पद्धती

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ २) अ आणि क ३) अ, ब आणि ड ४) अ, ब, क आणि ड

- 2) Which of the following is/are correct pair/s with regard to acceptance in the Indian Constitution?
A) America — Post of Vice President
B) Canada — The concept of ‘Union’ for the Central Government
C) South Africa — Election method of Rajya Sabha
D) Ireland — Nomination method of the members of the Rajya Sabha by the President who have done special work in specific area

Answer Options :

- 1) Only A 2) A and C 3) A, B and D 4) A, B, C and D

३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे

- १) योग्य जोड्या जुळवा :
अ) भाग – I i) मूलभूत हक्क
ब) भाग – III ii) पंचायत राज
क) भाग – IX iii) नागरिकत्व
ड) भाग – II iv) संघराज्य व त्याचे कार्यक्षेत्र

पर्यायी उत्तरे :

	अ	ब	क	ड
१)	iv	ii	iii	i
२)	iii	i	ii	iv
३)	ii	iii	i	iv
४)	iv	i	ii	iii

- 1) Match the pairs correctly.
A) Part -I i) Fundamental Rights
B) Part-III ii) Panchayat Raj
C) Part-IX iii) Citizenship
D) Part-II iv) The Union and its territory

Answer Options :

	A	B	C	D
1)	iv	ii	iii	i
2)	iii	i	ii	iv
3)	ii	iii	i	iv
4)	iv	i	ii	iii

- २) पाचव्या अनुसूचीमधील अनुसूचित जनजाती यांच्या प्रशासनासंबंधी राज्यघटनेतील तरतुदी
- १) राज्यपाल बदलू शकतात
 - २) राष्ट्रपती बदलू शकतात
 - ३) विशेष बहुमताने घटनादुरुस्ती करून संसद बदलू शकतो
- ४) सामान्य कायदा करून संसद बदलू शकते**
- 2) Provisions of the Constitution relating to the administration of Scheduled Areas and Scheduled Tribes in Schedule -V
- 1) may be altered by the Governor
 - 2) may be altered by the President
 - 3) may be altered by the Parliament by Constitutional Amendment requiring special majority
- 4) may be altered by the Parliament by ordinary legislation**
- ३) व्यक्तीचे भारतीय नागरिकत्व संपुष्टात येते जर -
- अ) व्यक्तीने स्वेच्छेने अन्य देशाचे नागरिकत्व स्वीकारले तर.
 - ब) व्यक्तीस नोंदणीद्वारे नागरिकत्व मिळाल्यावर पाच वर्षांच्या कालावधीत त्यास १८ महिन्यांचा कारावास झाला असेल तर.
 - क) फसवणूक/गैरप्रकार करून नागरिकत्व मिळवलेले आहे असे भारत सरकारचे समाधान झाले तर.
 - ड) व्यक्तीने भारतीय राज्यघटनेशी अनिष्ठा दाखविली असेल तर.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब आणि क २) अ, क आणि ड ३) ब आणि क ४) अ, ब, क आणि ड

- 3) Indian citizenship of a person can be terminated if
- A) A person voluntarily acquire the citizenship of some other country.
 - B) A person who has become a citizen through registration is sentenced to imprisonment for 18 months within five years of his registration.
 - C) The government of India is satisfied that citizenship was obtained by fraud.
 - D) A person has shown disloyalty to the Constitution of India.

Answer Options :

- 1) A, B and C 2) A, C and D 3) B and C 4) A, B, C and D

३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे

- १) पुढीलपैकी बिगर-घटनात्मक संस्था कोणती/कोणत्या आहेत ?
- I) नीती आयोग
 - II) राज्य वित्त आयोग
 - III) राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग
 - IV) केंद्रीय माहिती आयोग
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) फक्त I बरोबर आहे
 - २) फक्त III आणि IV बरोबर आहे
 - ३) फक्त I, III आणि IV बरोबर आहे
 - ४) फक्त I आणि IV बरोबर आहे
- 1) Which of the following is/are non-constitutional body /bodies ?
- I) NITI Aayog
 - II) State Finance Commission
 - III) National Commission for Backward Classes
 - IV) Central Information Commission

Answer Options :

- 1) Only I is correct 2) Only III and IV are correct
- 3) Only I, III and IV are correct 4) Only I and IV are correct

- २) संसदीय राज भाषा समितीचा/चे मुख्य उद्देश खालीलपैकी कोणता/ते आहे/त ?
- अ) संघाच्या (Union) अधिकृत उद्दिष्टांसाठी हिंदी भाषेच्या वापरात झालेल्या प्रगतीचा आढावा घेणे आणि हिंदीचा वापर वाढवण्यासाठी शिफारशी करणे.
- ब) नवीन घटक राज्यांच्या भाषिक मागण्यांकडे लक्ष देणे आणि त्या संदर्भात सूचना करणे.
- क) धोक्यात आलेल्या भाषा ओळखणे आणि त्यांच्या संरक्षणासाठी शिफारशी करणे.
- ड) स्थानिक भाषा शिक्षणाचे परीक्षण करणे आणि त्रि-भाषा सूत्राची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी शिफारशी करणे.
- पर्यायी उत्तरे :**

१) केवळ अ २) ब, क आणि ड ३) अ आणि ड ४) वरील सर्व

- 2) Which of the following is/are the main objective/s of Committee of Parliament on Official language ?
- A) To review the progress made in the use of Hindi for official purposes of the Union and to make recommendations to increase the use of Hindi.
- B) Looking into the linguistic demands for new States and make suggestions in that regard.
- C) Identify the endangered language and make recommendations to protect and preserve them.
- D) Examine the vernacular education and make recommendations for effective implementation of the three languages formula.

Answer Options :

1) A only 2) B, C and D 3) A and D 4) All of the above

(२) राजकीय व्यवस्था (३)

३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था

- १) भारतातील केंद्र व राज्य शासन यांच्यातील कायदेविषयक परस्पर संबंधाबाबत खालीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
- अ) शेतजमिनी व्यतिरिक्त इतर मालमत्तेचे हस्तांतरण हा विषय समवर्ती सूचीमध्ये समाविष्ट आहे.
- ब) शेतीयोग्य जमीन सोडून इतर प्रकारच्या संपत्तीवरील कर हा विषय संघसूचीमध्ये समाविष्ट आहे.
- क) करमणूक कर हा विषय समवर्ती सूचीमध्ये समाविष्ट आहे.
- ड) "पुरातन वस्तू संग्रहालये" हा विषय राज्य सूचीमध्ये समाविष्ट आहे.

पर्यायी उत्तरे :

१) अ, ब आणि क २) ब, क आणि ड ३) अ, ब आणि ड ४) अ, क आणि ड

- 1) Which of the following statements are correct regarding the legal relationship between the Central and State Government in India ?
- A) The subject of transfer of property other than agricultural land is included in the Concurrent List.
- B) The subject of wealth tax on property other than agricultural land is included in the Union List.
- C) The subject of entertainment tax is included in the Concurrent List.
- D) The subject of 'Antiquities Museum' is included in the State List.

Answer Options :

1) A, B and C 2) B, C and D 3) A, B and D 4) A, C and D

- २) लोकपाल आणि लोकायुक्त (सुधारणा) अधिनियम, २०१६ च्या प्रमुख तरतुदी :
- अ) त्याने लोकपाल आणि लोकायुक्त अधिनियम, २०१३ (जो १६ जानेवारी २०१४ रोजी लागू झाला) यात सुधारणा केल्या आहेत.
- ब) सार्वजनिक सेवकांनी (Public Servants) मालमत्तेचे आणि दायित्वाचे तपशील सादर करण्याच्या तरतुदीशी संबंधित असलेले २०१३ च्या कायद्यातील कलम ४४ मध्ये देखील दुरुस्ती करण्यात आली आहे.
- क) सर्व घटक राज्यांनी लोकायुक्त पदाची स्थापना एक वर्षाच्या आत करावी असे बंधनकारक करण्यात आले.
- ड) दुरुस्तीद्वारे सार्वजनिक सेवकांनी मालमत्ता आणि दायित्वाचे तपशील ३० दिवसात सादर करण्याच्या कालावधीची तरतूद हटविण्यात आली आहे.
- वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
- १) अ, ब आणि क २) अ, ब आणि ड ३) अ, क आणि ड ४) वरील सर्व
- 2) Key Provisions of Lokpal and Lokayukta (Amendment) Act, 2016 :
- A) It amended the Lokpal and Lokayukta Act, 2013 (which came into force on 16 January 2014).
- B) It also amended Section 44 of the 2013 Act that deals with the Provision of furnishing details of assets and liabilities of Public Servants.
- C) Made it compulsory that all States should set up the office of the Lokayukta within one year.
- D) The Amendment has removed the period of 30 days for furnishing details of assets and liabilities of Public Servants.
- Which of the statements given above are correct ?
- 1) A, B and C 2) A, B and D 3) A, C and D 4) All of the above

३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट

- १) खालीलपैकी कोणती जोडी चुकीची आहे ?
भारताचे राष्ट्रीय पक्ष	स्थापना वर्ष
१) कम्युनिस्ट पार्टी ऑफ इंडिया (मार्क्सवादी) सी. पी. आय.-एम.	१९६४
२) कम्युनिस्ट पार्टी ऑफ इंडिया (सी. पी. आय.)	१९२६
३) बहुजन समाज पक्ष (बी. एस. पी.)	१९८४
४) ऑल इंडिया तृणमूल काँग्रेस (ए. आय. टी. सी.)	१९९८
- 1) Which of the following pair is incorrect ?
National Party of India	Year of establishment
1) Communist Party of India (Marxist) CPI-M	1964
2) Communist Party of India (CPI)	1926
3) Bahujan Samaj Party (BSP)	1984
4) All India Trinamool Congress (AITC)	1998
- २) लोकसभेच्या "शून्य प्रहर (Zero Hour)" संदर्भात खालील विधाने विचारात घ्या :
- अ) प्रश्नोत्तराच्या तासानंतर आणि कागदपत्रे ठेवण्याआधीची वेळ आणि सभागृहात कोणतेही सूचीबद्ध कामकाज सुरु होण्यापूर्वीची वेळ "शून्य प्रहर" म्हणून ओळखली जाते.
- ब) शून्य प्रहर दरम्यान मुद्दे मांडण्यासाठी, सदस्य दररोज सकाळी ८.०० ते ९.३० या वेळेत सभापतीस सूचना देतात.
- क) सध्या, शून्य तासादरम्यान प्राधान्य क्रमानुसार दररोज तीस प्रकरणे (मुद्दे) मांडण्याची परवानगी आहे.
- ड) शून्य तासाबाबत नियमात कोणतीही तरतूद नसल्याने, कोणत्याही दिवशी किती प्रकरणे मांडता येतील यावर कमाल मर्यादा नाही.
- वरीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
- १) अ आणि ब २) अ, ब आणि ड ३) ब क आणि ड ४) अ आणि ड

- 2) Consider the following statements regarding 'Zero Hour' of Lok Sabha :
- A) The time immediately following the question hour and laying of papers and before any listed business is taken up in the house has come to be —" known as the zero hour.
- B) For raising matters during the zero hour members has to give notice between 8.00 a.m. to 9.30 a.m. everyday to the Speaker.
- C) At present, thirty matters per day as per their priority are allowed to be raised during zero hour.
- D) There is no maximum limit on the number of matters that can be raised on any given day as there is no provision in rules about Zero Hour.

Which of the statements given above are correct ?

- 1) A and B 2) A , B and D 3) B ,C and D 4) A and D

३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन

- १) खालीलपैकी कोणते विधान अनुच्छेद १६४ मध्ये समाविष्ट नाही ?
- १) मुख्यमंत्र्यांची नियुक्ती राज्यपालांद्वारे केली जाईल.
- २) मंत्रिमंडळ राज्याच्या विधानसभेला एकत्रितपणे जबाबदार असणार नाही.
- ३) इतर मंत्र्यांची नियुक्ती राज्यपाल मुख्यमंत्र्यांच्या सल्ल्यानुसार करतील.
- ४) जो मंत्री कोणत्याही सलग सहा महिने कालावधीसाठी राज्याच्या विधिमंडळाचा सदस्य नसेल तो त्या कालावधीच्या समाप्तीनंतर मंत्री राहणार नाही.
- 1) Which of the following statement is not included in Article 164 ?
- 1) The Chief Minister shall be appointed by the Governor
- 2) **The Council of Ministers shall not be collectively responsible to the State Legislature**
- 3) The other Minister shall be appointed by the Governor on the advice of the Chief Minister
- 4) A Minister who for any period of six consecutive months is not a member of the Legislature of the State shall at the expiration of that period cease to be a minister

(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (१)

३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

- १) जिल्हा परिषद अध्यक्षांच्या संदर्भात खालील विधान/विधाने विचारात घ्या.
- अ) जिल्हा परिषदेच्या एकूण सदस्य संख्येच्या १/५ सदस्यांनी अविश्वास ठराव मांडून तो संमत झाल्यास अध्यक्षांना पदाना पदाचा राजीनामा द्यावा लागतो.
- ब) जिल्हा परिषद अध्यक्षांना मंत्र्यांचा दर्जा देण्याचा निर्णय सुधाकरराव नाईक यांच्या मंत्रिमंडळाने घेतला.
- क) जिल्हा परिषद अध्यक्षांना मंत्र्यांचा दर्जा देण्याचा निर्णय वसंतराव नाईक यांच्या मंत्रिमंडळाने घेतला.
- ड) जिल्हा परिषद अध्यक्षांना मंत्र्यांचा दर्जा देण्याचा निर्णय वसंतदादा पाटील यांच्या मंत्रिमंडळाने घेतला.
- वरीलपैकी अयोग्य विधाने ओळखा.
- १) अ आणि क २) ब आणि ड ३) अ आणि ब ४) क आणि ड

- 1) Consider the following statement/s with reference to the President of Zilla Parishad.
- A) If 1/5 of the total number of members of the Zilla Parishad moves a motion of no confidence and passes it, the President has to resign from office.
- B) Sudhakar Rao Naik's cabinet took the decision to give ministerial status to the President of Zilla Parishad.
- C) Vasantrao Naik's cabinet took the decision to give ministerial status to the President of Zilla Parishad.
- D) Vasantdada Patil's cabinet took the decision to give ministerial status to the President of Zilla Parishad.

Select the incorrect statements from the above,

- 1) A and C 2) B and D 3) A and B 4) C and D

(४) सार्वजनिक धोरण (१)

४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम

- १) "स्वामित्व (SVAMITVA)" योजनेची उद्दिष्टे खालीलपैकी कोणती आहेत ?
- अ) ग्रामस्थांना त्यांच्या मालमत्तेचा वापर करून घेण्यासाठी करून आर्थिक स्थिरता सुनिश्चित करणे.
- ब) शहरी नियोजनासाठी आणि अंमलबजावणीसाठी जमिनीच्या अचूक नोंदी तयार करणे.
- क) मालमत्तेशी संबंधित वाद कमी करणे.
- ड) मालमत्ता कर निश्चित करणे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) केवळ अ २) ब, क आणि ड ३) अ, क आणि ड ४) वरील सर्व
- 1) Which of the following are the objectives of the 'SVAMITVA' Scheme ?
- A) Ensure financial stability to villagers by letting them use their property to take loans.
- B) Create precise land records for urban planning and implementation.
- C) Lessen property related disputes.
- D) Determine property tax.

Answer Options :

- 1) Only A 2) B, C and D 3) A, C and D 4) All of the above

४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

खालील उतारा वाचून प्र. क्र. १ ते प्र. क्र. ५ ची उत्तरे द्या.

स्वातंत्र्योत्तर काळात राष्ट्रीय सरकारने प्रचार, कायदे, मागासलेल्या जातींना शैक्षणिक सवलती, आर्थिक मदत व राखीव नोकऱ्या देऊन जाती-विरोधी मोहीम सरकारी धोरणाचा भाग बनला, प्रचार, कायदे, मागासलेल्या जातींना शैक्षणिक सवलती, आर्थिक मदत व राखीव नोकऱ्या देऊन राष्ट्रीय सरकारने जातिव्यवस्था मोडून काढण्याचे प्रयत्न अहर्निशपणे चालू ठेवले आहेत. जर जगातील प्रमुख लोकशाही राष्ट्रांमध्ये भारताचा क्रमांक बराच वरचा असेल तर लोकशाहीचे मूळ असणाऱ्या राष्ट्रात जन्माधारे व्यक्तींमध्ये भेद करणे मान्यच असू शकत नाही. लोकशाहीची आधारभूत तत्त्वेच जातिव्यवस्थेच्या विरुद्ध असल्याने लोकशाही भारतात जातिव्यवस्था कायम राहू शकत नाही हे ओघानेच आले. सरकारने या संदर्भात केलेल्या प्रयत्नांना बरेच यश आलेले असून मागासलेल्या जातींमध्ये शिक्षणाचे प्रमाण वाढत आहे. जितक्या प्रमाणात खालच्या जाती शिक्षित होत जातील तितक्या प्रमाणात जाती-जातींमधील अंतर कमी होईल.

जातिव्यवस्था आज भारतात टिकून आहे किंवा नाही यांचे विवेचन आपण खालील घटकांच्या आधारे करण्याचा प्रयत्न करणार आहोत. जातिव्यवस्थेचे अस्तित्व खालील बाबींवर अवलंबून आहे. (१) जन्मानुसार प्रतिष्ठेचे निर्धारण, (२) व्यवसाय निवडीवर प्रतिबंध, (३) विजातीय विवाह बंदी, (४) सामाजिक, राजकीय, व धार्मिक अधिकारांबाबत जाती-जातींमध्ये केला जाणारा पक्षपात व (५) ब्राम्हण जातीचे सर्वश्रेष्ठत्व.

समाजातील अस्तित्वामधून जातींच्या जिवंतपणाची कल्पना येऊ शकते. म्हणूनच या पाच बाबींच्या आधारे जातिव्यवस्थेच्या अस्तित्वाची चर्चा आता आपण करू. जातिव्यवस्थेचा अभ्यास करणाऱ्या अध्ययनकर्त्यांच्या मते जातिव्यवस्थेचे निर्मूलन झालेले आहे. व्यक्ती कोणत्या जातीत जन्माला येते यावर तिची प्रतिष्ठा आज अवलंबून नाही. व्यवसाय निवडीचे स्वातंत्र्य घटनेने प्रत्येकाला बहाल केले आहे. ब्राम्हणांचे सामाजिक श्रेष्ठत्व त्यांच्याकडून केव्हाच हिसकावून घेण्यात आलेले आहे. या सर्व गोष्टींवरून असा निष्कर्ष काढावयास हरकत नाही की, जातिव्यवस्था नष्टप्राय झालेली आहे.

व्यवसाय निवडीचे स्वातंत्र्य घटनेनेच प्रत्येकास बहाल केले आहे. मातंग्याच्या पोराने मातंगच राहण्याची जबरदस्ती आता करता येण्यासारखी नाही. कोणी कोणता व्यवसाय करावा हे व्यक्तीच्या जातीनुसार ठरविण्याची शक्यता आता राहिली नाही. शिक्षण प्रसार व मागासलेल्या जातींना देण्यात येणाऱ्या शैक्षणिक व आर्थिक सवलतींमुळे व्यवसायाबाबत उदारमतवादी धोरण स्वीकारणे समाजाला भाग पडले आहे. हे जरी खरे असले तरी काही जाती त्यांच्या परंपरागत व्यवसायासच चिकटून राहणे पसंद करतात. ही देखील वस्तुस्थिती आहे. व्यवसायाची निवड करताना व्यक्ती दोन गोष्टी विचारात घेते. त्या विशिष्ट व्यवसायापासून होणारी नफ्याची प्राप्ती आणि त्या व्यवसायाने मिळणारी सामाजिक प्रतिष्ठा, डेव्हिसच्या मते कोणत्याही सामाजिक स्थानाची प्रतिष्ठा त्या स्थानास लावून दिलेल्या व्यवसायाच्या महत्त्वावर अवलंबून असते.

Read the following passage and answer the questions 1 to 5 :

In the post-independence period, the national government made the anti-caste campaign a part of its state policy, through propaganda, laws, educational concessions to backward castes, financial aid and reserved jobs. The efforts of the national government to destroy the caste system by providing propaganda, laws, financial assistance to the backward castes and reserved jobs have continued unabated. When India ranks high among the leading democracies of the world, it cannot be acceptable to discriminate between people based on birth in a nation that is the cradle of democracy. Since the basic principles of democracy are against the caste system, it came to pass that the caste system cannot continue in democratic India. The efforts made by the government in this regard have been very successful and the rate of education among the backward castes is increasing. To the extent that the lower castes become educated, the distance between the castes will dissolve.

We will try to analyze whether the caste system survives in India today or not on the basis of the following factors. Existence of caste system depends on the following qualifying factors. (1) Determination of prestige by birth, (2) Prohibition of choice of profession, (3) Prohibition of exogamy, (4) Discrimination between castes in social, political and religious rights, (5) Superiority of the Brahmin caste.

The vitality of the castes can be imagined from their existence in the society. Therefore, on the basis of these five aspects, let us now discuss the existence of the caste system. According to the scholars of caste system, the caste system has been eradicated. Today, a person's reputation does not depend on the caste he is born into. Freedom of choice of occupation has been granted to everyone by the Constitution itself. The social superiority of Brahmins has always been usurped from them. From all these things it is not a problem to draw a conclusion that the caste system has almost been destroyed.

Freedom of choice of profession has been granted to everyone by the constitution itself. It is no longer possible to force the child of the matangas to remain a matanga. It is no longer possible to decide which occupation one should do according to caste. The spread of education and the educational and financial concessions given to the backward castes have forced the society to adopt a liberal policy towards business. Although this is true, some castes prefer to stick to their traditional occupations. This is also a fact. A person takes two things into consideration while choosing any business, profit earned and the social status acquired through the business. According to Davies, the prestige of any social place depends on the importance of the occupation TM that the place has to offer.

- १) खालील पर्यायापैकी कोणते विधान सत्य नाही ?
- १) सामाजिक दृष्ट्या मागासलेल्या घटकांमध्ये शिक्षणाच्या वाढत्या प्रमाणामुळे सामाजिक समता निर्माण होण्यास मदत होईल
- २) भेदभाव विरहीत समाज हे शाश्वत विकासाचे तत्त्व नाही.
- ३) भारतीय राज्यघटनेतील तरतूद आणि शासन धोरण यामुळे जातीच भेदभाव कमी होण्यास मदत होते.
- ४) लोकशाहीचे आधारभूत तत्त्व जातिव्यवस्थेच्या विरुद्ध आहे.
- 1) Which of the following statements is not true ?
- 1) Increased level of education among the socially backward sections helps to bring the social equality
- 2) **A society without discrimination is not a principle of sustainable development**
- 3) Provisions in the Indian Constitution and government policies help to reduce caste discrimination
- 4) The basic principle of democracy is against caste system
- २) खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?
- अ) सामाजिक विषमता नसणे हे भारताच्या विकासाचे लक्षण आहे.
- ब) सामाजिक विषमता कमी करण्यास मागास घटकांमध्ये झालेला शैक्षणिक विकास महत्त्वाचा ठरत नाही.
- क) भारतीय समाज हा वर्ग व जाती यांच्या सीमारेषांवर उभा आहे, त्यामुळे भारतीय समाजात जातीय व्यवस्थेचे पूर्णपणे उच्चाटन झाले नाही.
- पर्यायी उत्तरे :**
- १) अ, ब, क २) अ, ब ३) अ, क ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही
- 2) Which of the following statements is correct ?
- A) Absence of social inequality is a sign of development of India.
- B) Educational development among backward elements is not important to reduce social disparity.
- C) Indian society stands on the boundaries of class and caste, so the caste system has not been completely abolished in Indian society.
- Answer Options :**
- 1) A,B,C 2) A ,B 3) A, C 4) None of the above
- ३) जातिव्यवस्था अस्तित्वात असण्यासाठी खालीलपैकी कोणते विधान सत्य नाही ?
- १) जन्माच्या आधारावर असणारी सामाजिक प्रतिष्ठा
- २) जन्माऐवजी कर्तृत्व हा जातिव्यवस्थेसाठी महत्त्वाचा विषय आहे.
- ३) सामाजिक, राजकीय आणि आर्थिक अधिकारांच्या बाबतीत असणारा पक्षपात
- ४) व्यवसाय निवडीचे स्वातंत्र्य नसणे.
- 3) Which of the following statement is not true for existence of caste system ?
- 1) Social status based on birth
- 2) **Doership is an important issue for caste system instead of birth**
- 3) Favoritism towards socio-political and economic authorities
- 4) Lack of freedom of choice of occupation

४) खालील विधानांचा विचार करा :

- अ) डेव्हिसच्या मते कोणत्याही सामाजिक स्थानाची प्रतिष्ठा त्या स्थानास लावून दिलेल्या व्यवसायाच्या महत्त्वावर अवलंबून असते.
- ब) व्यवसायाची निवड करताना त्या व्यवसायातून होणारी अर्थ प्राप्ती आणि व्यवसायाने मिळणारी सामाजिक प्रतिष्ठा याचा विचार व्यक्ती करत असतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) वरीलपैकी दोन्ही विधाने सत्य असून अ विधानाचे ब कारण आहे.
- २) वरीलपैकी दोन्ही विधाने सत्य असून अ विधानाचे ब कारण नाही.
- ३) विधान अ बरोबर, ब चूक
- ४) विधान अ चूक, ब बरोबर

4) Consider the following statements :

- A) According to Davies, the prestige of any social position depends on the importance of the business assigned to that position.
- B) While choosing a business, a person thinks about the financial gain from that business and the social prestige gained by the business.

Answer Options :

- 1) Both of the above statements are true and B is the reason for statement A
- 2) Both of the above statements are true and B is not the reason for statement A
- 3) Statement A is correct, B is false
- 4) Statement A is false, B is correct

५) खालील कोणते विधान सत्य आहे ?

- अ) व्यवसाय निवडीच्या स्वातंत्र्यामुळे जाती-जातीमधील भेदभाव कमी होण्यास मदत होते.
- ब) व्यवसाय निवडण्याच्या उदारमतवादी धोरणाचा विकास शिक्षणाचा प्रसार आणि सामाजिक - आर्थिक मागासलेल्या घटकांना मिळणाऱ्या सवलतींमुळे होत आहे.
- क) सामाजिक आणि धार्मिक प्रतिष्ठा ही व्यवसाय निवडीवर कोणताही प्रभाव टाकत नाही.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, क २) ब, क ३) अ, ब ४) वरील सर्व

5) Which of the following statements is true ?

- A) Freedom of choice of occupation helps in reducing caste discrimination.
- B) Development of the liberal policy of choosing occupations is due to the spread of education and concessions to the socio-economically backward sections.
- C) Social and religious prestige has no influence on career choice.

Answer Options :

- 1) A, C 2) B, C 3) A, B 4) All of the above

(५) मानवी हक्क समस्या (३)

४३) मानवी हक्क जाहीरनामा

४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये

४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

- १) राष्ट्रीय मागास वर्ग आयोगाचे कर्तव्य खालीलपैकी कोणते आहे/आहेत ?
- १) सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या वर्गाच्या हक्क आणि संरक्षणापासून वंचित राहण्याच्या संदर्भात विशिष्ट तक्रारींची चौकशी करणे.
 - २) सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या वर्गाच्या सामाजिक-आर्थिक विकासामध्ये सहभागी होणे आणि सल्ला देणे.
 - ३) सामाजिक आणि शैक्षणिकदृष्ट्या मागासलेल्या वर्गाचे संरक्षण, कल्याण, विकास आणि प्रगती यासंबंधी इतर कार्ये पार पाडणे.

४) वरीलपैकी सर्व

- 1) Which of the following is/are a duties of National Commission for Backward Classes ?
- 1) To enquire into specific complaints with respect to the deprivation of rights and safeguards of the socially and educationally backward classes
 - 2) To participate and advise on the socio-economic development of the socially and educationally backward classes
 - 3) To discharge other functions in relation to the protection, welfare, development and advancement of socially and educationally backward classes

4) All of the above

खालील उतारा वाचून प्र. क्र. २ ते प्र. क्र. ६ ची दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

१९०८ मधील गांधींच्या हिंद स्वराज्यच्या टिप्पणीनंतर शब्दशः स्वयंशासन व स्वयंनिर्णय असा स्वराज्यचा अर्थ सतत उलगाडत गेला. एक वेळ त्याचा अर्थ स्वातंत्र्य किंवा भारतीय जनतेचा स्वयंशासित देश म्हणून विकास असा राहिला; जरी खूपजण भारत म्हणजे आंतरराष्ट्रीय राजकारणी समजत असले तरी येथील "स्व" म्हणजे भारत आणि ह्या संदर्भात स्वराज्य म्हणजे राष्ट्र म्हणून भारताचे स्वातंत्र्य, मात्र, हिंद स्वराज्यामध्ये निव्वळ गोऱ्या साहेबांऐवजी काळे साहेब एवढाच फरक अभिप्रेत नसून, भारतीय जनतेची सर्वांगीण मुक्तता गांधींनी पाहिली होती. गांधींच्या मताप्रमाणे प्रत्येक खेडेगावाने "स्वराज्य" किंवा स्वयंशासन उपभोगायच होते; जरी टिळकांची सिंहगर्जना "स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे आणि तो मी मिळवणारच" हिने भारतभर स्वराज्याची कल्पना पसरवली तरी गांधींनी त्याला विस्तृत, तात्त्विक अर्थ दिला. हिंद स्वराज्य वरील भाष्यात स्वयंनिर्णय समजून घेण्याची पद्धत अंगभूत होती. तथापि, या पद्धतीचा प्रत्येक वापर पूर्वीच्या शतकाप्रमाणेच चर्चेला तोंड फोडणारच, गांधींच्या स्वतःच्या सिद्धांतातच अंतर्गत विरोधीभास आहेत आणि त्यांच्या व्यवहारातील काही प्रसंगांतून अनेक आक्षेप पुढे आले. गांधींच्या भांडवलशाही, जातव्यवस्था आणि धार्मिक कृत्य याबाबतच्या मवाळ धोरणावरच्या टीकांना वास्तविक पाया आहे. गांधींचे स्वराज्यचा विचारांच्या तळाची पद्धती आपल्या हेतूसाठी लोकशाही क्रांतीच्या पुनर्विचाराची सुरुवातीची रेषा म्हणून उपयोगाची आहे; आपण याच दाव्याचा पाठपुरावा करू शकतो आणि गतशतकाच्या ऐतिहासिक अनुभवांतून स्वराज्याचा अर्थ सतत नव्या कक्षा रुंदावणाऱ्या सर्वसमावेशक स्वातंत्र्यात कसा विकसित होत गेला, हे पाहू शकतो.

"कसेल त्याची जमीन" या शेतीविषयक लढ्यातून स्वराजला वर्गीय परिमाण लाभले. येथे गांधीवादींपासून मार्क्सवादी-लेनिनवादीपर्यंत वैचारिक पवित्र्यांचे संपूर्ण इंद्रधनुष्य दिसते आणि प्रत्येकातील अंतर्गत भेदांचे पवित्रेही ! भारतीय लोकशाहीचा लढा अजूनही भूमिहीन, गरीब शेतमजूर आणि असंघटित कामकरी यांच्या मुक्तेसाठीच्या ठेवण आणि धोरणावर ऊहापोह करतो. जातिबाह्य किंवा दलित आणि हलक्या जाती यांच्या स्वराजला भारतीय राजकीय कार्यक्रम पत्रिकेत मध्यवर्ती स्थान मिळाले आहे.

गांधीजींचा हरिजन कल्याण आराखडा, आंबेडकरांचा दलित मुक्ती आराखडा आणि या दोन्हींची मूलतत्त्वे एकत्र करून आरक्षणासाठी सरकारने राबवलेले धोरण यांनी समकालीन भारताच्या सामाजिक परिवर्तनात आणखी एक नावीन्यपूर्ण प्रवाह आणला. स्वातंत्र्य लढ्यात गांधीजींनी सुरु केलेल्या स्त्री शिक्षण कार्यक्रमापासून स्त्रियांसाठी स्वराज कल्पनेचा जन्म झाला. गेल्या तीन दशकात भारतीय महिला चळवळीने भारतीय लोकशाहीवरच्या भाष्यांना नवी उंची दिली. तिने सामाजिक जडण-घडण, संस्कृती आणि दैनंदिन वागणूक यातील पितृसत्ताक परिमाणांना उघड केले. शिवाय प्रभुत्व आणि स्वातंत्र्य यांचा नवा सिद्धांतही सूत्रबद्ध केला. समाजातील आत्तापर्यंतच्या अज्ञात वर्चस्वाच्या मार्गाची पद्धतीही सुचवली आहे. याप्रकारे स्त्रीवादी सिद्धांत हे सामाजिक सिद्धांत होत. ती निव्वळ पितृसत्ताक पद्धतीचे विश्लेषण करणारी आणि राज्याविरुद्ध लढणारी नाही. ती सर्व प्रकारच्या वर्चस्वांचे विश्लेषण करते आणि सर्व क्षेत्रातील स्वातंत्र्याचा शोध घेते.

Read the following passage and answer the Q. No. 2 to Q. No. 6.

After Gandhi's comment on Hind Swaraj in 1908, the meaning of self-rule and self-determination continued and clarified. Once it was meant as independence or self governed country of the Indian people as a developed country; If many people understand India to be an international government, here 'self' means India and in this context, Swaraj means independence of India as a nation. In the Hind Swaraj, the difference is not expected only Kale Saheb instead of Gore Saheb. Gandhi would have seen the all-round emancipation of the Indian people. According to Gandhi's opinion, every village would have to enjoy Swaraj or self-government; Though the roar of Lokmanya Tilak 'Swaraj is my birthright and T will got it,' spread the concept of Swaraj all over India. But Gandhi gave it a detailed, philosophic meaning. The method of understanding self-determination was interpreted in the Hind Swaraj. However, each use of this method starts a discussion like the earlier century. There were many contradictions within Gandhi's own theory and in some incidents of his behavior led to many objections. Gandhi's soft policy on criticisms of capitalism, caste system and religious practices were based on reality. Gandhi's base method of thoughts of Swaraj was useful the beginning line for the rethinking of democratic revolution; we can follow this statement and the experience of last century the meaning of Swaraj has evolved into an all-inclusive freedom which is continuously making new orbit.

In the agricultural struggle 'Kasel Tyachi Zameen' Swaraj got classified measurements. Here the full rainbow of ideologies from Gandhian to Marxist-Leninist is visible and the differences within each! The struggle of Indian democracy still discusses on the freedom of the landless, poor farm worker and unorganized workers and policies of it. Swaraj of the outcaste or Dalit and low-caste got central position in Indian political programme. Gandhiji's Harijan Welfare Plan, Ambedkar's Dalit Mukti Plan and combining the basic elements of both with the government's policy of reservation has brought another innovative flow in the social transformation of contemporary India. The Swaraj concept for women was originated from the women's education programme started in freedom movement by Gandhiji. In the last three decades, the Indian women's movement has given a new height to the commentary on Indian democracy. It exposed the patriarchal dimensions of social structure, culture and the day today behaviour. Apart from this, the new principle of dominance and liberty was to formulated. So far, the methods of the unknown dominant ways the society have been suggested. In this way, a feminist theory would be a social theory. It is not only the analysing patriarchal system and does not fight against the state. It analyses all types of dominance and searches freedom in all fields.

२) "स्वराज" या संकल्पनेत खालीलपैकी कोणत्या घटकांचा समावेश होतो ?

अ) स्वयंनिर्णय समजून घेण्याची पद्धत.

ब) प्रत्येक गावाने स्वयंशासन अनुभवणे.

क) लोकमान्य टिळकांनी "स्वराज्य" ही संकल्पना भारतभर पसरवली.

ड) महात्मा गांधीजींनी "स्वराज्य" ही संकल्पना अधिक विस्तृत केली.

पर्यायी उत्तरे :

१) फक्त अ आणि ब

२) फक्त ब आणि ड

३) फक्त ब, क आणि ड

४) अ, ब, क आणि ड

- 2) Which of the following factor/s are included in the concept of 'Swaraj' ?
A) Method of understanding self-determination.
B. Every village should experience self-government.
C. Lokmanya Tilak spread the concept of 'Swaraj' all over the India.
D. Mahatma Gandhi elaborated the concept of 'Swaraj'.

Answer Options :

- 1) Only A and B 2) Only Band D 3) Only B, Cand D 4) A, B, C and D

- ३) "स्वराज्य" संकल्पनेच्या खालीलपैकी कशामधून वर्गीय परिमाण लाभला/लाभले ?
अ) महात्मा गांधीजींचा "हरिजन कल्याण आराखडा".
ब) "कसेल त्याची जमीन" संदर्भातील लढा.
क) डॉ. आंबेडकर यांचा "दलित मुक्ती आराखडा".
ड) भारतीय लोकशाहीचा लढा.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त ब आणि क २) फक्त ब ३) फक्त अ आणि क ४) फक्त ब, क आणि ड

- 3) In which of the following categories did the 'Swaraj' concept get classified measurements ?
A) Mahatma Gandhi's 'Harijan Welfare Plan'.
B) Struggle for 'Kasel Tyachi Zameen'.
C) Dr. Ambedkar's 'Dalit Mukti Plan'.
D) Struggle of Indian Democracy.

Answer Options :

- 1) Only B and C 2) Only B 3) Only A and C 4) Only B, C and D

- ४) भारताच्या राजकीय कार्यक्रम पत्रिकेत खालीलपैकी कोणत्या घटकांना मध्यवर्ती स्थान मिळालेले आहे ?
अ) हरिजन कल्याण आराखडा ब) दलित मुक्ती आराखडा
क) जातिबाह्य किंवा दलितांचे स्वराज्य ड) हलक्या जातींचे स्वराज्य

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ आणि क २) फक्त ब आणि ड ३) अ, ब, क आणि ड ४) फक्त अ, ब आणि क

- 4) Which of the following factor/s has got central position in the political programme of the India ?
A) Harijan Welfare Plan B) Dalit Mukti Plan
C) Swaraj of outcaste and Dalits D) Swaraj of lower castes

Answer Options :

- 1) Only A and C 2) Only B and D 3) A, B, C and D 4) Only A, B and C

- ५) खालीलपैकी कोणत्या घटकांनी भारतीय लोकशाही अधिक व्यापक झाली ?
अ) स्त्रीवादी चळवळ ब) सामाजिक परिवर्तनवादी चळवळ
क) शेतीविषयक चळवळ ड) असंगठित क्षेत्रातील कामगार चळवळ

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, ब, क आणि ड २) फक्त अ, ब आणि क ३) फक्त ब, क आणि ड ४) फक्त अ, क आणि ड

- 5) In which of the following factor/s did the Indian Democracy become more widespread ?
A) Feminist Movement B) Social Reformist Movement
C) Agricultural Movement D) Unorganized Sector Workers Movement

Answer Options :

- 1) A, B, C and D (2) Only A, B and C 3) Only B, C and D 4) Only A, C and D

- ६) "स्वराज्य"संकल्पनेबाबत खालीलपैकी योग्य घटक ओळखा.
अ) "स्वराज्य"चळवळीमुळे भारतीय लोकशाही विकसित झाली.
ब) "स्वराज्य" संकल्पनेत भारतीय जनतेच्या सर्वांगीण मुक्ततेचा समावेश होतो.
क) "स्वराज्य"संकल्पनेत केवळ स्वयंशासनाचा समावेश होतो.
ड) "स्वराज्य"संकल्पनेत केवळ स्वयंनिर्णयाचा समावेश होतो.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ, क योग्य २) अ, ब योग्य ३) ब, ड योग्य ४) क, ड योग्य
- 6) 'In respect of 'Swaraj' concept identify the correct factors among the following.
A) Due to 'Swaraj Movement Indian Democracy Developed.
B) 'Swaraj' concept includes all round liberation of the Indian people.
C) Only self-rule includes in the 'Swaraj' concept.
D) Only self-determination includes in the Swaraj' concept.

Answer Options :

- 1) A, C correct 2) A, B correct 3) B, D correct 4) C, D correct

(४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)

- (१) शाश्वत विकास (६)
- ४६) वाढ आणि विकास – MDG, SDG, Macro Economics /4
- ४७) आर्थिक सुधारणा – विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने / २
(२) गरिबी (३)
- ४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम / २
- ४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक / १
(३) समावेश (२)
- ५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता / १
- ५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम / १
(४) लोकसंख्याशास्त्र (२)
- ५२) लोकसंख्या – संख्यात्मक आणि गुणात्मक वैशिष्ट्ये
- ५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे / १
(५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (१)
- ५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ / १
- ५५) महागाई – कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
(६) भारतीय अर्थव्यवस्था – सार्वजनिक वित्त +५
- ५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था – कर, बजेट, वित्तीय धोरणे? +५
(७) बाह्य व्यापार
- ५७) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल चळवळ
(८) बँकिंग
- ५८) बँकिंग – क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी
(९) उद्योग (१)
- ५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र / १
(१०) शेती (१)
- ६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास – सहकार क्षेत्र / १

(१) शाश्वत विकास (२)

४६) वाढ आणि विकास –नियोजन व पंचवार्षिक योजना,

- १) शुम्पिटर यांच्या मते,
अ) विकास म्हणजे स्थितीशील स्थितीत खंडीत आणि उत्स्फूर्त बदल होय.
ब) तर वृद्धी म्हणजे क्रमशः आणि स्थिर दीर्घकालीन बदल, जो हळुवार बचत आणि लोकसंख्या वाढीमुळे होतो.
वरीलपैकी कोणते विधान योग्य आहे/त?
- १) अ फक्त २) ब फक्त ३) अ आणि ब ४) वरीलपैकी कोणतेही नाही

- 1) According to Schumpeter,
a) Development is a discontinuous and spontaneous change in the stationary state.
b) While growth is a gradual and steady change in the long run which, comes about by a gradual increase in the rate of savings and population.
Which of the statement above is/are correct ?
1) a only 2) b only 3) a and b 4) None of the above
- २) संतुलित वृद्धी सिद्धांतानुसार मध्ये संतुलनाची गरज आहे.
अ) उपभोग्य वस्तू व औद्योगिक वस्तू ब) भांडवली वस्तू व औद्योगिक वस्तू
क) कृषी क्षेत्र व औद्योगिक क्षेत्र ड) अर्थव्यवस्थेतील सर्व क्षेत्र
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त अ २) फक्त क ३) फक्त ड ४) फक्त अ आणि ब
- 2) Balanced growth theory requires balance between
a) Consumer goods and industrial goods b) Capital goods and industrial goods
c) Agricultural sector and industrial sector d) All sectors in the economy
Answer Options :
1) Only a 2) Only c 3) Only d 4) Only a and b
- ३) योजना निर्मिती आणि यशासाठी पुढील बाबींची गरज असते :
अ) नियोजन आयोग, आकडेवारी, उद्दिष्टे ब) लक्ष्ये आणि अग्रक्रम निश्चिती, संसाधन संकलन
क) अभ्रष्ट आणि कार्यक्षम प्रशासन, योग्य विकास धोरण ड) प्रशासन काटकसर, शिक्षणाचा पाया
पर्यायी उत्तरे :
१) अ फक्त २) अ आणि ब ३) अ, ब आणि क ४) अ, ब, क आणि ड
- 3) The formulation and success of a plan require the following :
a) Planning Commission, Statistical data, Objectives
b) Fixation of Targets and Priorities, Mobilisation of Resources
c) Incorrupt and Efficient Administration, Proper Development Policy
d) Economy in Administration, Education base
Answer Options :
1) a only 2) a and b 3) a, b and c 4) a, b, c and d
- ४) विविध योजना दस्तऐवजातून नियोजनातून नियोजनाची दीर्घकालीन उद्दिष्ट्ये खालीलप्रमाणे दिसून येतात.
अ) आर्थिक वृद्धी, आत्मनिर्भरता ब) बेकारी निर्मूलन, उत्पन्न विषमता घट
क) गरिबी निर्मूलन, आधुनिकीकरण ड) समावेशक आणि शाश्वत वृद्धी
पर्यायी उत्तरे :
१) अ फक्त २) ब फक्त ३) क फक्त ४) अ, ब, क आणि ड
- 4) The long-term objectives of economic planning, as spelt out in various plan documents have been as follows :
a) Economic growth, self-reliance
b) Removal of unemployment, reduction in income inequalities
c) Elimination of poverty, modernization
d) Inclusiveness and sustainability of growth
Answer Options :
1) a only 2) b only 3) c only 4) a, b, c and d

४७) आर्थिक सुधारणा – विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने

१) जुलै १९९१ पासून अर्थव्यवस्थेतील पुरवठा बाजू सुधारण्यासाठी व्यापक उदारीकरणाचे उपाय लागू केले जात आहेत. यातील अधिक महत्त्वाचे आहेत :

- अ) व्यापार आणि भांडवल प्रवाह सुधारणा ब) औद्योगिक विनियंत्रण
क) निर्गुतवणूक आणि सार्वजनिक उद्योग सुधारणा ड) वित्तीय क्षेत्र सुधारणा

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ आणि ब २) क आणि ड ३) अ, ब आणि क ४) अ, ब, क आणि ड

1) Since July 1991, comprehensive liberalization measures have been undertaken to improve the supply side of the economy. Among these the more important are :

- a) Trade and capital flows reforms
b) Industrial deregulation
c) Disinvestment and Public Enterprises Reforms
d) Financial sector reforms

Answer Options :

- 1) a and b 2) c and d 3) a, b and c 4) a, b, c and d

२) संतुलित वृद्धी दराचा उद्देश हा असतो.

१) उत्पन्नाचा वृद्धी दर, उत्पादन वृद्धी दर आणि नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा वृद्धी दर यांच्यातील समानता

२) उत्पन्नातील वृद्धी दर आणि लोकसंख्या वृद्धी दर यांच्यातील समानता

३) नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा वृद्धी दर आणि उत्पन्नातील वृद्धी दर यांच्यातील समानता

४) नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा वृद्धी दर आणि लोकसंख्या वृद्धी दर यांच्यातील समानता

2) Balanced growth rate aims at

1) equality between growth rate of income, growth rate of output and growth rate of natural resources

2) equality between growth rate of income and growth rate of population

3) equality between growth rate of natural resources and growth rate of income

4) equality between growth rate of natural resources and growth rate of population

(२) गरिबी (२)

४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम

१) रंगराजन समिती, २०१४ ने वर्ष २०११-१२ साठी दारिद्र्य रेषा दैनंदिन दरडोई उपभोग खर्च शहरी भागासाठी आणि ग्रामीण भागासाठी निश्चित केली आहे.

१) ५० रुपये आणि ३५ रुपये

२) ४७ रुपये आणि ३२ रुपये

३) ५५ रुपये आणि ४० रुपये

४) ६० रुपये आणि ४५ रुपये

1) Rangarajan Committee, 2014 defined poverty line for 2011-12 at Rs. per capita per day consumption expenditure for urban areas and Rs. capita per day for rural areas.

1) Rs. 50 and Rs. 35

2) Rs. 47 and Rs. 32

3) Rs. 55 and Rs. 40

4) Rs. 60 and Rs. 45

- २) जेव्हा एखाद्या कुटुंबाचा वंचितता गुणांक टक्के किंवा त्यापेक्षा अधिक असतो, त्यावेळी ते कुटुंब अनेक अंगांनी (बहुमित) दरिद्री मानले जाते.
- १) २०.३३ २) ५०.३३ ३) ४०.३३ ४) ३३.३
- 2) If deprivation score of a household is percent or greater, then that household is called multidimensionally poor.
- 1) 20.33 2) 50.33 3) 40.33 4) 33.3

४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक

- १) "एखादा देश गरीब असतो कारण तो गरीबच असतो " हे विधान चे आहे.
- १) जी. मिर्दाल २) रॅग्नर नर्क्स ३) रॉबिन्स ४) मार्शल
- 1) 'A country is poor, because it is poor' this statement is of
- 1) G. Myrdal 2) Ragnar Nurks 3) Robbins 4) Marshall

(३) समावेश (२)

५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता

- १) २०१४ मध्ये शासनाने वित्तीय समावेशनासाठी खालीलपैकी कोणती योजना अंमलात आणली ?
- १) निश्चलनीकरण योजना २) संपत्ती विवरण योजना
- ३) प्रधानमंत्री जनधन योजना ४) वरीलपैकी सर्व
- 1) In 2014, the Government implemented which of the following Scheme for financial inclusion ?
- 1) Demonetization Scheme 2) Property Disclosure Scheme
- 3) Pradhan Mantri Jan Dhan Yojana 4) All of the above

५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम

- १) अन्नपूर्णा योजनेचे लाभार्थी कोण आहेत ?
- १) शाळेतील मुली २) प्रासंगिक कामगार
- ३) राष्ट्रीय वृद्धापकाळ निवृत्ती वेतन योजनेखाली नाहीत असे ज्येष्ठ नागरिक ४) निवृत्त सैनिक
- 1) Who are the beneficiaries of Annapurna Yojana ?
- 1) School girls 2) Casual labours
- 3) Senior citizens who are not under National Old Age Pension Scheme 4) Retired soldiers

(४) लोकसंख्याशास्त्र (२)

५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे

- १) नागरीकरण म्हणजे
- अ) शहरांमध्ये लोकसंख्येचे केंद्रीकरण ब) शहरांमध्ये लोकसंख्येचे विकेंद्रीकरण
- क) खेड्यात लोकसंख्येचे केंद्रीकरण ड) लोकसंख्येच्या घनतेत वाढ
- पर्यायी उत्तरे :
- १) फक्त अ २) फक्त अ आणि ब ३) फक्त अ आणि ड ४) वरीलपैकी सर्व

- 1) Urbanization means
- a) Centralization of population in the cities b) Decentralization of population in the cities
c) Centralization of population in villages d) Increase in density of population

Answer Options :

- 1) Only a 2) Only a and b 3) Only a and d 4) All of the above

(५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (२)

५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ

- १) जेंडर बजेट म्हणजे काय ?
- १) पुरुषांसाठी वेगळा अर्थसंकल्प २) महिलांसाठी वेगळा अर्थसंकल्प
३) सामान्य अर्थसंकल्पात पुरुषांसाठी स्वतंत्र तरतुदी ४) सामान्य अर्थसंकल्पात महिलांसाठी स्वतंत्र तरतुदी
- 1) What is meant by Gender Budget ?
- 1) Separate budget for men
2) Separate budget for women
3) Independent provisions for men in the general budget
4) Independent provisions for women in the general budget

(६) भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त (१)

५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे

खालील उतारा वाचून त्यावर आधारित प्र. क्र. १ ते प्र. क्र. ५ ची उत्तरे निवडा.

गेली दोन वर्षे कोविड - १९ महामारीमुळे जागतिक अर्थव्यवस्थेसाठी अवघड गेली आहेत. संसर्गाच्या लाटांची पुनरावृत्ती, पुरवठा-साखळीत अडथळे, आणि नव्याने उदभवलेली भाववाढ यामुळे धोरणकर्त्यांवर आव्हानात्मक वेळ आली आहे. या आव्हानांना तोंड देण्यासाठी भारत सरकारने ताबडतोब समाजातील गरिबांना आणि व्यापार क्षेत्रांना सुरक्षितता जाळे देऊन आधार दिला आहे. त्यानंतर मोठ्या प्रमाणात पायाभूत सुविधांवर भांडवली खर्च वाढवून मध्यमकालीन मागणी आणि प्रभावीपणे पुरवठा बाजू उपाय राबवून अर्थव्यवस्था चिरंतन दीर्घकालीन विस्तारण्यासाठी अर्थव्यवस्था तयार करणे, यावर भर दिला आहे.

आगाऊ अंदाजाप्रमाणे वर्ष २०२०-२१ मध्ये आर्थिक वृद्धीत घट झाल्यानंतर वर्ष २०२१-२२ मध्ये देशाचे वास्तव्य स्थूल देशांतर्गत उत्पादन ९.२% ने वाढेल. यावरून हे स्पष्ट होते की, कोविड संकटानंतर सर्व आर्थिक व्यवहार पूर्वपदावर येत आहेत. सर्व निदर्शक हे दर्शवितात की, आरोग्य क्षेत्रावरील परिणाम मोठा असला तरी दुसऱ्या लाटेवर पहिल्या तिमाहीतील आर्थिक परिणाम २०२०-२१ मध्ये अर्थव्यवस्थेची पूर्ण टाळेबंदी केल्यानंतरच्या अनुभवापेक्षा कमी राहिली आहे.

शेती आणि संलग्न क्षेत्रावर कोरोना महामारीचा परिणाम सर्वात कमी राहिला आहे, ते २०२१-२२ मध्ये ३.९% मध्ये वाढेल अशी अपेक्षा आहे. त्याची वाढ गेल्या वर्षी म्हणजे २०२०-२१ मध्ये ३.६% एवढी होती. आगाऊ अंदाजाप्रमाणे, उद्योगाची (खाणकाम आणि बांधकाम धरून) एकूण मूल्य वाढ २०२१-२२ मध्ये ११.८% ने होईल, जी २०२०-२१ मध्ये ७ टक्क्याने पटली होती. सेवा क्षेत्रावर, विशेषतः मानवी संपर्क येणाऱ्या क्षेत्रांवर, कोरोना महामारीचा सर्वाधिक प्रतिकूल परिणाम झाला आहे. हे क्षेत्र या आर्थिक वर्षात ८.२% दराने वाढेल अशी अपेक्षा आहे, जे गेल्या वर्षी ८.४% ने घटले होते.

सरकारने खर्चात केलेल्या भरीव योगदानामुळे २०२१-२२ मध्ये एकूण उपभोग ७% ने वाढेल असा अंदाज आहे. तसेच पायाभूत सुविधा वरील सरकारी खर्चामुळे स्थूल स्थिर भांडवल निर्मिती कोरोना महामारीपूर्वीपेक्षा अधिक झाली आहे. वस्तू आणि सेवा निर्यात अपवादात्मकरित्या २०२१-२२ मध्ये प्रबळ झाले आहेत. मात्र देशांतर्गत मागणी सुधारल्यामुळे व आंतरराष्ट्रीय वस्तूंच्या किंमती ही उच्च राहिल्यामुळे आयातही वाढली आहे.

Read the following passage and answer the questions from 1 to 5.

State of the Indian Economy

The last two years have been difficult for the world economy on account of the COVID-19 pandemic. Repeated waves of infection, supply-chain disruptions and more recently, inflation have created particularly challenging times for policy making. Faced with these challenges, the Government of India's immediate response was a bouquet of safety nets to cushion the impact on vulnerable sections of society and the business sector. It next pushed through a significant increase in capital expenditure on infrastructure to build back medium-term demand as well as aggressively implemented supply side measures to prepare the economy for a sustained long-term expansion.

Advance estimates suggest that the Indian economy is expected to witness real GDP expansion of 9.2 per cent in 2021-22 after contraction in it in 2020-21. This implies that overall economic activities have recovered past the pre-pandemic levels. Almost all indicators show that the economic impact of the "second wave" in Q1 was much smaller than that experienced during the full lockdown phase in 2020-21 even though the health impact was more severe.

Agriculture and allied sectors have been least impacted by the pandemic and the sector is expected to grow by 3.9 per cent in 2021-22 after growing at 3.6 per cent in the previous year. Advance estimates suggest that the GVA of Industry (including mining and construction) will rise by 11.8 per cent in 2021-22 after contracting by 7 per cent in 2020-21. The service sector has been hit the hardest by the pandemic; especially segments that involve human contact. This sector is estimated to grow by 8.2 per cent this financial year following last year's 8.4 per cent contraction.

Total consumption is estimated to have grown by 7 per cent in 2021-22 with significant contributions from government spending. Similarly, Gross Fixed Capital Formation exceeded pre-pandemic levels on the back of ramped up public expenditure on infrastructure. Exports of both goods and services have been exceptionally strong so far in 2021-22, but imports also recovered strongly with recovery in domestic demand as well as higher international commodity prices.

१) धोरण निश्चितीमुळे खालीलपैकी कोणी कठीण वेळ आणली आहे ?

१) संसर्गाच्या लाटांची पुनरावृत्ती

२) पुरवठा - साखळी अडथळे

३) भाववाद

४) वरील सर्व

1) Which of the following have created challenging times for policy-making ?

1) Repeated waves of infection

2) Supply - chain disruptions

3) Inflation

4) All of the above

२) अर्थव्यवस्थेची दीर्घकालीन वाढ साध्य करण्यासाठी भारत सरकारने कोणते उपाय योजिले ?

अ) समाजातील असुरक्षित घटक आणि व्यापार क्षेत्रासाठी सुरक्षितता जाळे.

ब) पायाभूत सुविधावरील भांडवली खर्चात मोठी वाढ.

क) मध्यमकालीन मागणी पूर्वपदावर आणणे.

ड) पुरवठा बाजू उपायांची आक्रमक अंमलबजावणी.

खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा.

१) फक्त अ

२) फक्त ब

३) अ आणि ब

४) अ, ब, क आणि ड

- 2) Which measures have been implemented by the government of India to prepare the economy for a sustained long-term expansion ?
- A) Bouquet of safety-nets to vulnerable sections of society and business sector.
B) Significant increase in capital expenditure on infrastructure.
C) To build back medium-term demand.
D) Aggressively implemented supply-side measures.
- Choose the correct option.
- 1) Only A 2) Only B **3) A and B** 4) A, B, C and D
- 3) आगाऊ अंदाजाप्रमाणे, वर्ष २०२०-२१ मध्ये आर्थिक वृद्धीत घट झाल्यानंतर, वर्ष २०२१-२२ मध्ये देशाचे वास्तव्य स्थूल देशांतर्गत उत्पादन ९.२% ने वाढले. याचा अर्थ असा की,
- १) सर्व आर्थिक व्यवहार पूर्व पदावर येत आहेत.
२) सर्व निदर्शक दर्शवितात की, दुसऱ्या लाटेचा पहिल्या तिमाहीतील आर्थिक परिणाम सन २०२०-२१ मधील पूर्ण टाळेबंदीपेक्षा कमी होता.
३) पहिल्या लाटेमध्ये आरोग्य क्षेत्रावरील परिणाम मोठा नव्हता.
- ४) (१) आणि (२)**
- 3) Advance estimates suggest that the Indian economy is expected to witness real GDP expansion of 9.2 per cent in 2021-22 after contracting in 2020-21. This implies that
- 1) Overall economic activity has recovered past the pre-pandemic levels.
2) Almost all indicators show that the economic impact of the “second wave” in Q1 was much smaller than full lockdown phase in 2020-21.
3) The impact on health sector was not severe during first wave.
- 4) (1) and (2)**
- ४) वर्ष २०२१-२२ मध्ये भारतातील कोणते उत्पादक क्षेत्र उत्तम कामगिरी करेल ?
- १) शेती आणि संलग्न क्षेत्र **२) उद्योग (खाणकाम आणि बांधकाम धरून) क्षेत्र**
३) सेवा क्षेत्र ४) वरील सर्व
- 4) In the year 2021-22, which productive sector of India will show the better performance ?
- 1) Agriculture and allied sectors **2) Industry {including mining and construction}**
3) Service sector 4) All the above
- ५) वर्ष २०२१-२२ मध्ये एकूण उपभोग ७% ने वाढेल असा अंदाज आहे कारण,
- १) सरकारने खर्चात -केलेली भरीव योगदाने
२) कोरोना महामारीपूर्व कालापेक्षा स्थूल स्थिर भांडवल निर्मिती अधिक
३) वस्तू आणि सेवा निर्यात २०२१-२२ मध्ये अपवादात्मकरित्या प्रबळ
- ४) वरील सर्व**
- 5) Total consumption is estimated to grow by 7 per cent in 2021-22 because of
- 1) Significant contributions from government spending
2) Gross Fixed Capital Formation exceeded pre-pandemic levels
3) Exports of both goods and services have been exceptionally strong
4) All the above

(९) उद्योग (१)

५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र

- १) अटल पुनरुज्जीवन व शहरी परिवर्तन अभियान (AMRUT) विषयी खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?
- १) AMRUT हे भारत सरकारचे प्रमुख अभियान आहे.
२) गृहनिर्माण व शहरी व्यवहार मंत्रालय यांनी हे अभियान सुरू केले आहे.
३) ते देशभरातील शहरांमधील पाण्याच्या पुरवठ्याची आव्हाने सोडविते.
४) २५ जून २०१५ मध्ये देशभरातील ५०० शहरांमध्ये ते कार्यान्वित करण्यात आले.
- 1) Which of the following statements about Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation (AMRUT) is not correct ?
- 1) AMRUT is flagship mission of Government of India
2) It was launched by Ministry of Housing and Urban Affairs
3) **It addresses the challenges of water supply in cities across the country**
4) It was launched on 25th June, 2015 in 500 cities in the country

(१०) शेती (१)

६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र

- १) खालीलपैकी कोणते प्रमुख धोरणात्मक हस्तक्षेप हे भारतातील भू-सुधारणांचा भाग होते ?
- अ) मध्यस्थांचे निर्मूलन
ब) कूळ पद्धती सुधारणा
क) जमीन धारणेवर कमाल मर्यादा निश्चिती
ड) भू-धारणांचे एकत्रीकरण
- पर्यायी उत्तरे :
- १) अ, ब आणि क
२) ब, क आणि ड
३) अ, ब आणि ड
४) वरीलपैकी सर्व
- 1) Which of the following major policy interventions are the part of the land reforms in India ?
- a) Abolition of intermediaries
b) Tenancy reforms
c) Fixing ceilings on land holdings
d) Consolidation of land holdings
- Answer Options :**
- 1) a, b and c
2) b, c and d
3) a, b and d
4) **All of the above**

(५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (५) + १५

(१) परिस्थितिकी (२)

६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र / २ + ५

६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए / १

(२) जैवविविधता (१)

६३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती / १

६४) अभयारण्ये आणि राष्ट्रीय उद्याने, व्याघ्र प्रकल्प, पर्यावरण कायदे

(३) हवामान बदल (२)

६५) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका / १ + ५

६६) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय / १ + ५

(१) परिस्थितिकी (२)

६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र

१) "पर्यावरण म्हणजे सजीवांच्या किंवा जीवसमूहांच्या जीवन, वाढ, विकास व मृत्यूवर परिणाम करणारी सर्व परिस्थिती, तिची कारके व त्यांचा प्रभाव होय". पर्यावरणाची ही व्याख्या कोणी केली ?

१) विश्वकोश

२) ब्रिटानिका विश्वकोश

३) ए. सी. टान्सले

४) जॅकी स्मिथ

1) "Environment means the sum total of all conditions agencies and influences which affect the development, growth, life and death of an organism, species or race", Who created this definition of environment ?

1) Universal Encyclopedia

2) Britanica Encyclopedia

3) A. C. Tansley

4) Jackie Smith

२) खालीलपैकी कोणता परिस्थितिकी मनोऱ्याचा प्रकार नाही ?

१) संख्येचा मनोरा

२) जैविक वस्तुमानाचा मनोरा

३) अन्नजाळी मनोरा

४) ऊर्जेचा मनोरा

2) Which of the following is not the type of Ecological pyramid ?

1) Pyramid of number

2) Pyramid of biomass

3) Pyramid of food web

4) Pyramid of energy

खालील उतारा वाचून प्र. क्र. ३ ते प्र. क्र. ७ ची उत्तरे द्या.

“प्रवाळद्वीप परिसंस्था”

प्रवाळ कीटकांच्या वाढीसाठी

२३ अंश सेल्सियस ते २५ अंश सेल्सियस दरम्यान तापमान आवश्यक आहे. किमान तापमान १८ अंश सेल्सियसच्या खाली जाता कामा नये. या किमान तापमानाच्या आवश्यकते मुळेच प्रवाळ कीटकांची वाढ शीत सागरी प्रवाहापासून दूर ३० अंश उत्तर ते ३० अंश दक्षिण अक्षवृत्ताच्या दरम्यान उष्णकटिबंधीय पाण्यात मर्यादित झाली आहे. प्रवाळ खडकांची विविधता उच्च अक्षवृत्तीय समुद्रात सुमारे ३० अंश उत्तर ते ३० अंश दक्षिण पर्यंत कमी होत जाते. या प्रदेशाच्या उत्तरेकडे आणि दक्षिणेस प्रवाळांची वाढ होत नाही. तथापि उत्तरेकडे वाहणाऱ्या उबदार पाण्याच्या प्रवाहात आढळणारे प्रवाळ या नियमाला अपवाद आहेत. प्रवाळांचे सर्वात जास्त केंद्रीकरण विषुववृत्ताजवळ आढळते, जेथे सागरजलांचे तापमान सर्वात जास्त असते. महासागराच्या पूर्व किनाऱ्यावर

(म्हणजेच महाद्विपांच्या पश्चिम किनाऱ्यावर) कमी अक्षांशामध्ये प्रवाळांच्या वाढीचा मुख्य अडथळा म्हणजे वर्षांच्या किमान भागासाठी १८ अंश सेल्सियस पेक्षा कमी तापमानासह थंड पाण्याची उपस्थिती असणे हो होय.

पर्ल बेटे, पनामाच्या आखाताच्या ईशान्येकडील लहान प्रवाळ खडकांची अपवादात्मक निर्मिती स्थानिक पातळीवर सागर जलाचे उर्ध्ववहन न झाल्यामुळे उद्भवते. तर नैऋत्य बाजूस प्रवाळांची वाढ ईशान्येकडील व्यापारी वाऱ्यामुळे थंड पाण्याचे उर्ध्ववहन झाल्यामुळे प्रवाळ कीटकांची वाढ खुंटली आहे. सोमालियन किनाऱ्यावरील काही भागांमध्ये उन्हाळ्यात उर्ध्ववहन होऊन सागराच्या थंड पाण्याचे प्रवाळ कीटकांच्या वाढीस स्थानिक पातळीवर अडथळा निर्माण होतो.

पर्शियन आखात आणि अकाबाचे आखात यांच्या मते प्रवाळांच्या वाढीतील फरक शामलतेमुळे होतो. कुवेत वरील पर्शियन आखाताच्या उत्तरेकडील भागावर हिवाळ्यात वाहणाऱ्या थंड वायव्य वाऱ्यामुळे त्या क्षेत्राचे तापमान १५ अंश सेल्सियस आणि कधी कधी १३.२ अंश सेल्सियस पर्यंत कमी होते. उच्च अक्षवृत्तीय भागात जसे लॉर्ड होवे बेटाजवळ प्रवाळ सागराकडून दक्षिण महासागराकडे वाहून येणाऱ्या पूर्व ऑस्ट्रेलियन उष्ण सागरी प्रवाहामुळे प्रवाळ कीटकांची वाढ होते. आखाती प्रवाहाच्या (गल्फ स्ट्रीम) उजव्या बाजूने वाहणाऱ्या प्रवाहामुळे बर्मुडा बेटांना उष्ण पाणी मिळते तसेच दक्षिण जपानी बेटांच्या लगत क्युरोशियो उष्ण प्रवाहामुळे प्रवाळांच्या वाढीला अनुकूल परिस्थिती निर्माण झालेली आहे. ऑस्ट्रेलियाच्या वायव्य भागाकडून वाहत येणारा लिऊविन प्रवाह पॅसिफिक महासागरातील विषुववृत्तीय उष्ण प्रवाहाला वाहत आणून ऑस्ट्रेलियाच्या पश्चिम किनाऱ्यालगत दक्षिण ध्रुवीय भागाकडे वाहत जातो त्यामुळे हुटमॅन अँब्रोल्हास येथील प्रवाळद्वीप अपवादात्मक स्थितीत निर्माण झालेले आहे.

Read the following passage and answer the questions 3 to 7.

“Coral Reef Ecosystem”

Coral require temperatures between 23°C to 25°C for their growth. The minimum temperature must not go below 18°C. This temperature requirement restricts their growth to tropical waters between 30° N and 30° S latitudes away from cold water currents. The diversity of coral reefs decrease in higher latitudes to about 30° N and 30° S latitudes. North or South of this zone, coral growth does not occur. However, corals lying in the path of northward moving warm water are an exception to this rule. The largest concentration occurs near the equator where water temperatures are highest. The main obstacle to coral growth in low latitudes along the east coast = of oceans (west coast of continents) is the presence of cool water with a temperature lower than 18°C for at least part of the year.

The exceptional occurrence of small reefs on the north eastern side of the pearl islands, Gulf of Panama results from a local absence of upwelling, whereas on the South western side coral growth is inhibited by cool upwelling caused by north easterly trade winds. Coral growth is locally hindered by summer cool upwelling in parts of the Somalian coast.

Between the Persian Gulf and the Gulf of Aqaba the difference in coral growth is due to the Shamal, a cold north westerly wind blowing in winter over the northern part of the Persian Gulf so that temperature in that area is lowered to 15°C and sometimes to even 13.2°C on the Kuwait reefs. At high latitudes, such as Lord Howe Island, reef growth results from the East Australian warm current which flows from the coral sea to the Southern ocean; the Bermuda receive warm water flowing along the right hand side of the Gulf stream (19°C to 27°C); Southern Japanese Islands are favoured by the warm Kuroshio current (20°C - 28°C). The exceptional occurrence of Houtman's Abrolhas, western Australia results from Leeuwin current which flows pole wards along this coast and carries warm equatorial pacific water around north nwest Australia.

- ३) खालील पैकी कोणती तापमानाची स्थिती प्रवाळ कीटकांच्या वाढीसाठी अधिक अनुकूल असते ?
- १) तापमान १०° से ते २३° से दरम्यान
२) तापमान २३° से ते २५° से दरम्यान
३) तापमान २५° से ते ३०° से दरम्यान
४) तापमान ०° से ते १०° से दरम्यान
- 3) Which of the following temperature conditions is the most favourable for the growth of coral ?
- 1) Temperatures between 10°C to 23°C
2) Temperatures between 23°C to 25°C
3) Temperatures between 25°C to 30°C
4) Temperatures between 0°C to 10°C

- ४) भूखंडाच्या पश्चिम किनाऱ्यालगत प्रवाळ खडकांची निर्मिती झालेली दिसून येत नाही कारण
१) खंडाच्या पश्चिम किनाऱ्यालगत शीत प्रवाह वाहत असल्यामुळे
२) ईशान्य व आग्नेय व्यापारी वारे प्रवाळ खडकांच्या निर्मितीत अडथळा निर्माण करतात.
३) खंडाच्या पश्चिम किनाऱ्यापासून विषुववृत्तीय उष्ण प्रवाह वाहतो.
४) वरील पैकी नाही
- 4) Along the west coast of continents coral reef formations are not observed because
1) Prevalence of cool ocean currents flowing along the west coast of continents
2) The north-east and south-east trade winds create obstacles in the coral formation
3) The equatorial warm current starts from the western coast of the continents
4) None of the above
- ५) जागतील खालील पैकी कोणत्या भागात प्रवाळ खडकांची अपवादात्मक परिस्थितीत निर्मिती झालेली आहे ?
अ) लॉर्ड व्होवे बेट ब) हटमॅन अॅब्रोलहास क) गियानाचे आखात ड) सोमालियन किनारा
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त अ आणि ब २) फक्त ब आणि क ३) फक्त आणि क ४) फक्त क आणि ड
- 5) Which of the following are the exceptional occurrences of coral reefs in the world ?
a) Lord Howe Island b) Houtman's Abrolhas c) Gulf of Guinea d) Somalian coast
Answer options :
1) Only a and b 2) Only b and c 3) Only a and c 4) Only c and d
- ६) जगातील कोणत्या भागात प्रवाळ खडकांचे केंद्रीकरण सर्वाधिक आहे ?
१) विषुववृत्तीय सागरी भागात २) कर्कवृत्तालगतच्या सागरी भागात
३) आर्क्टिक वृत्तालगतच्या सागरी भागात ४) समशीतोष्ण कटिबंधीय सागरी भागात
- 6) In which part of the world the largest concentration of coral reef occurs ?
1) Near the equatorial waters 2) Near the tropic of cancer
3) Near the Arctic circle 4) In the temperate region
- ७) खालील पैकी कोणता घटक प्रवाळ कीटकांच्या वाढीला कारणीभूत आहे ?
१) सागर जलाचे अधोवहन २) सागर जलाचे उर्ध्ववहन
३) सागर जलाचे तळप्रवाह ४) औष्णिकक्षारतामूलक प्रवाह
- 7) Which of the following factor is responsible for low coral growth ?
1) Downwelling of sea water 2) Upwelling of sea water
3) Under current of sea water 4) Thermohaline current

६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए

- १) खालील विधाने पहा :
अ) घातक कचरा मृदेमध्ये टाकल्यामुळे जैवविविधता कमी होते.
ब) नद्यांमध्ये वारंवार पूर येण्यामागे वृक्षतोड कारणीभूत आहे.
क) फ्रान्सिस्को मॅंडझ यांच्या ऊर्जा क्षेत्रातील कार्यामुळे त्यांना 'अॅमेझॉन गांधी' म्हणून संबोधतात.
पर्यायी उत्तरे :
१) फक्त विधान क बरोबर आहे २) फक्त विधान अ बरोबर आहे
३) फक्त विधान अ आणि ब बरोबर आहेत ४) विधान अ, ब आणि क बरोबर आहेत.

- 1) Observe the following statements :
- A) There is loss of bio-diversity due to dumping of toxic waste into soil.
B) Deforestation is responsible for frequent floods in river.
C) Fransisco Mendez was known as 'Amazon Gandhi' due to his work in energy field.

Answer Options :

- 1) Only statement C is correct 2) Only statement A is correct
3) **Only statement A and B are correct** 4) Statement A, B and C are correct

(२) जैवविविधता (२)

६३) जैवविविधता – भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती

- १) काही प्रजाती नष्ट झाल्या तर पर्यावरणावर गंभीर परिणाम करतात त्यांना म्हणतात.
१) निळा दगड २) लाल दगड ३) पिवळा दगड ४) किस्टोन
- 1) Some species if eliminated seriously affect the ecosystem. These are called as
1) Blue stone 2) Red stone 3) Yellow stone 4) **Keystone**

(३) हवामान बदल (२)

६५) ग्लोबल वॉर्मिंग – हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका

- १) ओझोन संदर्भात खालील कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
अ) ओझोनच्या पृथ्वीचे रक्षण कवच म्हणतात.
ब) १९८५ मध्ये ओझोन थराला छिद्र पडल्याचे स्पष्ट झाले.
क) १६ सप्टेंबर हा जागतिक ओझोन दिवस म्हणून साजरा केला जातो.
ड) १९८९ मध्ये ओझोन क्षयास कारणीभूत रसायन वापरावर बंदी घालण्यात आली.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) फक्त अ, ब आणि क २) फक्त ब, क आणि ड ३) फक्त अ, क आणि ड ४) **वरील सर्व**

- 1) In relation to Ozone which statements are true ?
A) Ozone is called protection shield of the Earth.
B) In 1985 it was clear that Ozone layer has holes.
C) 16 th September is celebrated as World Ozone Day.
D) In 1989 chemicals responsible for Ozone depletion are banned to utilize

Answer Options :

- 1) Only A, B and C 2) Only B, C and D 3) Only A, C and D 4) **All the above**

* पुढील उतारा वाचून प्र. क्र. २ ते प्र. क्र. ६ ची उत्तरे द्या .

''जागतिक पर्यावरण बदल''

मानवी लोकसंख्या झपाट्याने वाढत आहे. १९९९ मध्ये त्याने ६ अब्जांचा टप्पा ओलांडला. संसाधनांचा दरडोई वापर खूप पटींनी वाढला आहे. (उदा. २५ लीटर गोड्या पाण्याचा वापर २५० लीटर प्रति दिन पर्यंत वाढला आहे. यामुळे पृथ्वीवरील जीवन सहाय्यक प्रणालीवर ताण आला आहे आणि जागतिक स्तरावर अनेक पर्यावरणीय बदल घडून आले आहेत.

- i) १९०० च्या दशकात जगाच्या क्षेत्रफळाच्या ५०%, १९५० च्या दशकात ४०% आणि २००० च्या दशकात ३०% टक्केपेक्षा कमी भूभागावर वन क्षेत्र होते. यामुळे वाळवंटीकरण, अनियमित पर्जन्यमान वाढले आहे, अधिक पूर येत आहेत, मातीची धूप वाढली आहे, नद्यामधील बारमाही प्रवाह कमी झाला आहे. भूजल कमी झाले आहे त्यामुळे दुष्काळ वाढला आहे.

- ii) अधिकाधिक लोकं नगर आणि शहरांमध्ये स्थलांतरित होत आहेत. झोपडपट्ट्यांची संख्या वाढत आहे आणि परिणामी अस्वच्छता आणि लोकसंख्या वाढली आहे.
- iii) घन कचऱ्याच्या प्रमाणात वाढ.
- iv) औद्योगिक कचरा व प्रदूषकांच्या प्रमाणात वाढ.
- v) पाणवटे आणि अन्नसाखळी मध्ये खते आणि कीटकनाशकांच्या प्रवेशामध्ये वाढ.
- vi) जीवाश्म इंधनाच्या वापराच्या उच्च दरामुळे वातावरणात कार्बन डाय ऑक्साइड, सल्फर डाय ऑक्साइड आणि इतर अनेक वायू आणि रसायने मिसळत आहेत ज्यामुळे आम्ल पाऊस, ओझोनचा न्हास, जागतिक तापमान वाढ आणि वारंवार धुकेयुक्त हवामान निर्माण होत आहे.
- हरितगृह परिणाम हा हरितगृहामध्ये सौरकिरणोत्सर्गास परवानगी देऊन आढळणारा एक तापमानवाढ प्रभाव आहे. परंतु काचेचे फलक, पाण्याची वाफ आणि कार्बन डाय ऑक्साइड मुळे लांब लहरी उष्णतेच्या विकिरणांना बाहेर जाण्यास प्रतिबंध करतो. त्यामुळे समशीतोष्ण भागात उष्णकटिबंधीय वनस्पती वाढविण्यासाठी हरितगृहाचा वापर केला जातो. हरितगृहातील उष्णता एक तास किंवा त्याहून अधिक काळ सूर्यप्रकाशात पार्क केलेल्या कारच्या आतील भागासारखीच असते. या घटनेमुळे धुळयुक्त / आर्द्र / ढगाळ रात्री अधिक उबदार होतात.

Read the following passage and answer the questions 2 to 6.

“Global Environmental Changes”

Human population has been growing rapidly. It has crossed 6 billion mark in 1999. Per capita consumption of resources has increased to many times (e.g. 25 litres of fresh water to 250 litres/day). This has strained in life supporting system of earth and brought about a number of environmental changes on a global scale.

- i) Forest cover of the world was 50% of land area in the decade of 1900, 40% of land in the decade of 1950s and less than 30% in the decade of 2000. It has resulted in increased desertification, irregular rainfall, more floods, increased soil erosion, loss of perennial flow in rivers, reduced ground water and therefore, increased drought.
- ii) More and more people are migrating to towns and cities. There is rise in the number of slums and consequently, an increase in filth and pollution.
- iii) Increase in quantity of solid wastes.
- iv) Rise in industrial wastes and pollutants.
- v) Increased passage of fertilizers and pesticides in water bodies and food chains.
- vi) High rate of consumption of fossil fuels is adding CO₂, SO₂, and a number of other gases and chemicals into the atmosphere causing acid rain, ozone depletion, global warming and frequent foggy weather.

Green House Effect is a warming effect found in a green house by allowing solar radiations to pass in, but preventing long wave heat radiations to pass out due to glass panes, water vapours and carbon dioxide. Because of it, green houses are used for growing tropical plants in temperate areas. Green house warm up is similar to the inside of a car parked in the sun for an hour or so. Dusty /humid/ cloudy nights are warmer due to this phenomenon.

- २) जगामध्ये २००० च्या दशकात भूभागावर किती जंगल आवरण होते ?
- १) ५०% पेक्षा जास्त २) ६०% पेक्षा जास्त ३) फक्त ३०% ४) ३०% पेक्षा कमी
- 2) How much forest cover of the world was of land area in decade of 2000 ?
- 1) More than 50% 2) More than 60% 3) 30% only 4) Less than 30%

- ३) १९९९ साली मानवी लोकसंख्या किती होती ?
१) ४ अब्ज २) ५ अब्ज ३) ६ अब्ज ४) ३ अब्ज
- 3) How much was the human population in 1999 ?
1) 4 billion 2) 5 billion 3) 6 billion 4) 3 billion
- ४) जगातील जंगलांच्या न्हासामुळे कोणती संकटे उद्भवत आहेत ?
A) अनियमित पर्जन्यमान B) भूजल वाढले आहे C) वाळवंटीकरण D) दुष्काळ वाढला आहे
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने बरोबर आहेत ?
१) A फक्त २) A , C आणि D ३) A आणि B फक्त ४) A , B आणि D
- 4) Deforestation in the world has resulted in which calamities ?
A) Irregular rainfall B) Increased ground water
C) Desertification D) Increased drought
Which of the statement given above is/are correct ?
1) A only 2) A,C and D 3) A and B only 4) A, B and D
- ५) जीवाश्म इंधनाच्या वापराच्या उच्च दरामुळे कोणते दुष्परिणाम जाणवतात ?
A) आम्ल पाऊस B) ओझोनचा न्हास
C) स्वच्छ हवामान D) वारंवार धुकेयुक्त हवामान
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने बरोबर आहेत ?
१) A फक्त २) A आणि B फक्त ३) A , B आणि D ४) A , B आणि C
- 5) High rate of consumption of fossil fuel resulted in which effects ?
A) Acid rain B) Ozone depletion
C) Clean weather D) Frequent foggy weather
Which of the statement given above is/are correct ?
1) A only 2) A and B only 3) A,B and D 4) A, B and C
- ६) हरितगृह परिणाम म्हणजे काय ? तापमान बदलास कोणती कारणे परिणामकारक आहेत ?
A) हा हरितगृहामध्ये सौरकिरणोत्सर्गास परवानगी देऊन आढळणारा एक तापमानवाढ प्रभाव आहे.
B) हरितगृहातील उष्णता एक तास सूर्यप्रकाशात पार्क केलेल्या कारच्या आतील भागासारखी असते.
C) समशीतोष्ण भागात उष्णकटिबंधीय वनस्पती वाढविण्यासाठी हरितगृहाचा वापर केला जातो.
D) हरितगृह परिणामामुळे रात्री उबदार होतात.
वरीलपैकी कोणते विधान/विधाने बरोबर आहेत ?
१) A फक्त २) A आणि B फक्त ३) A , B आणि D ४) A , B, C आणि D
- 6) What is green house effect ? And what are the reasons for climate change ?
A) It is warming effect found in green house by allowing solar radiation to pass in.
B) Green house warm up is similar to the inside of car parked in the sun for an hour.
C) Green houses are used for growing tropical plants in temperate areas.
D) Green house effects causes warmer nights.
Which of the statement given is/are correct ?
1) A only 2) A and B only 3) A,B and D 4) A,B, C and D

६६) प्रदूषण – हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय

- १) मातीतील नायट्रोजन खत जिवाणूद्वारे तोडल्यास मुक्त होते.
- १) नायट्रोजन डायऑक्साइड (NO_2) २) नायट्रस ऑक्साइड (N_2O)
- ३) नायट्रोजन ट्रायऑक्साइड (NO_3) ४) नायट्रोजन (N_2)
- 1) Nitrogen fertilizers in soils releases when broken down by bacteria.
- 1) Nitrogen dioxide (NO_2) 2) Nitrous oxide (N_2O)
- 3) Nitrogen trioxide (NO_3) 4) Nitrogen (N_2)

Read the following passage carefully and answer the Q. No. 2 to Q. No. 6.

On top of nuclear war, in the coming decades humankind will face a new existential threat that hardly registered on the political radars in 1964 : ecological collapse. Humans are destabilising the global biosphere on multiple fronts. We are taking more and more resources out of the environment, while pumping back into it enormous quantities of waste and poison, thereby changing the composition of the soil, the water and the atmosphere.

We are hardly even aware of the myriad ways in which we disrupt the delicate ecological balance that has been shaped over millions of years. Consider, for example, the use of phosphorus as a fertiliser. In small quantities it is an essential nutrient for the growth of plants. But in excessive amounts it becomes toxic. Modern industrial farming is based on artificially fertilising the fields with plenty of phosphorus, but the high-phosphorus run-off from the farms subsequently poisons rivers, lakes and oceans, with a devastating impact on marine life. A farmer growing corn in Iowa might thus inadvertently kill fish in the Gulf of Mexico.

As a result of such activities, habitats are degraded, animals and plants are becoming extinct, and entire ecosystems such as the Australian Great Barrier Reef and the Amazon rainforest might be destroyed. For thousands of years Homo sapiens behaved as an ecological serial killer; now it is morphing into an ecological mass murderer. If we continue with our present course it will cause not just the annihilation of a large percentage of all life forms, but it might also sap the foundations of human civilisation.

Most threatening of all is the prospect of climate change. Humans have been around for hundreds of thousands of years, and have survived numerous ice ages and warm spells. However, agriculture, cities and complex societies have existed for no more than 10,000 years. During this period, known as the Holocene, Earth's climate has been relatively stable. Any deviation from Holocene standards will present human societies with enormous challenges they never encountered before. It will be like conducting an open-ended experiment on billions of human guinea pigs. Even if human civilisation eventually adapts to the new conditions, who knows how many victims might perish in the process of adaptation.

- 2) Which threat was not recognized by global politicians during the second half of the 20th Century?
- 1) Nuclear war threat 2) **Ecological destruction**
- 3) Threat of degradation of human life 4) None of the above
- 3) What is the reason of destructive effects on sea life, according to the passage ?
- 1) Use of artificial nutrients
- 2) Over use of natural resources
- 3) **Excessive use of phosphorus in farming that gets washed into sea, rivers and make them toxic.**
- 4) Nuclear Testing

- 4) Which of the following statements are true in the context of the given passage ?
- Human beings fully know that they are causing ecological imbalance
 - During Holocene period, climate was stable
 - Modern industrial farming is based on overuse of phosphorus
 - Amazon rain forest will not get destroyed irrespective of man's disruptive activities.

Answer Options :

- 1) a and b 2) b and d **3) b and c** 4) only b

- 5) Match the following.

A

- exist
- enormous
- encounter
- annihilation
- myriad

B

- be faced with
- large number of something
- incomplete destruction
- survive
- extremely large

Answer Options :

	a	b	c	d	e
1)	II	I	III	IV	V
2)	III	II	I	IV	V
3)	IV	V	I	III	II
4)	I	III	IV	II	V

- 6) Choose the most appropriate option :
Modern man has turned into , according to the writer.
- guinea pig to do experiment on
 - an ecological mass murderer**
 - an ecological serial killer
 - both an ecological serial killer and mass murderer

(६) सामान्य विज्ञान (२१) + १५

(१) भौतिकशास्त्र (७) +५

६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम / ४

६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान / ३ +५

६९) आयसीटी - इलेक्ट्रॉनिक्स, कम्युनिकेशन आणि संगणक तंत्रज्ञान, सोशल मीडिया

(२) रसायनशास्त्र (६) +५

७०) मूलद्रव्य सारणी - धातू आणि नॉनमेटल्स / २

७१) रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे / ३

७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते / १ +५

(३) जीवशास्त्र (३) +५

७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान / २ + ५

७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी / १

(४) वनस्पतीशास्त्र (२)

७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान / २

७६) उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती

७७) अॅग्रोइकोलॉजी - सेंद्रिय शेती, पिके आणि वृद्धत, पाणी व्यवस्थापन

७८) पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, फलोत्पादन आणि फुलशेती

(५) मानवी जीवशास्त्र (३)

७९) मानवी शरीर प्रणाली - CNS, CVS, GIT

८०) मानवी शरीर प्रणाली - मस्कुलोस्केलेटल, अंतःस्रावी, उत्सर्जन संस्था

८१) आरोग्य आणि रोग - वेक्टर, एजंट, निदान, उपचार आणि कार्यक्रम

८२) औषधे आणि लसी / १

८३) अन्न आणि पोषण - मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे / २

(६) विज्ञान आणि तंत्रज्ञान

८४) भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती, संस्था, वैज्ञानिक

८५) विज्ञान विकास, तंत्रज्ञानाद्वारे पायाभूत सुविधांचा विकास

(१) भौतिकशास्त्र

६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम

१) मुलाचा ताप $90.8^{\circ} F$ आहे. हे तापमान किती डिग्री सेल्सियस आहे ?

१) 34° सेल्सियस

२) 37° सेल्सियस

३) 39° सेल्सियस

४) 80° सेल्सियस

1) The fever of a child is $104^{\circ}F$. What is this temperature in degree Celsius ?

1) $35^{\circ}C$

2) $37^{\circ}C$

3) $39^{\circ}C$

4) $40^{\circ}C$

२) जर एखादी वस्तू 36° अंशात तिरप्या असणाऱ्या दोन समतल आरशांमध्ये समरूप ठेवली, तर किती प्रतिमा तयार होतील ?

१) ८

२) ९

३) १०

४) ११

2) If an object is placed symmetrically between two plane mirrors inclined at an angle of 36° , then how many images will be formed ?

1) 8

2) 9

3) 10

4) 11

- ३) ह्या पदार्थाचा प्रतिरोधकता निर्णायक (critical) तापमानाच्या खाली शून्य होते.
१) वाहक २) रोधक ३) अतिवाहक ४) यापैकी नाही
- ३) are materials whose resistivities become zero below a critical temperature.
1) Conductors 2) Insulators 3) Super conductors 4) None of these
- ४) $\frac{P}{\rho} + hg + \frac{1}{2} = \text{स्थिरांक}$, हे गणितीय विधान या नावाने ओळखले जाते.
१) सातत्य समीकरण २) बर्नोलीचे समीकरण
३) पास्कलचा समीकरण ४) युलरचे समीकरण
- ४) $\frac{P}{\rho} + hg + \frac{1}{2} = \text{constant}$ is the mathematical statement of
1) Equation of continuity 2) Bernoulli's equation
3) Pascal's law 4) Euler's equation

६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान

- १) जेव्हा α - कण किरणोत्सारी घटकातून बाहेर पडतात तेव्हा
१) अणुअंक २ ने कमी होतो आणि अणुवस्तुमानांक ४ ने कमी होतो.
२) अणुअंक १ ने कमी होतो आणि अणुवस्तुमानांक २ ने कमी होतो.
३) अणुअंक १ ने वाढतो.
४) अणुअंक आणि अणुवस्तुमानांक बदलत नाही.
- 1) When α particle emits from a radioactive element then
1) atomic number decreases by 2 and mass number decreases by 4
2) atomic number decreases by 1 and mass number decreases by 2
3) atomic number increases by 1
4) atomic number and mass number remains same
- २) खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?
१) ग्रहाचा वेग सूर्यापासून जास्तीत जास्त अंतर असताना सर्वात कमी आणि सूर्यापासून कमीत कमी अंतर असताना सर्वात जास्त असतो.
२) ग्रहांचा वेग सूर्यापासून जास्तीत जास्त अंतर असताना सर्वात जास्त आणि सूर्यापासून कमीत कमी अंतर असताना सर्वात कमी असतो.
३) ग्रहांचा वेग सूर्यापासून जास्तीत जास्त व कमीत कमी अंतर असताना सारखाच असतो.
४) ग्रहांचा वेग सूर्यापासून जास्तीत जास्त व कमीत कमी अंतर असताना सर्वात जास्त असतो.
- 2) Which of the following statement is correct ?
1) The speed of Planet is faster when they are nearer to the sun and slower when they are farther away from the sun.
2) The speed of Planet is faster when they are farther from the sun and slower when they are nearer to the sun,
3) The speed of Planet is same when they are nearer to the sun or farther away from the sun.
4) The speed of Planet is faster when they are nearer to the sun or farther away from the sun.

*** खालील उतारा वाचून प्र. क्र. ३ ते प्र. क्र. ७ ची उत्तरे द्या.**

मोटर्स अशी उपकरणे आहेत जी विद्युत ऊर्जेला यांत्रिक ऊर्जेत रूपांतरित करतात. मूलतः मोटरचे कार्य जनित्राच्या उलट चालते. यात गुंडाळी फिरवून विद्युतप्रवाह निर्माण करण्याऐवजी, बॅटरीद्वारे गुंडाळीला विद्युतप्रवाह पुरवला जातो आणि विद्युतप्रवाह वाहणाऱ्या गुंडाळीवर कार्य करणाऱ्या पीडन परिबलामुळे ते फिरते. परिभ्रमी धात्राला बाह्य उपकरणाशी जोडून उपयुक्त यांत्रिक कार्य केले जाऊ शकते. तथापि गुंडाळी चुंबकीय क्षेत्रात फिरत असताना, बदलणारे चुंबकीय प्रवाह, गुंडाळीत एक विद्युतगामक प्रेरित करते; हे प्रेरित विद्युतगामक, गुंडाळीतील विद्युतप्रवाह कमी करण्यासाठी कार्य करते. जर असे झाले नाही तर, लेन्झच्या नियमांचे उल्लंघन होईल. धात्राचा पूर्ण वेग वाढल्याने माघारी विद्युतगामक परिमाणात वाढ होते (माघारी विद्युतगामक हा वाक्यांश एक विद्युतगामक दर्शविण्यासाठी वापरला जातो, जो पुरवठा केलेला विद्युत प्रवाह कमी करतो) विद्युतप्रवाह पुरवण्यासाठी उपलब्ध विद्युतदाब पुरवठा हा विद्युतदाब आणि माघारी विद्युतगामक यांच्यातील फरकाच्या बरोबरीचे असल्यामुळे, फिरणाऱ्या वेटोळ्यातील विद्युतप्रवाह मागील बाजूने मर्यादित असतो.

जेव्हा मोटर चालू केली जाते, तेव्हा सुरुवातीला कोणतेही माघारी विद्युतगामक नसते. अशावेळी प्रवाह खूप मोठा असतो. कारण तो फक्त वेटोळ्याच्या प्रतिकाराने मर्यादित असतो. वेटोळे फिरू लागल्यावर, प्रेरित माघारी विद्युतगामक लागू विद्युतदाबाला विरोध करते आणि वेटोळ्यामधील विद्युतप्रवाह कमी होतो. यांत्रिक भार वाढल्यास मोटर मंदावते. यामुळे माघारी विद्युतगामक कमी होतो. ही माघारी विद्युतगामकातील घट, वेटोळ्यातील विद्युतप्रवाह वाढवते आणि त्यामुळे बाह्य विद्युतदाबातील स्रोतापासून आवश्यक शक्ती देखील वाढते.

या कारणास्तव मोटर सुरु करण्यासाठी आणि ती चालवण्यासाठी, ऊर्जेची आवश्यकता हलक्यापेक्षा जास्त भारांसाठी जास्त आहे. जर मोटारला भार-विरहीत चालवण्याची परवानगी असेल तर माघारी विद्युतगामक अंतर्गत ऊर्जा आणि घर्षणामुळे होणारी ऊर्जेची हानी भरून काढण्यासाठी विद्युतप्रवाह कमी करते.

जर खूप जास्त भार असताना मोटर सुरु केली तर ती फिरू शकत नाही. त्यामुळे माघारी विद्युतगामकाच्या कमतरतेमुळे मोटारच्या वायरमध्ये धोकादायकपणे उच्च विद्युतप्रवाह होऊ शकतो. या समस्येचे निराकरण न केल्यास आग लावू शकते.

Read the following passage and answer the questions from 3 to 7.

Motors are devices that convert electrical energy to mechanical energy. Essentially, a motor is a generator operating in reverse. Instead of generating a current by rotating a loop, a current supplied to the loop causes it to rotate. Useful mechanical work can be done by attaching the rotating armature to some external device. However, as the loop rotates in a magnetic field, the changing magnetic flux induces an emf in the loop; this induced emf always acts to reduce the current in the loop. If this were not the case, Lenz's law would be violated. The back emf increases in magnitude as the rotational speed of the armature increases. (The phrase back emf is used to indicate an emf that tends to reduce the supplied current.) Because the voltage available to supply current equals the difference between the supply voltage and the back emf, the current in the rotating coil is limited by the back emf.

When a motor is turned on, there is initially no back emf: thus, the current is very large because it is limited only by the resistance of the coils. As the coils begin to rotate, the induced back emf opposes the applied voltage, and the current in the coil is reduced. If the mechanical load increases, the motor slows down; this causes the back emf to decrease. This reduction in the back emf increases the current in the coils and therefore also increases the power needed from the external voltage source.

For this reason, the power requirements for starting a motor and for running it are greater for heavy load than for light ones. If the motor is allowed to run under no mechanical load, the back emf reduces the current to a value just large enough to overcome energy losses due to internal energy and friction. If a very heavy load jams the motor so that it cannot rotate, the lack of a back emf can lead to dangerously high current in the motor's wire. If the problem is not corrected, a fire could result.

- ३) मोटरसाठी विद्युतघटाची भूमिका काय असते ?
१) गुंडाळी फिरवून विद्युतप्रवाह निर्माण करणे
३) चुंबकीय क्षेत्र निर्माण करणे
- ३) What is the role of a battery for a motor ?
1) To generate a current by rotating a loop
3) To generate a magnetic field
- ४) मोटरमध्ये माघारी विद्युतगामकाचे महत्त्व काय आहे ?
१) यामुळे मोटरचा वेग वाढतो
३) हे उपयुक्त यांत्रिक कार्य निर्माण करते
- ४) यामुळे मोटरमधील विद्युतप्रवाह कमी होतो
४) यामुळे मोटरचा पीडन परिबल कमी होतो.
- 4) Why is back emf important in a motor ?
1) It increases the speed of the motor
3) It generates useful mechanical work
- २) To supply current to the loop
4) To supply mechanical energy
- ५) मोटर चालू केल्यावर विद्युतप्रवाह सुरुवातीला खूप मोठा का असतो ?
१) कारण माघारी विद्युतगामक खूप मजबूत असतो
३) कारण वेटोळ्याचा प्रतिकार खूप जास्त असतो
- २) कारण यांत्रिक भार खूप जास्त असतो
४) कारण सुरुवातीला माघारी विद्युतगामक नसतो.
- 5) Why is the current initially very large when a motor is turned on ?
1) Because the back emf is very strong
2) Because the mechanical load is very heavy
3) Because the resistance of the coils is very high
4) Because there is initially no back emf
- ६) जेव्हा मोटारीतील यांत्रिक भार वाढतो, तेव्हा माघारी विद्युतगामकाचे काय होते ?
१) ते तसेच राहते.
३) ते कमी होते
- २) ते वाढते
४) त्याचा मोटरवर काहीही परिणाम होत नाही
- 6) What happens to the back emf, when the mechanical load on the motor increases ?
1) It remains the same
3) It decreases
- 2) It increases
4) It has no effect on the motor
- ७) चालू मोटरवर अतिरिक्त भार टाकल्यास काय होईल ?
१) माघारी विद्युतगामक वाढते
२) मोटार सामान्यपणे चालू राहते
३) माघारी विद्युतगामकाच्या कमतरतेमुळे धोकादायक उच्च विद्युत प्रवाह होऊ शकतो
४) मोटार काम करणे थांबवते.
- 7) What can happen if a heavy load is given on a running motor ?
1) The back emf increases
2) The motor continues to operate normally
3) The lack of back emf can lead to dangerously high current
4) The motor stops working

(२) रसायनशास्त्र

७०) मूलद्रव्य सारणी – धातू आणि नॉनमेटल्स

- १) जर १.० मोल आदर्श वायूचे आकारमान मानक तापमान आणि दाबाला २२.४ Lit असेल तर सर्वकष वायू स्थिरांक R असतो.
- १) **0.0821 atm Lit mol⁻¹ K⁻¹** २) $8.314 \times 10^7 \text{ Joules K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$
 ३) $82.1 \text{ atm Lit mol}^{-1} \text{ K}^{-1}$ ४) $8.314 \text{ erg K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$
- 1) If one mole of an ideal gas occupies 22.4 Lit at Standard Temperature and Pressure, then the value of the universal gas constant R is
- 1) **0.0821 atm Lit mol⁻¹K⁻¹** 2) $8.314 \times 10^7 \text{ Joules K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$
 3) $82.1 \text{ atm Lit mol}^{-1} \text{ K}^{-1}$ 4) $8.314 \text{ erg K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$
- २) NH₃ आणि BF₃ च्या आकारांबद्दल खालीलपैकी कोणता पर्याय अचूक आहे?
- १) NH₃ – पिरॅमिडल आणि BF₃ – पिरॅमिडल २) NH₃ – आणि BF₃ – प्लेनर
 ३) NH₃ – प्लेनर आणि BF₃ – पिरॅमिडल ४) **NH₃ – आणि BF₃ – प्लेनर**
- 2) Which of the following is correct for the shapes of NH₃ and BF₄?
- 1) NH₃ - Pyramidal and BF₄ - Pyramidal 2) NH₃ - Planar and BF₄ - Planar
 3) NH₃ - Planar and BF₄ - Pyramidal 4) **NH₃ - Pyramidal and BF₄ - Planar**

७१) रासायनिक अभिक्रिया – आम्ल, क्षार, संयुगे

- १) ०.१० M जलीय HCl द्रावणाचा pH काढण्यासाठी खालीलपैकी कोणता गणितीय संबंध वापरावा?
- 1) $\text{pH} = \log_{10} (1.0 \times 10^{-1})$ 2) $\text{pH} = \log_{10} (1.0 \times 10^1)$
 3) **$\text{pH} = -\log_{10} (1.0 \times 10^{-1})$** 4) $\text{pH} = -\log_{10} (1.0 \times 10^1)$
- 1) Which of the following mathematical relationships should be used to calculate the pH of a 0.10M aqueous HCl solution ?
- 1) $\text{pH} = \log_{10}(1.0 \times 10^{-1})$ 2) $\text{pH} = \log_{10}(1.0 \times 10^{-1})$
 3) **$\text{pH} = -\log_{10}(1.0 \times 10^{-1})$** 4) $\text{pH} = -\log_{10}(0.10 \times 10^1)$
- २) 1.5M H₂SO₄ च्या 10 dm³ द्रावणापासून 1.0N, H₂SO₄ चे द्रावण कसे बनवाल?
- १) दिलेल्या द्रावणात 5 dm³ पाणी घालून २) दिलेल्या द्रावणात २९४ ग्रॅम H₂SO₄ घालून
 ३) **दिलेल्या द्रावणात 20 dm³ पाणी घालून** ४) दिलेल्या द्रावणात १७४ ग्रॅम H₂SO₄ घालून
- 2) How is 1.0N H₂SO₄ solution is prepared from 10 dm³ of 1.3M H₂SO₄ solution ?
- 1) By adding 5 dm³ of water to it 2) By adding 294 g of H₂SO₄ to it
 3) **By adding 20 dm³ of water to it** 4) By adding 174 g of H₂SO₄ to it
- ३) १८० ग्रॅम अॅसेटिक आम्ल (CH₃COOH) आणि १८० ग्रॅम पाणी (H₂O) एकमेकांत मिसळले. तयार झालेल्या द्रावणात अॅसेटिक आम्लाचा मोल फ्रॅक्शन इतका असेल. [H = 1, C = 12, O = 16]
- १) **०.२३** २) १.० ३) ०.५ ४) वरीलपैकी कोणताही नाही.
- 3) 180 g of acetic acid (CH₃COOH) is mixed with 180 g of water (H₂O). The mole fraction of acetic acid in the resultant solution is - (H=1,C=12,O= 16)
- 1) **0.23** 2) 1.0 3) 0.5 4) None of the above

७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते

१) खालीलपैकी कोणत्या हायड्रोकार्बनमध्ये ८०% टक्के कार्बन असतो?

(H = 1, C = 12)

१) बेंझीन

२) मिथेन

३) इथेन

४) सायक्लोहेक्झेन

1) Which of the following hydrocarbon has 80% carbon ?

(H=1,C=12)

1) Benzene

2) Methane

3) Ethane

4) Cyclohexen

* खालील उतारा वाचून प्र. क्र. २ ते प्र. क्र. ६ ची उत्तरे लिहा

खूपदा कार्बनी संयुगांमध्ये कार्बन (C), हायड्रोजन (H) आणि ऑक्सिजन (O) असतात, काहीमध्ये अधिकचे नायट्रोजन (N), हॅलोजन (X = Cl, Br, I) इ. असतात. कार्बनी संयुगांत अणूंमध्ये सहसंयुज बंध ' - ' असे दर्शविले जातात. उदा. CH₄, मिथेनमध्ये प्रत्येक हायड्रोजन आणि कार्बनमध्ये एक सहसंयुज बंध असतो. (Structure of methane)

कार्बनी रसायनशास्त्राला क्रियात्मक गटांचे (जो अणू किंवा अणूंचा गट त्या संयुगाला विशिष्ट गुणधर्म प्रदान करतो) रसायनशास्त्र म्हणतात. उदा. क्रियात्मक गट हायड्रोक्सील, - O - H आणि त्याचे संयुग अल्कोहोल (R-O-H) जिथे - R हा अलकाइल गट आहे (- R = C_nH_{2n+1}) कार्बोनिल क्रियात्मक गटाला >C = O दोन संरचना असतात.

(i) अल्डिहाइडिक गट $\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ -\text{C}=\text{O} \end{array}$ आणि त्या संयुगाला अल्डिहाइड ($\text{H}-\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$ or $\text{R}-\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$) म्हणतात, आणि

(ii) कीटॉनिक गट, >C = O आणि त्या संयुगाला कीटोन ($\text{R}_1-\begin{array}{c} \parallel \\ \text{C} \\ \parallel \\ \text{R}_2 \end{array}$ where $\text{R}_1 = \text{R}_2$ or $\text{R}_1 \neq \text{R}_2$) असे

म्हणतात. कार्बोनिल गट आणि हायड्रोक्सील गट एकत्र करून $\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ -\text{C}=\text{O} \end{array}$, कार्बोक्सील क्रियात्मक गट तयार होतो आणि तयार

होणाऱ्या संयुगाला कार्बोक्सीलिक आम्ल ($\text{H}-\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$ and $\text{R}-\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$) म्हणतात., कार्बोक्सीलिक आम्ल आणि अल्कोहोल

यामध्ये संघट H₂SO₄ च्या संपर्कात रासायनिक अभिक्रिया होऊन एस्टर तयार होते. एस्टरमध्ये $\begin{array}{c} \text{O} \\ \parallel \\ -\text{C}-\text{O}- \end{array}$ क्रियात्मक गट ज्या संयुगाला विशिष्ट गुणधर्म प्रदान करतो त्याचे सर्वसाधारण सूत्र

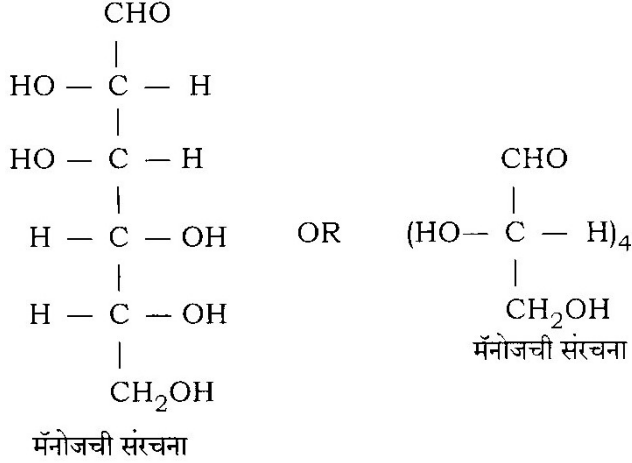
($\text{H}-\begin{array}{c} \text{O} \\ \parallel \\ \text{C} \end{array}-\text{OR}$ or $\text{R}-\begin{array}{c} \text{O} \\ \parallel \\ \text{C} \end{array}-\text{OR}_1$ where $\text{R} = \text{R}_1$ or $\text{R} \neq \text{R}_1$) असे असते.

सजीवांमध्ये खूपसे वेगवेगळ्या प्रकारचे जीवरेणू उदा. कर्बोदके, ($-\begin{array}{c} \text{O} \\ \parallel \\ \text{C} \end{array}-\text{O}-$ प्रथिने असतात), लिपिड ($-\begin{array}{c} \text{O} \\ \parallel \\ \text{C} \end{array}-\text{N}-$ असतात) इ. असतात. जे त्या सजीवांच्या संरचनेचा भाग असतात, आणि ते विविध शारीरिक अभिक्रियांमध्ये भाग सुद्धा घेत असतात. म्हणजेच कार्बनी संयुगात, हायड्रोजन फक्त एक बंध, ऑक्सिजन फक्त दोन बंध, नायट्रोजन फक्त तीन बंध आणि कार्बन फक्त चार बंध तयार करतात.

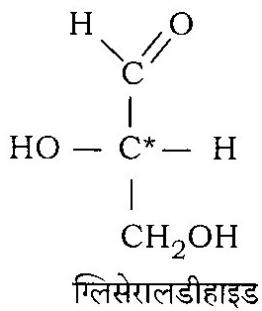
जरी कार्बोदकांचे सर्वसामान्य सूत्र C_x(H₂O)_y, म्हणजेच कार्बनचे सजल असते तरी रासायनिक दृष्ट्या ते पॉलीहायड्रोक्सी अल्डिहाइड (किंवा कीटोन) असतात. उदा C₆H₁₂O₆, हे एकतर ग्लूकोज किंवा फ्रुक्टोज किंवा गॅल्याक्टोज असते. ह्यांचे जलीय अपघटण करता येत नाही. म्हणूनच त्यांना मोनोसॅकॅराईड म्हणतात. डायसॅकॅराईड उदा. C₁₂H₂₂O₁₁, सुक्रोजचे जलीय

अपघटन (एक H_2O वापरून) होऊन दोन मोनोक्साईड म्हणजेच ग्लुकोज आणि फ्रुक्टोज मिळतात. ट्रायसॅकराइड उदा. $C_{18}H_{32}O_{16}$, रॅफीनोजचे जलीय अपघटन (दोन H_2O वापरून) होऊन तीन मोनोसॅकराइड म्हणजेच ग्लुकोज, गॅल्याक्टोज, आणि फ्रुक्टोजचे प्रत्येकी एक एकक मिळतात. पॉलिसॅकराइड उदा. $(C_6H_{10}O_5)_n$, स्टार्चचे जलीय अपघटन होऊन ग्लुकोजची खूपच एकक तयार होतात.

ज्या मोनोसॅकराइडमध्ये एक अल्डिहाइडीक क्रियात्मक गट असतो त्याला अल्डोज म्हणतात, आणि त्यांच्या नावांचा शेवट 'ओज' ने करतात. उदा. मॅनोज $C_6H_{12}O_6$, तसेच ज्यामध्ये एक किटॉनिक क्रियात्मक गट असतो त्याला किटोज म्हणतात, आणि त्यातल्या काहींच्या नावांचा शेवट 'युलोज' ने करतात. ह्या नावांचे त्या मोनोसॅकराइडच्या रेणूमध्ये असलेल्या कार्बन अणुंच्या संखेनुसार आणखी परिवर्तन होते उदा. मॅनोज $C_6H_{12}O_6$ चे नाव अल्डोहेक्झोज असे सुद्धा ठरते

सगळ्यात लहान अल्डोज, आणि फक्त ज्याच्या नावाचा शेवट "ओज" होत नाही तो ग्लिसेरालडिहाइड आहे. त्यात एक कायरल केंद्र किंवा एक असममितिय कार्बन* अणु (जो कार्बनचा अणु वेगवेगळ्या मूलद्रव्यांच्या अणुंना किंवा अणुंच्या विविध गटांना जोडलेला असतो) आहे. एक कायरल केंद्र असणारे रेणू प्रतिबिंबिरूपितांच्या एक जोडीच्या रूपात अस्तित्वात असतात आणि त्यांचे एकमेकाशी संबंध हे वस्तु आणि त्याची दर्पण प्रतिमा असते. ह्या जोडीतील प्रत्येक प्रतिबिंबिरूपित, प्रतल ध्रुविय प्रकाश सारख्याच मात्रेत पण विरुद्ध दिशांना वळवतात / परिवलन करतात.

हा गुणधर्म फक्त ज्याच्या कार्बनी संयुगांच्या रेणूमध्ये कायरल केंद्र असेल अशीच कार्बनी संयुगे दर्शवितात. आपण त्या रेणूमधील अशा प्रतिबिंबिरूपितांची संख्या 2^n (जेव्हा n = कायरल केंद्रांची त्या रेणूमधील संख्या) ज्यांचे रेणूसूत्र सारखे असून रेणूंच्या भिन्न संरचनांना समसूत्री म्हणतात. जर समसूत्रीमध्ये विविध क्रियात्मक गट असणाऱ्यांना क्रियात्मक गट समसूत्री आणि ह्या घटनेला क्रियात्मक गट समसूत्रता म्हणतात.

Read the following passage and answer the questions 2 to 6.

Many organic compounds contain carbon (C), hydrogen (H), oxygen (O); and some of them also have additional elements such as nitrogen (N), halogens (X= Cl, Br, I) etc. The bond/s between the atoms in organic compounds are covalent, and are indicated by a '-'; eg. in methane, CH₄, each hydrogen and carbon has a single covalent bond.

Organic chemistry is also called the chemistry of functional groups (an atom or group of atoms that confers specific characteristics to that compound) eg. the functional group (FG) is hydroxyl, —O—H and the compounds formed are alcohols (R-O-H) where —R is alkyl group (—R is —C_nH_{2n+1} and 'n' is the number of carbon atoms). The FG carbonyl >C=O has two arrangements;

(i) aldehydic, $\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ -\text{C}=\text{O} \end{array}$ the compound is aldehyde ($\text{H}-\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$ or $\text{R}-\begin{array}{c} \text{H} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$) and

(ii) ketonic, >C=O and the compound is ketone ($\text{R}_1-\begin{array}{c} \text{O} \\ || \\ \text{C} \end{array}=\text{R}_2$ where $\text{R}_1 = \text{R}_2$ or $\text{R}_1 \neq \text{R}_2$). The

combination of carbonyl group with hydroxyl group gives $\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ -\text{C}=\text{O} \end{array}$ i.e. carboxyl functional group,

and the compounds formed are carboxylic acids ($\text{H}-\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$ and $\text{R}-\begin{array}{c} \text{OH} \\ | \\ \text{C}=\text{O} \end{array}$). Carboxylic acids react with alcohols in presence of concentrated H₂SO₄, yields esters, whose general formula is

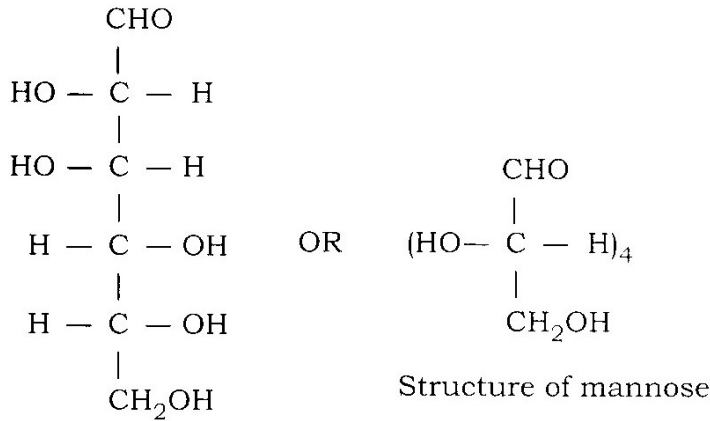
$\begin{array}{c} \text{O} \\ || \\ \text{H}-\text{C}-\text{OR} \end{array}$ or $\begin{array}{c} \text{O} \\ || \\ \text{R}-\text{C}-\text{OR}_1 \end{array}$, where $\text{R} = \text{R}_1$ or $\text{R} \neq \text{R}_1$. The characteristic properties of esters are

because of $\begin{array}{c} \text{O} \\ || \\ -\text{C}-\text{O}- \end{array}$ functional group. Bodies of living organisms contain large number of differ-

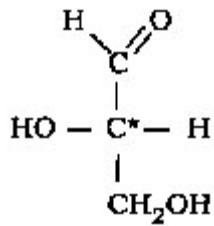
ent biomolecules eg. carbohydrates, proteins (contain $\begin{array}{c} \text{O} \quad \text{H} \\ || \quad | \\ -\text{C}-\text{N}- \end{array}$), lipids (contain $\begin{array}{c} \text{O} \\ || \\ -\text{C}-\text{O}- \end{array}$) etc. which constitute their structure, and are also part of various physiological processes taking place in them. Thus, hydrogen forms only one, oxygen forms only two, nitrogen forms only three, and carbon forms only four covalent bonds.

Though most of carbohydrates are represented by a general formula C_x(H₂O)_y i.e. hydrates of carbon, they are chemically polyhydroxy aldehydes (or ketones) eg. C₆H₁₂O₆ is either glucose or fructose or galactose. They cannot be hydrolyzed further, hence are called monosaccharides. Disaccharides eg. sucrose, C₁₂H₂₂O₁₁, on hydrolysis (using one H₂O) yields two molecules of monosaccharides: glucose and fructose. Trisaccharides eg. raffinose, C₁₈H₃₂O₁₆, on hydrolysis (using two H₂O) yields three monosaccharides one unit of each: glucose, fructose and galactose. Polysaccharide eg. starch, (C₆H₁₀O₅)_n is a common ingredient of food grain, on hydrolysis yields a very large number of units of glucose.

Monosaccharide with an aldehydic carbonyl group is called aldose, and their names will have suffix 'ose' eg. Mannose, C₆H₁₂O₆. While that with a ketonic carbonyl group is called ketose, and their some names end with 'ulose'. These names are further modified in accordance with the total number of carbon atoms in the monosaccharide eg. Mannose, C₆H₁₂O₆ can also be called aldohexose.

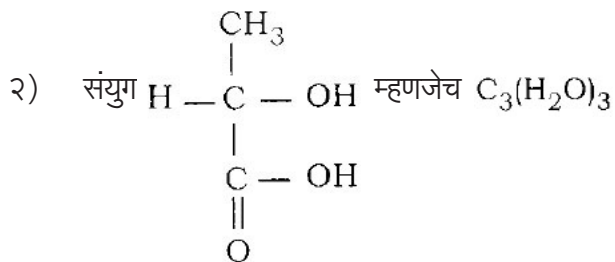

The smallest aldose, and the only one whose name does not end in “ose”, is glyceraldehyde. It has a chiral center or has an asymmetric carbon* atom (a carbon atom bonded to four different atoms or groups). A molecule with a chiral center has a pair of enantiomers which are related to each other as object and its mirror image. Each isomer of this pair rotates the plane polarized light in equal magnitude but in opposite directions.

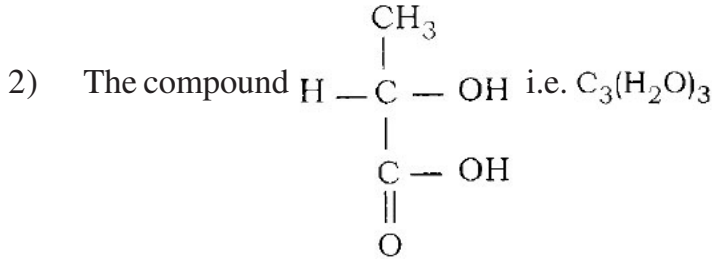
Glyceraldehyde

This property (optical activity) is shown only by those organic compounds which have a chiral center. One can arrive at the number of optical isomers using the relation 2^n , where n is the number of chiral centers. The molecules having the same molecular formula but different structures are called isomers. If the isomers carry different functional groups, they are called functional isomers, and the phenomenon is called functional isomerism.

- १) अल्डोत्रायोज, एक कार्बोदक आहे.
३) किटोत्रायोज, एक कार्बोदक आहे.

- २) डायहायड्रॉक्सि ट्रायोज, एक कार्बोदक आहे.
४) एक कार्बोदक नाही.

- 1) Aldotriose, a carbohydrate
3) Ketotriose, a carbohydrate

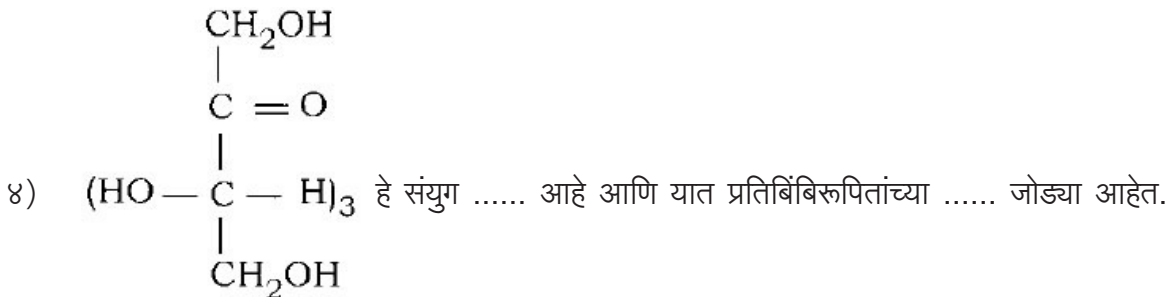
- 2) Dihydroxy triose, a carbohydrate
4) **Not a carbohydrate**

3) संयुग 'अ' चे जलीय अपघटन (तीन कृज वापरून) योग्य परिस्थितीत केले असता एक ग्लूकोज एकक, एक फ्रुक्टोज एकक आणि दोन गॅलॅक्टोज एकक तयार होतात, तर 'अ' चे रेणुसूत्र हे आहे.

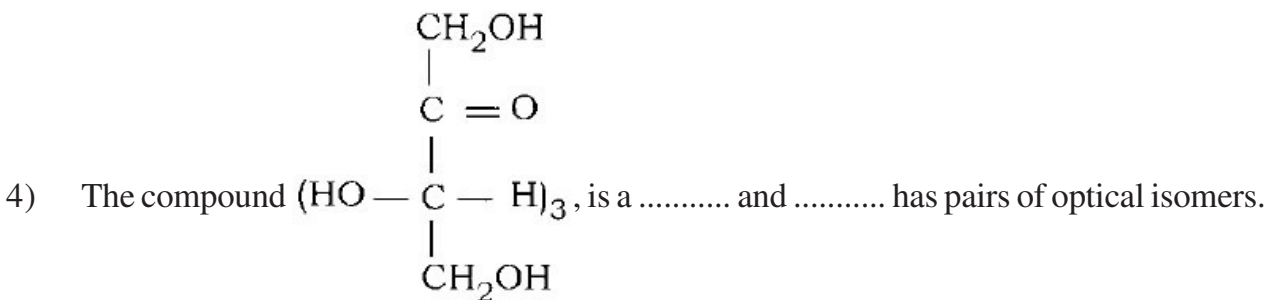
- १) $\text{C}_{24}\text{H}_{44}\text{O}_{22}$ २) $\text{C}_{24}\text{H}_{48}\text{O}_{24}$ ३) $\text{C}_{24}\text{H}_{42}\text{O}_{21}$ ४) $\text{C}_{24}\text{H}_{40}\text{O}_{20}$

3) The compound 'A' undergoes hydrolysis (Using three H₂O) under appropriate conditions to form a unit of glucose, a unit of fructose and two units of galactose. The molecular formula of the compound 'A' is

- 1) $\text{C}_{24}\text{H}_{44}\text{O}_{22}$ 2) $\text{C}_{24}\text{H}_{48}\text{O}_{24}$ 3) $\text{C}_{24}\text{H}_{42}\text{O}_{21}$ 4) $\text{C}_{24}\text{H}_{40}\text{O}_{20}$

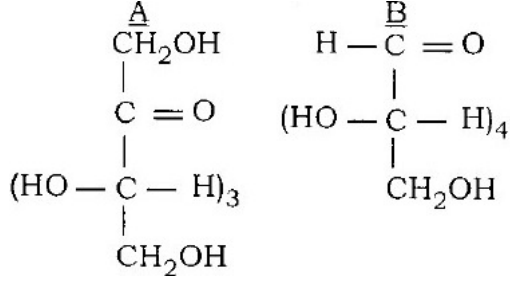

- १) किटोहेक्सोज, ४ २) किटोहेक्सोज, ८ ३) अल्डोहेक्सोज, ४ ४) अल्डोहेक्सोज, ८

- 1) **Ketohexose, 4** 2) Ketohexose, 8 3) Aldohexose, 4 4) Aldohexose, 8

५) खालीलपैकी कोणता पर्याय संयुगे 'अ' आणि 'इ' च्या बाबतीत अचूक आहे?

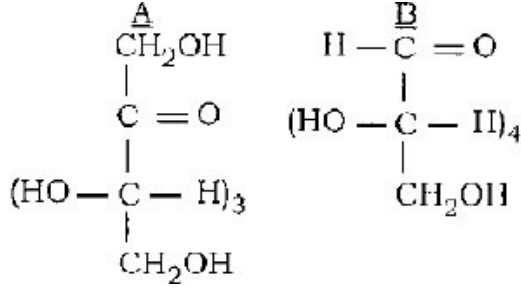
१) अ आणि इ ही फक्त एकमेकांची प्रतिबिंबिरूपिते आहेत.

२) अ आणि इ ही फक्त एकमेकांची क्रियात्मक गट समसूत्री आहेत.

३) अ आणि इ ही एकमेकांची प्रतिबिंबिरूपिते आणि क्रियात्मक गट समसूत्री आहेत.

४) अ आणि इ ही एकमेकांची प्रतिबिंबिरूपिते नाही आणि क्रियात्मक गट समसूत्रीही नाहीत.

5) Which of the following option is correct about compounds A and B ?

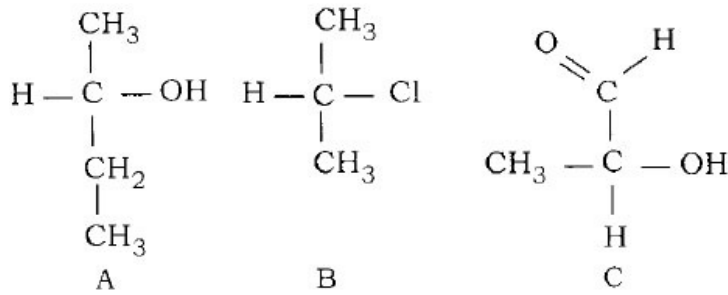
1) A and B are only optical isomers of each other

2) A and B are only functional isomers of each other

3) A and B are optical as well as functional isomers of each other

4) A and B are neither optical nor functional isomers of each other

६) खालीलपैकी कोणती संयुगे प्रकाशीय क्रियाशीलता दाखवतील ?

पर्यायी उत्तरे :

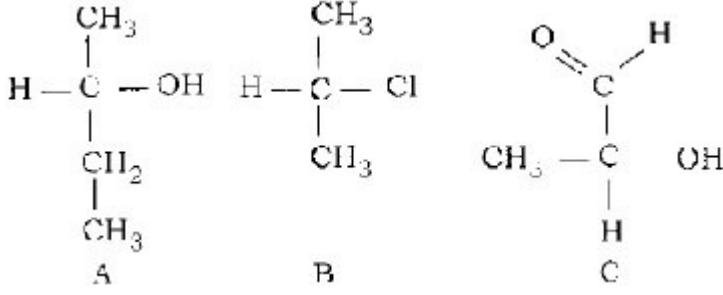
१) फक्त A आणि B

२) फक्त A आणि C

३) फक्त B आणि C

४) वरील सर्व

6) Which of the following compounds will show optical activity ?

- 1) Only A and B 2) Only A and C 3) Only B and C 4) All of the above

(3) जीवशास्त्र

७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान

१) शंखशास्त्राचा अभ्यास म्हणजे कशाचा अभ्यास ?

- १) सिलेंटेरेट २) मोलुस्का ३) मोलुस्कांचे कवच ४) मोलुस्कांचे आवरण

1) Conchology is the study of what ?

- 1) Coelenterates 2) Mollusca
3) Shells of Mollusca 4) Mantle of Mollusca

२) मोलुस्का वर्गीय प्राणी मृदुकाय असतात. आणि ते खालील वैशिष्ट्ये धारण करतात :

- अ) ते प्राणिसृष्टीमधील दुसरा सर्वात मोठा वर्ग आहे. ब) सर्वसाधारणपणे ते द्विपक्षीय सममितीय असतात
क) ते फक्त जमिनीवरच राहतात. ड) त्यांना मांसल पाय असतात.

वरीलपैकी कोणते विधान /विधाने बरोबर आहेत ?

- १) फक्त अ २) अ, ब आणि ड ३) अ, ब आणि क ४) फक्त अ आणि ब

2) Phylum Mollusca contains soft bodied animals characterized of :

- a) They are second largest phylum in animal kingdom
b) They are generally bilaterally symmetrical
c) They are only Terrestrial animals
d) They are having muscular foot

Which of the statements given above is/are correct ?

- 1) only a 2) a, b and d 3) a, b and c 4) only a and b

* पुढील उतारा वाचून प्र. क्र. ३ ते ७ ची उत्तरे द्या.

जन्मकुंडल्यांची मांडणी किंवा पुनर्मांडणी करण्याचं गॅलिलिओचं कसब तसं वाईट होतं. परंतु स्वतःची दुर्बीण अंतराळकडं रोखली आणि जे दिसलं त्यांचं अगदी स्वाभाविकपणे अर्थनिर्णयन केलं, म्हणून त्याचं खगोलशास्त्र क्रांतिकारी ठरलं. त्यामुळं मग चंद्रामधला माणूस गायब झाला आणि त्याची जागा पर्वतांनी घेतली. पण नंतर त्याचं खगोलशास्त्र धोकादायक ठरू लागलं, कारण सत्ताधारी वर्गानं आणि या वर्गाची चाकरी करणाऱ्या चर्चनं गृहीत धरलेल्या विश्वव्यवस्थेलाच यातून हादरा धक्का बसला होता. परिणामी, उर्वरित समाजव्यवस्थेलाही आव्हान निर्माण होण्याची शक्यता निर्माण झाली. तसं करू पाहणाऱ्या कोणत्याही माणसाला त्याची जोखीम स्वीकारावी लागलीच असती.

विज्ञान म्हणजे केवळ प्रायोगिक माहितीचा संचय नसतो. कोणता ना कोणता वादग्रस्त सिद्धांत निकालात काढला जात नसेल तर संबंधित प्रयोग महान ठरत नाही. त्याचप्रमाणे कोड्यात पाडणाऱ्या प्रायोगिक माहितीचं वाजवी स्पष्टीकरण होत नसेल

किंवा एखाद्या न केलेल्या प्रयोगाच्या परिणामांचा अंदाज बांधला जात नसेल तर संबंधित सिद्धांत विशेष प्रगती साधणारा मानला जात नाही. विज्ञान आणि उत्पादन यांमधील, नवीन भांडवलदारीचं सत्ताग्रहण आणि स्थानिक संशोधन युग, यांमधील निकटवर्तीय संबंध बघायचे असतील तर युरोपातील वैज्ञानिक केंद्र कशा मार्गानं बदललं ते पाहावं लागतं. डेल्फ्ट इथं देवडीवाल्याचं काम करणाऱ्या लीवनहूकनं स्वतःच्या भिंगाला तासून त्यातून पहिलं चांगलं सूक्ष्मदर्शकयंत्र (मायक्रोस्कोप) तयार केलं. यातून त्यानं पाण्याच्या थेंबाचं आणि अगदी बारक्या किड्यांचं निरीक्षण केलं. लंडनमधील रॉयल सोसायटीनं आपल्या सचिवाला लीवनहूकची भेट घेण्यासाठी पाठवलं, आणि त्याचे शोधनिबंध प्रकाशित केले. याच सोसायटीनं झुत्स्फूर्त जननाङ्ग च्या मतप्रवाहाविरोधातील रेडीचं लेखन प्रकाशित केलं होतं, त्यातून पुढं अन्नसाठ्याची अतिशय व्यावहारिक समस्या सुटायला मदत झाली. संशोधन पहिल्यांदा प्रकाशित करणाऱ्याला त्याचं श्रेय देण्याची कल्पना तुलनेनं नवीन आहे. अगदी न्यूटनलाही स्वतःचे शोध सहजासहजी प्रकाशात येऊ द्यायचे नव्हते. मूल्यवान गुपित मक्तेदारीच्या स्वरूपात लपवून ठेवण्याची ही वृत्ती जितकं मागं जाऊ तितकी अधिकाधिक खोलवर रुजलेली दिसते. उत्पादनाच्या सामाजिक पद्धतीमुळं रीत बदलत असते, परंतु उत्पादनाच्या साधनांची मालकी खाजगी असल्यामुळं तंत्र व निर्मितीच्या पातळीवरती पेटंट, व्यापारीसंघ व मक्तेदारीचा आग्रह धरला जातो.

Read the following passage and answer the questions 16 to 20.

Galileo did not excel in the skill of preparing or reconstructing star-charts. However, he focused his binoculars towards the skies and offered a natural explanation of what could be seen. This is what made his astronomy revolutionary. The result was that man disappeared from the moon and was replaced by mountains. However, eventually his astronomy became dangerous, because it shock the premises about the world which were so taken for granted by the powerful classes and the church which served them. This could potentially challenge the entire social structure. Any person who dared to do this, had to accept the risk therein.

Science is not just a collection of experimental information. Any given experiment is not considered as great, unless it offers a conclusive solution to a controversial theory. Similarly, unless it offers a plausible explanation to perplexing experimental data; or it helps predict the conclusions of an experiment which has not yet been done, the said theory is not considered as a great leap forward. If one wishes to see the tight- knit interrelationships between science and production; between the ascendance of new capitalism and the era of local discoveries, one has to study the trajectories along which the center of science in Europe has shifted. Leeuwenhoek, a gatekeeper in Delft, sharpened the lens he was using and created the first good microscope out of it. He used it to observe droplets of water and the small microbes therein. The Royal Society of London sent its secretary to meet Leeuwenhoek, and published his research articles. This very society had earlier published Ready's writings against the school of 'Arbitrary Creation', which eventually helped to solve the very real problem of food-stock. The idea of giving the credit of an invention to its first author is a comparatively new idea. Even Newton was averse to the idea of bringing his inventions into the limelight. The tendency of hiding valuable secrets in the form of monopoly is even more deep rooted as one travels back in the past. The process changes because of the social nature of production, however, the tools of production are privately owned and hence, patents, guilds and monopoly are insisted upon at the level of technique and production.

- 3) या उताऱ्यावरून पुढीलपैकी कोणते विधान निश्चितपणे करता येते ?
- १) लंडनमधील रॉयल सोसायटीनं देवडीवाल्याचं काम करणाऱ्या लीवनहूकचे शोधनिबंध प्रकाशित केले नाहीत
- २) चर्च हे सत्ताधान्यांची चाकरी करत असे
- ३) विज्ञानात प्रायोगिक माहितीचा संचय नसतो
- ४) मक्तेदारीची कल्पना आधुनिक आहे.

- 3) Which of the following statements holds true according to the passage ?
- 1) Royal Society of London refused to publish the research articles written by a gatekeeper named Leeuwenhoek
 - 2) Church served the powerful classes**
 - 3) Science does not include a store of experimental information
 - 4) The idea of copyright is modern
- ४) या उताऱ्यानुसार पेटंट व मक्तेदारीचा आग्रह धरला जातो कारण
- १) विज्ञानात जोखीम घेता येत नाही
 - २) उत्पादनाची साधने खाजगी मालकीची असतात
 - ३) रॉयल सोसायटी पेटंटला मान्यता देते.
 - ४) त्यातून कोड्यात पाडणाऱ्या माहितीचं स्पष्टीकरण मिळतं.
- 4) According to the passage, patent and copyright are insisted upon because
- 1) One cannot take any risk in science
 - 2) Tools of production are privately owned**
 - 3) Royal Society approves the patents
 - 4) They offer an explanation for perplexing data
- ५) लेखकाच्या मतानुसार एखादा सिद्धांत विशेष महत्त्वाचा कधी मानला जातो ?
- १) त्यात प्रायोगिक माहितीचा संचय नसतो
 - २) त्यामुळे वैज्ञानिक केंद्र बदलतं.
 - ३) त्यातून कोड्यात पाडणाऱ्या माहितीचं स्पष्टीकरण मिळतं.**
 - ४) तो रॉयल सोसायटीत मान्य होतो.
- 5) When is a theory considered as very important, according to the author ?
- 1) It does not contain experimental data
 - 2) It changes the centre of science
 - 3) It offers an explanation to perplexing data**
 - 4) It is accepted in the Royal Society
- ६) गॅलिलिओचं खगोलशास्त्र धोकादायक का ठरू लागलं ?
- १) त्याला जन्मकुंडल्या मांडता येत नसत
 - २) त्याच्या निरीक्षणांमुळे चंद्रावरचा माणूस गायब झाला.
 - ३) त्यानं स्वाभाविक अर्थनिर्णयन केलं
 - ४) सत्ताधारी वर्गानं गृहीत धरलेल्या जगाबाबतच्या कल्पनांना त्याच्यामुळे हादरा बसला.**
- ह 6) Why did the astronomy of Galileo become dangerous ?
- 1) He could not prepare star charts
 - 2) His observations were responsible for disappearance of man from the moon
 - 3) He offered a natural interpretation
 - 4) He challenged the axioms about the world which the powerful took for granted**
- ७) या उताऱ्यानुसार लीवनहूकने काय केले ?
- १) बारक्या किड्यांपासून अन्नसाठा बनवला
 - २) प्रचलित समाजव्यवस्थेला पाठबळ दिले.
 - ३) उत्स्फूर्त जननाचा सिद्धांत मांडला
 - ४) भिंग तासून बारक्या किड्यांचे निरीक्षण केले.
- 7) According to this passage, what did Leeuwenhoek do ?
- 1) He created a food reserve out of small microbes
 - 2) He supported the established social system
 - 3) He proposed the theory of arbitrary creation
 - 4) He sharpened the lens and observed small microbes**

७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी

- १) अँग्विना ट्रिटीसी हा वनस्पती वर आढळणारा परजीवी नेमॅटोड आहे.
१) गहू २) तांदूळ ३) ज्वारी ४) बाजरी
- 1) *Anguina tritici* is the parasitic nematode found on plant.
1) **Wheat** 2) Rice 3) Jowar 4) Bajra

(४) वनस्पतीशास्त्र

७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान

- १) चुकीची जोडी शोधा.
१) लॅबियाटी-लॅमिएसी २) पामी-अरेकेसी ३) कम्पोसिटी-क्युसिएसी ४) अम्बेलीफेरी-अॅपिएसी
- 1) Find the wrong pair.
1) Labiatae - Lamiaceae 2) Palmae - Arecaceae
3) **Compositae - Clusiaceae** 4) Umbelliferae — Apiaceae
- २) प्रकाश संश्लेषणामध्ये प्रकाशावर आधारीत प्रक्रियेचे महत्त्वाचे कार्य कोणते आहे ?
१) $NADH_2$ व ATP चे रूपांतर करणे २) NADPH व ATP चा उपयोग करणे
३) **NADPH व ATP ची निर्मिती करणे** ४) वरील सर्व
- 2) What is the principal function of the light-dependent reactions of photosynthesis ?
1) To transfer the NADH and ATP 2) To utilize the NADPH and ATP
3) **To generate the NADPH and ATP** 4) All of the above

(५) मानवी जीवशास्त्र (३)

८२) औषधे आणि लसी

- १) खालीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?
अ) विकरे हे सेंद्रिय उत्प्रेरक आहेत, जे जैवरासायनिक अभिक्रियांना गती देतात.
ब) विकरे प्रथिनापासून बनलेली असतात.
क) विकरांची क्रियाशीलता तापमानावर अवलंबून नसते.
ड) अमायलेज हे विकर स्टार्चवर कार्य करते.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) अ आणि ब २) अ, क आणि ड ३) **अ, ब आणि ड** ४) वरील सर्व
- 1) Which of the following statement/s is/are correct ?
a) Enzymes are organic catalyst that accelerate biochemical reaction.
b) Enzymes are made up from proteins.
c) Enzyme activity is not depends upon temperature.
d) Amylase is an enzyme that act on starch.
- Answer Options :**
1) a and b 2) a, c and d 3) **a, b and d** 4) all the above

८३) अन्न आणि पोषण – मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे

- १) एन्झायमचे precursors / अग्रलेखा हे आहेत.
अ) झायमोजेन्स ब) रायबोझोम्स क) आरएनए ड) प्रथिने
वरीलपैकी कोणते पर्याय / पर्याये बरोबर आहे/त ?
१) फक्त अ २) फक्त ब आणि क ३) फक्त अ आणि क ४) फक्त ड
- 1) are precursors of enzymes.
a) Zymogens b) Ribosomes c) RNA d) Protein
Which of the option given above is/are correct ?
1) only a 2) only b and c 3) only a and c 4) only d

- २) खालील जोड्या जुळवा – जीवनसत्त्वे व त्यांच्या अभावी होणारे रोग :

जीवनसत्त्वे	अभावाचे रोग
अ) अ जीवनसत्त्व	i) मुडदूस
ब) ड जीवनसत्त्व	ii) स्कर्व्ही
क) क जीवनसत्त्व	iii) रक्तक्षय
ड) बी १२ जीवनसत्त्व	iv) रातआंधळेपणा

पर्यायी उत्तरे :

	अ	ब	क	ड
१)	iii	ii	iv	i
२)	iv	i	ii	iii
३)	i	iv	iii	ii
४)	ii	iii	iv	i

- 2) Match the following — Vitamins and respective deficiency diseases :

Vitamins	Deficiency disease
a) Vit. A	i) Rickets
b) Vit. D	ii) Scurvy
c) Vit. C	iii) Anaemia
d) Vit. B12	iv) Night blindness

Answer Options :

	a	b	c	d
1)	iii	ii	iv	i
2)	iv	i	ii	iii
3)	i	iv	iii	ii
4)	ii	iii	iv	i

(७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१४)

- ८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या / १
८७) राष्ट्रीय - सुधारणा कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष / १
८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना / १
८९) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र स्तरावरील संघटनात्मक व संस्थात्मक बाबी
९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक / १
९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम / १
९२) वैज्ञानिक घटना - अंतराळ विज्ञान, संशोधन, इद्द, खउढ
९३) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - ऊर्जा आणि इन्फ्रा, संस्था, धोरणे
९४) भौगोलिक घटना - पर्यटन, स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती / १
९५) सामाजिक, आरोग्य, शिक्षण, जमाती आणि समुदाय / २
९६) सांस्कृतिक घडामोडी - नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव / १
९७) क्रीडा डामोडी - ऑलिंपिक, आशियाई खेळ, अथलेटिक्स, हॉकी बॅडमिंटन, बुद्धिबळ, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस / १
९८) साहित्यिक घडामोडी - पुस्तके, वर्तमानपत्रे
९९) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती - आंतरराष्ट्रीय / राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी / २
१००) पुरस्कार व बहुमान - आंतरराष्ट्रीय / राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य / २

८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या

- १) "तुर्की" या देशातील भूकंपग्रस्तांना मदतीसाठी भारताने कोणते मिशन राबवले ?
१) ऑपरेशन राहत
३) ऑपरेशन दोस्त
१) Which Mission did India conduct to aid earthquake affected in 'Turkey' ?
1) Operation Rahat
3) Operation Dost
- २) ऑपरेशन हमदर्द
४) ऑपरेशन सखा
2) Operation Hamdard
4) Operation Sakha

८७) राष्ट्रीय - कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष

- १) २५ वी राष्ट्रीय ई-गव्हर्नन्स परिषद, २०२२ कोठे आयोजित केली होती ?
१) कोल्लम - केरळ
३) अहमदाबाद - गुजरात
१) Where was the 25 th National E-Governance Conference, 2022 held ?
1) Kollam — Kerala
3) Ahmedabad - Gujarat
- २) मुंबई - महाराष्ट्र
४) कटरा-जम्मू काश्मीर
2) Mumbai — Maharashtra
4) Katra — Jammu Kashmir

८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना

- १) "यू.एन. कॉप १५" संदर्भात खालीलपैकी बरोबर विधान/विधाने ओळखा.
अ) या परिषदेत जागतिक जैवविविधता करारास मंजूरी देण्यात आली.
ब) जागतिक जैवविविधता करार अमेरिकेच्या अध्यक्षतेखाली झाला.
क) "यू.एन. कॉप १५" चे अध्यक्षपद चीनने भूषवले.
ड) धोक्यात आलेल्या प्रजातींच्या संरक्षणासाठी, हवामान बदलाचे दुष्परिणाम घटवण्यासाठी प्रयत्न करण्याची गरज या करारामध्ये प्रतिपादन केलेली आहे.

पर्यायी उत्तरे :

- १) अ आणि ब बरोबर आहे
२) ब आणि ड बरोबर आहे
३) ब आणि क बरोबर आहे
४) अ, क आणि ड बरोबर आहे

- 1) Identify the correct statement/s from the following in relation to the UN COP 15
A) The Global Biodiversity Agreement was approved by this Council.
B) The Global Biodiversity Agreement was done under the Presidency of America.
C) China presided 'UN COP 15'.
D) There is a need to make efforts to reduce the consequences of climate change and the conservation of threatened species in the agreement.

Answer Options :

- 1) A and B are correct
2) B and D are correct
3) B and C are correct
4) A, C and D are correct

९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक

- १) २०२३ मध्ये कोणत्या देशाने ब्रिटिश राजेशाहीचा उल्लेख चलनी नोटेवरून वगळला आहे?
१) ऑस्ट्रेलिया
२) न्यूझीलंड
३) स्वित्झर्लंड
४) कॅनडा
1) Which country has removed the mention of the British Monarchy from its currency notes in 2023 ?
1) **Australia**
2) New Zealand
3) Switzerland
4) *Canada*

९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम

- १) २०२३ मधील महाराष्ट्र राज्याच्या अर्थसंकल्पामध्ये कोणत्या महामंडळाची स्थापना करण्याची घोषणा करण्यात आली?
अ) राजे उमाजी नाईक आर्थिक विकास महामंडळ
ब) मराठवाडा दुग्ध विकास महामंडळ
क) जगदज्योती महात्मा बसवेश्वर आर्थिक विकास महामंडळ
ड) संत काशिबा गुरव युवा आर्थिक विकास महामंडळ

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त अ आणि ड
२) फक्त अ, क आणि ड
३) फक्त ब, क आणि ड
४) फक्त ब आणि क

- 1) In the Budget 2023 of Maharashtra State, which Corporations was announced to be established ?
A) Raje Umaji Naik Economic Development Corporation.
B) Marathwada Milk Development Corporation.
C) Jagadjyoti Mahatma Basaveshwar Economic Development Corporation.
D) Saint Kashiba Gurav Youth Economic Development Corporation.

Answer Options :

- 1) Only A and D
2) **Only A, C and D**
3) Only B, C and D
4) Only B and C

९४) भौगोलिक घटना – पर्यटन, स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती

- १) खालीलपैकी कोणते शहर २०२३ मधील 'पाचव्या आसियान-इंडिया बिझनेस समीट' चे यजमान होते ?
१) नवी दिल्ली २) ढाका ३) क्वालालम्पूर ४) सिंगापूर शहर
- 1) Which of the following city was the host of '5th ASEAN-India Business Summit' in 2023 ?
1) New Delhi (2) Dhaka 3) Kuala Lumpur 4) Singapore city
- २) नोव्हेंबर २०२२ मध्ये १० वा आंतरराष्ट्रीय पर्यटन मार्ट कोणत्या राज्यात आयोजित करण्यात आला ?
१) महाराष्ट्र २) उत्तर प्रदेश ३) मिझोराम ४) आसाम
- 2) In which State was the 10 International Tourism Mart organized in November 2022?
1) Maharashtra 2) Uttar Pradesh 3) Mizoram 4) Assam

९५) सामाजिक, आरोग्य, शिक्षण, जमाती आणि समुदाय

- १) युनेस्कोने २०२३ चा आंतरराष्ट्रीय शिक्षण दिन कोणत्या देशातील मुली आणि महिलांना समर्पित केला ?
१) इराण २) अफगाणिस्तान ३) इस्राईल ४) व्हिएतनाम
- 1) UNESCO has dedicated International Education Day of 2023 to which country's girls and women?
1) Iran 2) Afghanistan 3) Israel 4) Vietnam
- २) संयुक्त राष्ट्रांच्या 'पोषण वर्धन मोहिमे' संदर्भात खालील विधाने तपासा.
अ) या मोहिमेच्या समन्वयकपदी अफशान खान यांची नेमणूक करण्यात आली.
ब) या मोहिमेच्या समन्वयकपदी अँटनी ब्लिंकन यांची नेमणूक करण्यात आली.
क) २०३० पर्यंत कुपोषणाचे उच्चाटन करणे हे या मोहिमेचे उद्दिष्ट आहे.
ड) ही मोहिम जगातील कुपोषण असलेल्या देशांमध्ये राबविण्यात येते.
वरीलपैकी योग्य विधाने ओळखा.
१) अ आणि ब बरोबर आहे २) क आणि ड बरोबर आहे
३) अ, क आणि ड बरोबर आहे ४) अ, ब आणि ड बरोबर आहे
- 2) Examine the following statements regarding the 'Nutrition Promotion Campaign' of the United Nations.
A) Afshan Khan was nominated as the co-ordinator of this Campaign.
B) Antony Blinken was nominated as the co-ordinator of this Campaign.
C) To eradicate malnutrition by 2030 is the objective of this Campaign.
D) This campaign is implemented in countries suffering with malnutrition in the world.
Identify the correct statements from the above.
1) A and B are correct 2) C and D are correct
3) A, C and D are correct 4) A, B and D are correct

९६) सांस्कृतिक घडामोडी – नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव

- १) सम्मेद शिखरजी हे तीर्थक्षेत्र गेल्या काही दिवसापासून चर्चेत आहे. या तीर्थक्षेत्राविषयी योग्य विधान ओळखा.
अ) हे जैन समाजाचे तीर्थक्षेत्र आहे. ब) हे तीर्थक्षेत्र झारखंड राज्यातील गिरधी येथे आहे.
क) हे तीर्थक्षेत्र राजस्थान येथील अरवली पर्वत येथे आहे. ड) हे हिंदू धर्मीयांचे तीर्थक्षेत्र आहे.
- पर्यायी उत्तरे :**
१) फक्त अ व क बरोबर आहे २) फक्त अ व ब बरोबर आहे
३) फक्त ब व क बरोबर आहे ४) फक्त क बरोबर आहे

- 1) The Shrine of Sammed Shikharji has been in news for the past few days. Identify the correct statements about this pilgrimage site.
- A) It is the pilgrimage site of Jain community.
B) This pilgrimage site is at Girdhi in the Jharkhand State.
C) This pilgrimage site is at Aravali Mountain in Rajasthan.
D) It is the pilgrimage site of Hindu community.

Answer Options :

- 1) Only A and C are correct
2) Only A and B are correct
3) Only B and C are correct
4) Only C is correct

९७) क्रीडाघडामोडी -ऑलिंपिक, आशियाई, अथलेटिक्स, हॉकी, बॅडमिंटन, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस

- १) खालीलपैकी कोणी नवी दिल्ली येथे आय.बी.ए. महिला जागतिक बॉक्सिंग चॅम्पियनशीप, २०२३ चे उद्घाटन केले?
- १) श्री. अनुराग सिंग ठाकूर
२) श्री. नरेंद्र मोदी
३) श्री. अमित शहा
४) श्रीमती जयश्री बॅनर्जी
- 1) Who among the following inaugurated IBA Women's World Boxing Championship, 2023 in New Delhi ?
- 1) Shri Anurag Singh Thakur
2) Shri Narendra Modi
3) Shri Amit Shah
4) Smt. Jayashree Banerjee

९९) नेमणुका व महत्वाच्या व्यक्ती- आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी

- १) मार्च २०२३ मध्ये सरकारने पेन्शन फंड नियामक आणि विकास प्राधिकरण (पी.एफ.आर.डी.ए.) चे अध्यक्ष म्हणून कोणाला निर्युक्त केले आहे?
- १) अमिताभ मुखर्जी
२) दीपक मोहंती
३) राजेश मल्होत्रा
४) सुप्रतिम बंडोपाध्याय
- 1) Who has been appointed as the Chairman of Pension Fund Regulatory and Development Authority (PFRDA) by Government in March 2023 ?
- 1) Amitava Mukharjee
2) Deepak Mohanty
3) Rajesh Malhotra
4) Supratim Bandopadhyay
- २) खालील विधाने विचारात घेऊन योग्य पर्याय निवडा.
- a) रमेश बैस यांची महाराष्ट्राचे राज्यपाल म्हणून नियुक्ती झाली.
b) यापूर्वी ते त्रिपुरा राज्याचे राज्यपाल होते.
c) ते मूळचे छत्तीसगड राज्याचे आहेत.

पर्यायी उत्तरे :

- १) फक्त a बरोबर आहे
२) a आणि b दोन्ही बरोबर आहेत
३) a आणि c दोन्ही बरोबर आहेत
४) a, b आणि c बरोबर आहेत

- 2) Choose the correct option considering the following statements.
- a) Ramesh Bais is appointed as the Governor of Maharashtra.
b) Earlier he was the Governor of Tripura State.
c) He belongs to Chhattisgarh State.

Answer Options :

- 1) Only a is correct
2) a and b both are correct
3) a and c both are correct
4) a, b and c are correct

१००) पुरस्कार व बहुमान – आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र – नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य

१) खालील जोड्या लावा.

अर्जुन पुरस्कार विजेते २०२२

खेळ

a) Bhakti Kulkarni

i) बॅडमिंटन

b) Sakshi Kumari

ii) कबड्डी

c) Lakshya Sen

iii) बुद्धिबळ

पर्यायी उत्तरे :

(a) (b) (c)

१) i iii ii

२) ii i iii

३) iii ii i

४) i ii iii

1) Match the following.

Winner of Arjun Award 2022

Sports

a) Bhakti Kulkarni

i) Badminton

b) Sakshi Kumari

ii) Kabaddi

c) Lakshya Sen

iii) Chess

Answer Options :

(a) (b) (c)

१) i iii ii

२) ii i iii

३) iii ii i

४) i ii iii

२) २०२३ च्या "पद्मश्री" पुरस्काराबाबत जोड्या लावा.

व्यक्ती

क्षेत्र

a) रमेश पतंगे

i) विज्ञान आणि अभियांत्रिकी

b) डॉ. महेंद्र पाल

ii) साहित्य आणि शिक्षण

c) उमाशंकर पांडे

iii) कला

d) परशुराम खुणे

iv) समाज कार्य

पर्यायी उत्तरे :

ब अ ड क

१) ii iii i iv

२) iii ii iv i

३) i iv iii ii

४) ii i iv iii

2) Match the pairs about 'Padma Shri' Award, 2023.

Person

- a) Ramesh Patange
- b) Dr. Mahendra Pal
- c) Uma Shankar Pande
- d) Parshuram Khune

Field

- i) Science and Engineering
- ii) Literature and Education
- iii) Art
- iv) Social Work

Answer Options :

	a	b	c	d
१)	ii	iii	i	iv
२)	iii	ii	iv	i
३)	i	iv	iii	ii
४)	ii	i	iv	iii

(१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

- * वास्तुकला, साहित्य, सामाजिक सांस्कृतिक, राजकीय आणि आर्थिक इतिहास
(१) प्राचीन भारताचा इतिहास (२)
- १) सिंधू खोरे आणि प्रागैतिहासिक काळ
- २) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म / १
- ३) मौर्य साम्राज्य आणि नंतर, गुप्त, वर्धन आणि नंतर
- ४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत / १
(२) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (२)
- ५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य / १
- ६) भक्ती आणि सुफी चळवळ / १
- ७) बहामनी आणि विजयनगर, मराठा साम्राज्य
(३) आधुनिक भारताचा इतिहास (२)
- ८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट / १
- ९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार / १
(४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (९)
- १०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना / २
- ११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते / २
- १२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्वाचे नेते / १
- १३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी / २
- १४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो / २
- १५) स्वातंत्र्योत्तर भारत

(२) भूगोल (महाराष्ट्राच्या भूगोलाच्या विशेष अभ्यासासह) (१५)

- (१) जगाचा भौतिक भूगोल (६)
- १६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ / २
- १७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प / १
- १८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह / ३
(२) जगाचा सामाजिक भूगोल
- १९) जागतिक लोकसंख्या, भाषा, वंश, भौगोलिक राजकारण, जागतिक स्थाने आणि सीमा
(३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)
- २०) जागतिक खनिजे, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी / १
(४) भारताचा भौतिक भूगोल (१)
- २१) भारतीय उपखंडातील उत्क्रांती आणि भूरूपशास्त्र
- २२) प्रमुख भौतिक प्रदेश - हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट क्षेत्र, किनारी भाग, बेटे, नद्या आणि प्रकल्प, पाऊस, हवामान / १
(५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)
- २३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण / १
(६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)
- २४) भारत : कृषी आणि पीके / १

- २५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार / २
(७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)
- २६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे / १
(८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)
- २८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती / १
(९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)
- २७) पीके, वनस्पती / १
२९) महाराष्ट्र : कृषी, वनस्पती, खनिजे आणि ऊर्जा संसाधने
३०) महाराष्ट्र : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

(३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण व शासन (१५)+१०

- (१) संविधान (७)
- ३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे / २
३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे / ३
३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे / २
(२) राजकीय व्यवस्था (५)
३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था / २
३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट / २
३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन / १
(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (१)
३७) पंचायत राजची उत्क्रांती, ७३ वी आणि ७४ वी दुरुस्ती
३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास / १
३९) शहरी प्रशासन – संस्था आणि विकास
(४) सार्वजनिक धोरण (१)
४०) महत्त्वाचे कायदे, नियम
४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम / १
४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण / +५
(५) मानवी हक्क समस्या (१)
४३) मानवी हक्क जाहीरनामा
४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये
४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग – एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी / १ + ५

(४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)

- (१) शाश्वत विकास (६)
- ४६) वाढ आणि विकास – MDG, SDG, Macro Economics / 4
४७) आर्थिक सुधारणा – विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने / २
(२) गरिबी (३)
४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम / २

- ४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक / १
(३) समावेश (२)
- ५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता / १
- ५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम / १
(४) लोकसंख्याशास्त्र (२)
- ५२) लोकसंख्या - संख्यात्मक आणि गुणात्मक वैशिष्ट्ये
- ५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे / १
(५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (१)
- ५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ / १
- ५५) महागाई - कारणे, परिणाम, नियंत्रण, उपाय
(६) भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त +५
- ५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे? +५
(७) बाह्य व्यापार
- ५७) आंतरराष्ट्रीय अर्थशास्त्र आणि आंतरराष्ट्रीय भांडवल चळवळ
(८) बँकिंग
- ५८) बँकिंग - क्रेडिट आणि मॉनिटरी पॉलिसी
(९) उद्योग (१)
- ५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र / १
(१०) शेती (१)
- ६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र / १

(५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (५) + १५

- (१) परिस्थितिकी (२)
- ६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र / २ + ५
- ६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए / १
(२) जैवविविधता (१)
- ६३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती / १
- ६४) अभयारण्ये आणि राष्ट्रीय उद्याने, व्याघ्र प्रकल्प, पर्यावरण कायदे
(३) हवामान बदल (२)
- ६५) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका / १ + ५
- ६६) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय / १ + ५

(६) सामान्य विज्ञान (२१) + १५

- (१) भौतिकशास्त्र (७) + ५
- ६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम / ४
- ६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान / ३ + ५
- ६९) आयसीटी - इलेक्ट्रॉनिक्स, कम्युनिकेशन आणि संगणक तंत्रज्ञान, सोशल मीडिया
(२) रसायनशास्त्र (६) + ५

- ७०) मूलद्रव्य सारणी - धातू आणि नॉनमेटल्स / २
७१) रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे / ३
७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते / १ + ५
(३) जीवशास्त्र (३) + ५
७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान / २ + ५
७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी / १
(४) वनस्पतीशास्त्र (२)
७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान / २
७६) उपयुक्त आणि हानिकारक वनस्पती
७७) अॅग्रीकोलॉजी - सेंद्रिय शेती, पिके आणि वधत, पाणी व्यवस्थापन
७८) पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कुटपालन, फलोत्पादन आणि फुलशेती
(५) मानवी जीवशास्त्र (३)
७९) मानवी शरीर प्रणाली - CNS, CVS, GIT
८०) मानवी शरीर प्रणाली - मस्कुलोस्केलेटल, अंतःस्रावी, उत्सर्जन संस्था
८१) आरोग्य आणि रोग - वेक्टर, एजंट, निदान, उपचार आणि कार्यक्रम
८२) औषधे आणि लसी / १
८३) अन्न आणि पोषण - मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे / २
(६) विज्ञान आणि तंत्रज्ञान
८४) भारतातील विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील प्रगती, संस्था, वैज्ञानिक
८५) विज्ञान विकास, तंत्रज्ञानाद्वारे पायाभूत सुविधांचा विकास

(७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१४)

- ८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या / १
८७) राष्ट्रीय - सुधारणा कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष / १
८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना / १
८९) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र स्तरावरील संघटनात्मक व संस्थात्मक बाबी
९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक / १
९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम / १
९२) वैज्ञानिक घटना - अंतराळ विज्ञान, संशोधन, इट, खउढ
९३) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - ऊर्जा आणि इन्फ्रा, संस्था, धोरणे
९४) भौगोलिक घटना - पर्यटन, स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती / १
९५) सामाजिक, आरोग्य, शिक्षण, जमाती आणि समुदाय / २
९६) सांस्कृतिक घडामोडी - नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव / १
९७) क्रीडा डामोडी - ऑलिंपिक, आशियाई खेळ, अॅथलेटिक्स, हॉकी बॅडमिंटन, बुद्धिबळ, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस / १
९८) साहित्यिक घडामोडी - पुस्तके, वर्तमानपत्रे
९९) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती - आंतरराष्ट्रीय / राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी / २
१००) पुरस्कार व बहुमान - आंतरराष्ट्रीय / राष्ट्रीय / महाराष्ट्र - नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य / २

उत्तरे : महाराष्ट्र राजपत्रित नागरी सेवा संयुक्त पूर्वपरीक्षा, ४ जून २०२३

सामान्य अध्ययन पेपर (१)

(१) भारताचा इतिहास आणि भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (१५)

(१) प्राचीन भारताचा इतिहास (२)

२) वैदिक संस्कृती, बौद्ध आणि जैन धर्म

१-१

४) सातवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, शिलाहार आणि यादव, दक्षिण भारत

१-१

(२) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास (२)

५) दिल्ली सल्तनत आणि मुघल साम्राज्य

१-३

६) भक्ती आणि सुफी चळवळ

१-४

(३) आधुनिक भारताचा इतिहास (२)

८) अँग्लो - ब्रिटिश युद्धे आणि ब्रिटिश राजवट

१-४

९) घटनात्मक कायदे, आयोग, करार

१-३

(४) भारतीय राष्ट्रीय चळवळ (९)

१०) सामाजिक व धार्मिक सुधारणा, संघटना

१-३ २-४

११) शिक्षण, वृत्तपत्रे आणि नेते

१-४ २-१

१२) राष्ट्रवादाचा उदय, काँग्रेस आणि महत्वाचे नेते

१-२

१३) क्रांतिकारकांचा राष्ट्रवाद, शेतकरी आणि कामगार चळवळी

१-३ २-१

१४) स्वातंत्र्य चळवळी - स्वदेशी, असहयोग, सविनय कायदेभंग, भारत छोडो

१-४ २-१

(२) भूगोल (महाराष्ट्राच्या भूगोलाच्या विशेष अभ्यासासह) (१५)

(१) जगाचा भौतिक भूगोल (६)

१६) सूर्यमाला आणि पृथ्वी, अक्षांश, रेखांश, वेळ

१-४ २-३

१७) भूकंप आणि ज्वालामुखी, भौगोलिक वैशिष्ट्ये, नद्या आणि प्रकल्प

१-२

१८) वातावरण आणि हवामान, वारा आणि महासागर प्रवाह

१-२ २-१

(३) जगाचा आर्थिक भूगोल (१)

२०) जागतिक खनिज, ऊर्जा संसाधने, उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, वनीकरण आणि पर्यावरण, कृषी

१-४

(४) भारताचा भौतिक भूगोल (१)

२२) प्रमुख भौतिक प्रदेश - हिमालय, पर्वत, पठार, वाळवंट, किनारी भाग, बेटे, नद्या, पाऊस, हवामान

१-३

(५) भारताचा सामाजिक भूगोल (१)

२३) लोकसंख्या, भाषा, जमाती आणि वंश, भौगोलिक राजकारण

१-२

(६) भारताचा आर्थिक भूगोल (२)

२५) भारत : उद्योग, वाहतूक आणि पर्यटन, शहरे, व्यापार

१-३ २-१

(७) महाराष्ट्राचा भौतिक भूगोल (२)

२६) सह्याद्री आणि त्याच्या पर्वतरांगा, नद्या आणि धरणे

१-२ २-१

(८) महाराष्ट्राचा सामाजिक भूगोल (१)

२८) लोकसंख्या, स्थलांतर, वस्त्या आणि जमाती

१-३

(९) महाराष्ट्राचा आर्थिक भूगोल (१)

२७) पीके, वनस्पती

१-२

(३) महाराष्ट्र आणि भारत – भारतीय राजकारण व शासन (१५)+१०

(१) भारतीय संविधान (३)

३१) संविधानसभा, स्रोत, समित्या, चिन्हे

१-१ २-४

३२) प्रस्तावना, ठळक आणि मूलभूत वैशिष्ट्ये, महत्त्वाची कलमे

१-४ २-४ ३-२

३३) घटनादुरुस्ती, आयोग आणि मंडळे

१-४ २-१

(२) राजकीय व्यवस्था (३)

३४) केंद्र-राज्य संबंध, नवीन राज्ये, न्यायव्यवस्था

१-३ २-२

३५) केंद्रीय कार्यकारिणी, विधिमंडळ, पक्ष आणि दबाव गट

१-२ २-४

३६) राज्य सरकार आणि प्रशासन

१-२

(३) पंचायती राज आणि शहरी शासन (१)

३८) ग्रामपंचायत, तालुका पंचायत, जिल्हा परिषद आणि ग्रामविकास

१-४

(४) सार्वजनिक धोरण (१)

४१) सार्वजनिक धोरणे आणि कार्यक्रम

१-३

४२) दुर्बल घटक, स्वयंसेवी संस्थांचे सक्षमीकरण

१-२ २-३ ३-२ ४-१ ५-३

(५) मानवी हक्क समस्या (३)

४३) मानवी हक्क जाहीरनामा

४४) मूलभूत अधिकार, मार्गदर्शक तत्त्वे, मूलभूत कर्तव्ये

४५) राष्ट्रीय मानवी हक्क आयोग - एनएससीसी, एनएसटीसी, एनसीबीसी

१-४ २-१ ३-२ ४-३ ५-१ ६-२

(४) आर्थिक आणि सामाजिक विकास (१५)

(१) शाश्वत विकास (२)

४६) वाढ आणि विकास - नियोजन व पंचवार्षिक योजना,

१-३ २-३ ३-४ ४-४

४७) आर्थिक सुधारणा - विविध घटकासाठी सवलती व अनुदाने

१-४ २-१

(२) गरिबी (२)

४८) गरिबीची संकल्पना, मोजमाप आणि अंदाज, गरिबी निर्मूलन कार्यक्रम

१-२ २-४

४९) रोजगार, जनरेशन कार्यक्रम ठरवणारे घटक

१-२

(३) समावेश (२)

५०) विविध वंचित गटांच्या संदर्भात सर्वसमावेशकता

१-३

५१) महिला, मुले, ज्येष्ठ नागरिक यांच्या संदर्भातील कार्यक्रम

१-३

(४) लोकसंख्याशास्त्र (२)

५३) लोकसंख्या चक्र, लोकसंख्या धोरणे

१-१

(५) सामाजिक क्षेत्रातील उपक्रम (२)

५४) शिक्षण, आरोग्य, सामाजिक सुरक्षा क्षेत्रातील वाढ

१-४

(६) भारतीय अर्थव्यवस्था - सार्वजनिक वित्त (१)

५६) सार्वजनिक वित्त आणि वित्तीय संस्था - कर, बजेट, वित्तीय धोरणे

१-४

२-३

३-४

४-२

५-४

(९) उद्योग (१)

५९) भारतीय उद्योग, पायाभूत सुविधा आणि सेवा क्षेत्र

१-३

(१०) शेती (१)

६०) कृषी आणि ग्रामीण विकास - सहकार क्षेत्र

१-४

(५) परिस्थितिकी, जैव-विविधता आणि हवामान बदल (५) + १५

(१) परिस्थितिकी (२)

६१) इकोसिस्टम - ऊर्जा पिरॅमिड, अन्न साखळी आणि जाळे, साहित्य चक्र

१-१

२-३

३-२

४-१

५-१

६-१

७-२

६२) पर्यावरणीय असंतुलन, संवर्धन, जागतिक पर्यावरण परिषदा, इआयए

१-३

(२) जैवविविधता (२)

६३) जैवविविधता - भारतातील संकल्पना, प्रकार, वन्यजीव आणि वनस्पती

१-४

(३) हवामान बदल (२)

६५) ग्लोबल वॉर्मिंग - हरितगृह परिणामामध्ये सीओ२ आणि मिथेनची भूमिका

१-४

२-४ ३-३ ४-२ ५-३ ६-४

६६) प्रदूषण - हवा, पाणी, माती, ध्वनी. कचरा व्यवस्थापन, शमन उपाय

१-३

२-२ ३-३ ४-३ ५-३ ६-२

(६) सामान्य विज्ञान (२१) + १५

(१) भौतिकशास्त्र

६७) गतिशीलता, उष्णता, लहरी - प्रकाश, ध्वनी, इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक स्पेक्ट्रम

१-४

२-२ ३-३ ४-x

६८) विद्युत, अणुविज्ञान, खगोलशास्त्र आणि अंतराळ विज्ञान

१-१

२-१ ३-२ ४-२ ५-४ ६-३ ७-३

(२) रसायनशास्त्र

७०) मूलद्रव्य सारणी - धातू आणि नॉनमेटल्स

१-१

२-४

७१) रासायनिक अभिक्रिया - आम्ल, क्षार, संयुगे

१-३

२-३ ३-१

७२) सेंद्रिय रसायनशास्त्र - हायड्रोकार्बन्स, कीटकनाशके, इंधन, वायू, खते

१-३

२-४ ३-३ ४-१ ५-२ ६-२

(३) जीवशास्त्र

७३) प्राण्यांचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, प्राण्यांचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान

१-३ २-२ ३-२ ४-२ ५-३ ६-४ ७-४

७४) उपयुक्त आणि हानीकारक प्राणी

१-१

(४) वनस्पतीशास्त्र

७५) वनस्पतींचे वर्गीकरण आणि उदाहरणे, वनस्पतींचे शरीरशास्त्र आणि शरीरविज्ञान

१-३ २-३

(५) मानवी जीवशास्त्र (३)

८२) औषधे आणि लसी

१-३

८३) अन्न आणि पोषण - मॅक्रो, सूक्ष्म, खनिजे, जीवनसत्त्वे

१-१ २-२

(७) चालू घडामोडी, राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय महत्त्व (१४)

८६) जागतिक शिखर परिषदा, संरक्षण घटना, निवडणुका, मानवी हक्क समस्या

१-३

८७) राष्ट्रीय - कायदे, महत्त्वाचे न्यायालयीन निर्णय, आंदोलने, राजकीय पक्ष

१-४

८८) आंतरराष्ट्रीय संघटना

१-४

९०) आंतरराष्ट्रीय अर्थकारण - जागतिक बँक

१-१

९१) राष्ट्रीय / महाराष्ट्र अर्थकारण - राष्ट्रीय उत्पन्न, विकास कार्यक्रम

१-२

९४) भौगोलिक घटना - पर्यटन, स्थान, सीमा आणि संघर्ष, राजधानी आणि महत्त्वाची शहरे, आपत्ती

१-३ २-३

९५) सामाजिक, आरोग्य, शिक्षण, जमाती आणि समुदाय

१-२ २-३

९६) सांस्कृतिक घडामोडी - नाट्य, संगीत, चित्रपट आणि उत्सव

१-२

९७) क्रीडाघडामोडी - ऑलिंपिक, आशियाई, अॅथलेटिक्स, हॉकी, बॅडमिंटन, क्रिकेट, फुटबॉल, टेनिस

१-१

९९) नेमणुका व महत्त्वाच्या व्यक्ती- आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नेते, अध्यक्ष, पंतप्रधान, मुत्सद्दी

१-२ २-४

१००) पुरस्कार व बहुमान - आंतरराष्ट्रीय/राष्ट्रीय/महाराष्ट्र - नागरी पुरस्कार, शौर्य, चित्रपट, साहित्य

१-३ २-४